

KSE | Institute

Центр аналізу публічних фінансів
та публічного управління
при Київській школі економіки

Швеція
Sverige

СТРУКТУРНІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНІ ФОНДИ ЄС

Автори:

Тарас Маршалок

Юлія Маркуц

Цю публікацію підготовлено в рамках проєкту «Шведський центр європейського майбутнього в Університеті KSE», який реалізується за фінансової підтримки Швеції.

Думки, висновки чи рекомендації належать авторам цього видання і не обов'язково відображають погляди Уряду Швеції. Відповідальність за вміст публікації несуть виключно автори публікації.

ЗМІСТ

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ СТРУКТУРНИХ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДІВ ЄС	8
1.1. Суть і види структурних та інвестиційних фондів ЄС	8
1.2. Регламент про спільні положення – єдина рамкова основа для структурних фондів.....	12
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНІ ФОНДИ ЄС	24
2.1. Характеристика і пріоритети структурних фондів ЄС	24
2.2. Інші інструменти (фонди) фінансування внутрішньої політики ЄС	38
РОЗДІЛ 3. ДИНАМІКА ТА СТАН ОСВОЄННЯ КОШТІВ ЄС У РОЗРІЗІ ФОНДІВ ТА КРАЇН	47
3.1. Досвід нових держав-членів ЄС у роботі зі структурними фондами у перші роки після вступу.....	47
3.2. Оцінка обсягів залучення коштів структурних фондів у поточному бюджетному періоді.....	49
РОЗДІЛ 4. ДОСТУП УКРАЇНИ ДО ФІНАНСУВАННЯ ТА СТРУКТУРНИХ ФОНДІВ ДО І ПІСЛЯ ЧЛЕНСТВА В ЄС	66
4.1. Механізми передвступної фінансової підтримки ЄС для країн-кандидатів	66
4.2. Структурні фонди у бюджеті ЄС на 2028-2034 роки та місце України в новому фінансовому плані Європи.....	74

КЛЮЧОВІ ВИСНОВКИ

Політика згуртованості довела свою ефективність у зменшенні економічних диспропорцій в межах ЄС, що особливо помітно на прикладі країн¹, які приєдналися до об'єднання у 2004-2007 роках. Їхній середній ВВП на душу населення зріс із близько 52% від середнього по ЄС на момент вступу до 80% у 2021 році², а рівень безробіття, наприклад у Польщі скоротився з 18,6% у 2004 році до 2,7% у 2023 році³. Протягом 2014-2020 років фінансова підтримка в рамках цієї політики становила для деяких країн-бенефіціарів понад 2% їхнього ВВП.

Країни, що є чистими платниками⁴ до бюджету ЄС, також отримують значні економічні вигоди від політики згуртованості. У короткостроковій перспективі інвестиції в менш розвинених регіонах стимулюють попит на товари та послуги з більш розвинених країн. У довгостроковій – вони виграють від збільшення імпортової спроможності ринків, що зростають.

Структурні фонди ЄС призначені для фінансування проєктів, що стимулюють довгострокові структурні зміни в економіці регіонів, і доступ до них мають виключно країни-члени Союзу. Назва “структурні” походить від їхньої мети – викликати якісні зміни в структурі економіки регіону, що призведе до зростання його частки відносно середнього показника по країні. Країни-кандидати не можуть безпосередньо отримувати кошти з цих фондів.

До моменту вступу до ЄС Україна використовує інші інструменти фінансової допомоги, зокрема Інструмент передвступної допомоги (IPA) та Ukraine Facility. Ефективне та прозоре адміністрування цих коштів продемонструє готовність України до роботи зі значно складнішими та масштабнішими структурними фондами в майбутньому.

Відповідальність за управління фондами розподілена: держави-члени керують програмами на щоденній основі, тоді як Європейська Комісія здійснює стратегічне затвердження, моніторинг та несе кінцеву відповідальність за бюджет. Національний уряд відповідає за повний цикл: від підготовки програм до відбору проєктів, їх моніторингу та подання звітів щодо перевірених витрат. Лише після цього Єврокомісія компенсує державі витрачені кошти за умови належної звітності.

Фінансові ресурси політики згуртованості розподіляються між країнами заздалегідь, тому конкуренція за них відбувається не між державами-членами, а між регіонами всередині однієї країни.

У новому бюджетному періоді 2028–2034 років ЄС переходить від розрізнених фондів до інтегрованих Національних та Регіональних партнерських планів, що поєднують політику згуртованості, аграрну, рибальську, безпекову та міграційну політику в єдину рамку. Така модель базується на «кільцевих» гарантіях (ring-fenced guarantees) для менш розвинених регіонів, аграрного сектору, соціальних програм та кризового реагування, а фінансування здійснюватиметься за принципом досягнення результатів, а не лише освоєння коштів. Для України це означатиме, що після вступу чи

¹ Польща, Естонія, Латвія, Литва, Угорщина, Румунія, Словаччина

² [Background information for the CONT public hearing on Two Decades of Progress: Evaluating the Successes and Lessons in Implementing the EU Budget from the 2004 Enlargement.](#)

³ [Poland in the EU: The Build-Up to Accession and Economic and Social Progress.](#)

⁴ Чисті платники – це країни, які щороку сплачують до бюджету ЄС більше коштів, ніж отримують із нього у вигляді фінансування чи грантів (Німеччина, Франція, Швеція, Австрія й інші).

асоційованої участі вона працюватиме з єдиним «кошиком» партнерських планів, де вирішальними стануть стратегічне планування, прозорість та дотримання верховенства права, що потребує якісної підготовки до складнішої та результативно-орієнтованої моделі структурних фондів.

Підготовка до переговорів за Розділом 22 “Регіональна політика та координація структурних інструментів” – це насамперед створення інституційної системи, здатної ефективно залучати та використовувати кошти ЄС, а не лише формальна гармонізація законодавства.

Ключовим партнером для України у контексті підготовки до роботи зі структурними фондами є Генеральний директорат з регіональної та міської політики Європейської комісії (DG REGIO), з яким Уряду варто підтримувати тісні контакти вже зараз і розвивати їх надалі.

Процес планування та реалізації політики згуртованості має чітко визначені стадії, що забезпечують залучення як інституцій ЄС, так і національних органів влади:

- На початку кожного 7-річного періоду Європейський парламент та Рада ЄС на основі пропозиції Єврокомісії затверджують загальний бюджет та правила його використання.
- Єврокомісія у співпраці з країнами-членами розробляє Угоди про партнерство (Partnership Agreements), що окреслюють стратегічні пріоритети.
- Країни розробляють та подають до Єврокомісії на затвердження операційні програми.
- Для кожної програми національна влада призначає:
 - **Керуючий орган** (Managing Authority) – для управління програмою.
 - **Аудиторський орган** (Audit Authority) – для нагляду за ефективністю системи управління та контролю.
- Програми реалізуються на національному та регіональному рівнях через конкурсний відбір, впровадження, моніторинг та оцінку конкретних проєктів.

ВСТУП

Європейські структурні та інвестиційні фонди (ESIF) – один із ключових інструментів бюджетної політики ЄС, що забезпечує до третини його фінансування і реалізує політику економічної, соціальної та територіальної згуртованості. Їхнє головне завдання – скорочення диспропорцій між регіонами, підтримка менш розвинених територій та посилення інтеграційної єдності Європи. У довгостроковій перспективі ці фонди відіграють роль стабілізатора внутрішнього ринку та каталізатора економічного зростання. Оцінки Європейської комісії (ЕК) демонструють високий мультиплікативний ефект: кожне вкладене євро здатне генерувати до трьох євро ВВП, що свідчить про стратегічний характер інвестиційної логіки ESIF.

Фінансова архітектура фондів побудована на принципах справедливого розподілу ресурсів на основі об'єктивних індикаторів – ВВП на душу населення, рівень безробіття, демографічна структура. Застосовується формула співфінансування, яка передбачає обов'язкову частку участі країн-бенефіціарів або національних інституцій у фінансуванні проєктів. Діють також обмеження на максимальні обсяги підтримки та часові рамки використання коштів, що забезпечує дисципліну витрат.

Важливу роль у цій системі відіграють національні органи управління – координуючі, сертифікуючі та аудиторські структури, а також регіональні та місцеві партнери, залучені до розробки й реалізації програм. ESIF функціонують у логіці “спільного управління” між Єврокомісією та державами-членами, що передбачає не лише передачу ресурсів, а й спільну відповідальність за результати. Антикорупційні запобіжники (зокрема механізми Європейського управління з боротьби з шахрайством (OLAF) та аудит Європейської рахункової палати) гарантують належне використання коштів.

Фонди диференціюються за тематикою та інструментами. Найбільші з них – Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), Європейський соціальний фонд плюс (ESF+), Фонд згуртованості, Фонд справедливого переходу, а також Європейський фонд морських справ, рибальства та аквакультури і Європейський фонд сільського господарства та розвитку сільських територій – підпорядковані п'яти стратегічним цілям ЄС: розумне зростання, кліматична нейтральність, інфраструктурна інтеграція, соціальна згуртованість та розвиток громад. Кожен із фондів має власні тематичні пріоритети – від підтримки цифровізації та інновацій до сталого розвитку сільських територій чи зеленої трансформації промисловості. Це забезпечує гнучкість інструментів і можливість їх адаптації до конкретного контексту країни чи регіону⁵.

Досвід нових держав-членів ЄС – Польщі, країн Балтії, Румунії, Болгарії – демонструє, що ефективне використання ESIF можливе за умов політичної волі, створення інституційної спроможності, прозорого управління проєктами та стратегічного планування. Успішні приклади модернізації інфраструктури, цифрової трансформації, зміцнення ринку праці чи інституційного розвитку органів влади підтверджують, що ці фонди є важелем глибоких змін. Водночас досвід цих країн також виявив типові виклики: на старті – обмежена спроможність публічних інституцій, надмірна бюрократія, складність процедур, а подекуди – зловживання й неефективність у проєктному

⁵ Регіон у політиці згуртованості ЄС не обов'язково означає історичну чи політичну область у державі. Він визначається за системою NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) - класифікацією ЄС, яка створена Євростатом для порівняння регіональних даних і розподілу фінансування. Фінансування ЄС зі структурних фондів розраховується за рівнем NUTS 2, бо він поєднує достатню чисельність населення (800 тис. – 3 млн) та адміністративну релевантність.

менеджменті. Для України ці приклади мають критичне значення як джерело управлінських уроків та основа для адаптації найкращих практик без повторення системних помилок.

У контексті євроінтеграції Україна вже зараз може скористатися окремими у тому числі передвступними інструментами підтримки – зокрема, для України вже тепер доступні такі інструменти і програми, як: [IPA III](#) (Instrument for Pre-accession Assistance III), [NDICI-Global Europe](#) (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe), [InvestEU](#) або [Ukraine Facility](#). Також Україна є активним учасником багатьох програм, які ініціюються і реалізуються [CINEA](#) (Європейським виконавчим агентством з питань клімату, інфраструктури та навколишнього середовища) – наприклад програма [LIFE](#) чи програма [Horizon Europe](#). Усе це окремі інструменти, які діють поза межами Структурних фондів ЄС. Однак є винятки і вже зараз Україна користується певними інструментами Структурних фондів ЄС, наприклад [Interreg](#) – програма фінансування, що реалізується в [межах](#) великого Структурного фонду ERDF (Європейський фонд регіонального розвитку). Також відбувається часткова інтеграція України у Структурні фонди ЄС уже на стадії кандидата на вступ до ЄС. Зокрема під час [Ukraine Recovery Conference 2025](#) у Римі Україна стала асоційованим членом Європейського соціального фонду плюс (ESF+), долучившись до [EaSI](#) (Зайнятість та соціальні інновації). Але все ж повноцінна участь у Структурних фондах ЄС стане можливою лише після набуття членства, що вимагає готовності до такої інтеграції. Зокрема слід підготувати інституційну інфраструктуру: створити національні координуючі органи, розробити регіональні стратегії розвитку, налагодити систему управління публічними інвестиціями та впровадити прозорі механізми добору, супроводу й оцінки проєктів. Вирішальним чинником стане не лише технічна, а й політична готовність до відповідальної участі – з дотриманням принципів верховенства права, фінансової дисципліни, підзвітності та ефективного адміністрування. Приклад країн-членів показує, що доступ до фондів дедалі більше залежить від дотримання умовності: правові стандарти, макроекономічна стабільність, антикорупційна політика стають критеріями для виділення коштів. У цьому контексті Україна повинна не лише готувати інституції, а й забезпечити довіру як партнер, здатний реалізувати програми за стандартами ЄС.

Надзвичайно важливою є участь України у бюджеті ЄС на 2028–2034 роки, у якому створено новий інструмент підтримки – Ukraine Reserve – в обсязі €100 млрд. Кошти будуть спрямовані на відновлення, реформи та модернізацію України. Така фінансова архітектура зміцнює місце України в політиці згуртованості та сусідства, і формує нові можливості для інтеграції в європейський економічний простір.

Система ESIF є не просто фінансовим ресурсом, а важелем інституційної модернізації, інтеграції у внутрішній ринок і трансформації регіональної політики. Для України вона може стати точкою опори в новій стратегії розвитку – за умови якісної підготовки, стратегічного планування та безкомпромісного виконання принципів, на яких базується ЄС. Проте вже на нинішньому етапі Україна використовує багато інструментів фінансування, які розроблені та імплементуються Європейським Союзом.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ СТРУКТУРНИХ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДІВ ЄС

1.1. Суть і види структурних та інвестиційних фондів ЄС

Політика економічної, соціальної та територіальної згуртованості (Cohesion Policy) є однією з трьох головних політик Європейського Союзу, нарівні зі спільною аграрною політикою та внутрішнім ринком (Таблиця 1). У фінансовому вимірі вона займає понад третину багаторічної фінансової рамки (БФР) ЄС. Призначення структурних фондів полягає у зміцненні єдності Союзу через зменшення диспропорцій у розвитку регіонів, підтримку рівних можливостей для громадян у доступі до базових послуг, працевлаштування, інфраструктури та інновацій.

Таблиця 1. Основні структурні фонди ЄС та їх бюджети

Фонд	Обсяг фінансування 2021-2027 рр. (млрд євро)	Призначення	Частка фонду у загальному бюджеті ESIF
Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF)	226	Інвестиції в інфраструктуру, інновації, цифровізацію, малий та середній бізнес	45.7%
Європейський соціальний фонд плюс (ESF+)	99	Підтримка зайнятості, освіти, соціальної інтеграції, боротьби з бідністю	20.0%
Фонд згуртованості чи Когезійний фонд (Cohesion Fund)	48	Фінансування інфраструктурних проектів у країнах із ВВП < 90% середнього по ЄС	9.7%
Фонд справедливого переходу (JTF)	19	Підтримка держав-членів, на які, як очікується, найбільше негативно вплине перехід до кліматичної нейтральності	3.8%
Європейський фонд морських справ, рибальства та аквакультури (EMFAF)	6	Розвиток рибальства, аквакультури, захист морських екосистем	1.2%
Європейський фонд сільського господарства та розвитку сільських територій (EAFRD)	96	Підтримка сільського господарства, розвитку сільських територій, сталості ресурсів	19.4%
ВСЬОГО (ESIF)	494	Загальна мета діяльності структурних фондів ЄС – зміцнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості в межах ЄС шляхом скорочення диспропорцій у розвитку між регіонами	100%

Система структурного фінансування охоплює насамперед країни та регіони з рівнем валового внутрішнього продукту на душу населення нижче 75% від середнього показника по ЄС. Водночас окремі інструменти використовуються також у регіонах “перехідного” типу, де ВВП на душу коливається в межах 75-100% від середнього, а також у регіонах з високим рівнем розвитку, але із специфічними викликами, зокрема у містах, де спостерігається сегрегація, екологічні проблеми або структурне безробіття.

Фінансування через ESIF має чітко виражену інвестиційну логіку. Йдеться не про поточне бюджетне утримання, а саме про стимулювання довгострокового розвитку: модернізацію інфраструктури, цифрову трансформацію, енергетичну ефективність, зростання інноваційного потенціалу регіонів, розвиток людського капіталу та інклюзії. В межах цієї логіки кожне вкладене євро з ESIF здатне, за [експертними оцінками](#), генерувати 2-3 додаткові євро до ВВП протягом 15–20 років після завершення

програмного періоду. Ці ефекти особливо відчутні для менш розвинених країн-членів, які за рахунок фондів змогли реалізувати масштабні інфраструктурні, освітні та адміністративні проекти.

Типи регіонів та рівень співфінансування з боку ЄС

Територія ЄС поділяється на три типи регіонів згідно з класифікацією NUTS (Номенклатура територіальних одиниць для статистики), що визначає обсяг фінансової підтримки.

- **Менш розвинені регіони:** ВВП на душу населення становить менше 75% від середнього по ЄС. Рівень співфінансування від ЄС для них є найвищим: до 85% для Європейського фонду регіонального розвитку та Фонду справедливого переходу, а також 85% для Фонду згуртованості.
- **Перехідні регіони:** ВВП на душу населення коливається від 75% до 100% від середнього показника по ЄС. Тут співфінансування становить 60-70% для ERDF та 70% для Фонду справедливого переходу.
- **Більш розвинені регіони:** ВВП на душу населення перевищує 100% від середнього по ЄС. Для них передбачено співфінансування на рівні 40-50% для ERDF та 50% для Фонду справедливого переходу.

Програми **Європейського територіального співробітництва (Interreg)** фінансуються на рівні 85% незалежно від типу регіону.

До відомо: у Польщі 14 з 16 регіонів регіонів мають ВВП на душу населення менше 75% від середнього по ЄС і відносяться до менш розвинених.

ESIF мають також політичну функцію – вони формують підтримку європейської інтеграції на рівні регіонів, де громадяни безпосередньо бачать результати залучених коштів: відремонтовані дороги, оновлені школи, нові медичні заклади, доступ до широкосмугового інтернету. Це критично важливо в умовах зростання євроскептицизму, міграційних викликів і нерівномірного відновлення після фінансових криз.

Загалом, політика згуртованості виконує роль «інвестиційного щита» ЄС, спрямованого на зниження ризиків фрагментації внутрішнього ринку, зміцнення структурної стабільності Союзу, а також на підтримку довіри до спільної європейської моделі врядування.

Вісім фондів, визначених у Регламенті (ЄС) 2021/1060⁶, є ключовими фінансовими інструментами бюджету ЄС, спрямованими на сприяння згуртованості, безпеці та сталому розвитку. Регламент (ЄС) 2021/1060 (Регламент про спільні положення (CPR)) є наріжним правовим актом для програмного періоду 2021-2027 років, що встановлює єдиний та гармонізований набір правил для них. Однак в цілому основою політики згуртованості на період 2021–2027 років є п'ять ключових регламентів, які визначають її функціонування та фінансові механізми:

- **Регламент (ЄС) 2021/1060** встановлює спільні положення для кількох фондів: Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF), Європейського соціального фонду плюс (ESF+), Фонду згуртованості, Фонду справедливого переходу, а також Європейського фонду морського судноплавства, рибальства та аквакультури. Цей документ окреслює загальні правила їхнього використання.
- **Регламент (ЄС) 2021/1059** містить спеціальні положення, що стосуються цілі «Європейське територіальне співробітництво» (Interreg), спрямованої на підтримку транскордонних проектів.

⁶ Regulation (EU) 2021/1060 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021

- **Регламент (ЄС) 2021/1058** регулює діяльність Європейського фонду регіонального розвитку та Фонду згуртованості, які є основними інструментами для інвестицій в інфраструктуру та регіональний розвиток.
- **Регламент (ЄС) 2021/1057** присвячений створенню та функціонуванню Європейського соціального фонду плюс (ESF+), який фокусується на соціальній інтеграції, зайнятості та освіті.
- **Регламент (ЄС) 2021/1056** засновує Фонд справедливого переходу, покликаний пом'якшити соціально-економічні наслідки переходу до кліматично нейтральної економіки.

Чотири фонди переважно служать меті політики згуртованості ЄС – зменшенню регіональних диспропорцій та сприянню збалансованому розвитку.

- **Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF),**
- **Європейський соціальний фонд плюс (ESF+),**
- **Фонд згуртованості (CF),**
- **Фонд справедливого переходу (JTF)**

ERDF має на меті зміцнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості шляхом усунення дисбалансів між регіонами, тоді як **ESF+** є головним інструментом ЄС для інвестування в людей, підтримки зайнятості, соціальної інтеграції, освіти та підвищення кваліфікації. **CF** фінансує екологічну та транспортну інфраструктуру в бідніших державах-членах (з валовим національним доходом (ВНД)) на душу населення < 90% від середнього по ЄС). **JTF**, запроваджений у рамках Європейського зеленого курсу, допомагає регіонам, які найбільше постраждали від переходу до кліматично нейтральної економіки, долаючи економічні та соціальні витрати, пов'язані з поступовою відмовою від вуглецево-інтенсивних галузей.

Крім них, під спільним управлінням з державами-членами перебувають ще два фонди, які не належать безпосередньо до політики згуртованості (не є структурними фондами), але відіграють ключову роль у реалізації інших напрямів політики ЄС: **Європейський фонд сільського господарства та розвитку сільських територій (EAFRD)** є складовою Спільної аграрної політики (CAP) і спрямований на підтримку сталого розвитку сільських територій, підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору, захист довкілля та адаптацію до кліматичних змін. **Європейський фонд морських справ, рибальства та аквакультури (EMFAF)** підтримує Спільну рибальську політику (CFP) та інтегровану морську політику ЄС, фінансуючи стале рибальство, розвиток аквакультури, охорону морських ресурсів і диверсифікацію економіки прибережних громад.

Решта фондів підтримують політику ЄС у сфері внутрішніх справ та Шенгенської зони:

- **Фонд притулку, міграції та інтеграції (AMIF),**
- **Фонд внутрішньої безпеки (ISF),**
- **Інструмент з управління кордонами та візової політики (BMVI).**

AMIF допомагає управляти міграційними потоками, зміцнюючи Спільну європейську систему притулку, підтримуючи легальну міграцію та інтеграцію громадян третіх країн, а також посилюючи солідарність між державами-членами. **ISF** сприяє високому рівню безпеки в Союзі, зосереджуючись на запобіганні та боротьбі з тероризмом, організованою та кіберзлочинністю, а також підтримуючи співпрацю правоохоронних

органів. **BMVI** (частина Інтегрованого фонду управління кордонами) підтримує сильне та ефективне європейське інтегроване управління кордонами на зовнішніх кордонах – він допомагає країнам Шенгенської зони управляти зовнішніми кордонами ЄС та реалізовувати спільну візову політику, захищаючи водночас вільне пересування в межах ЄС. Разом ці фонди узгоджуються з цілями договорів ЄС (наприклад, стаття 174 ERDF про економічну, соціальну та територіальну згуртованість) та ширшими політиками, такими як “Зелений курс” (European Green Deal) та “Спільна європейська система надання притулку” (Common European Asylum System), забезпечуючи фінансову підтримку пріоритетів ЄС.

Ключові нововведення в рамках 2021-2027 років включають сильнішу орієнтацію на результативність, що вимірюється через систему проміжних та кінцевих цілей, та запровадження “базових умов” – передумов, які держави-члени повинні виконати для отримання фінансування на конкретні цілі. CPR також запроваджує розширені механізми гнучкості, що дозволяють стратегічно перерозподіляти ресурси між фондами та пріоритетами для кращого реагування на мінливі національні та регіональні потреби.

Бюджетування структурних фондів прив’язане до семирічних бюджетних циклів ЄС. На початку кожного циклу – багаторічної фінансової рамки – визначається загальний обсяг коштів на політику згуртованості та його розподіл між фондами і країнами. Наприклад, у чинному періоді 2021-2027 рр. на фонди згуртованості (ERDF, CF, ESF+ і JTF) виділено €392 млрд з бюджету ЄС, що разом із національним співфінансуванням утворює приблизно **півтрильйона євро інвестицій** у розвиток регіонів Європи. Розподіл цих коштів між державами-членами базується на об’єктивних критеріях, закріплених у регламентах ЄС, – передусім на рівні економічного розвитку регіонів (вимірюваному ВВП на душу населення) та чисельності населення.

Базова формула розподілу коштів між країнами виглядає наступним чином:

$$A_i = P_i \times \left(\frac{EU27\ GNI\ per\ capita\ (EUR)}{Region\ i\ GNI\ per\ capita\ (EUR)} \right)^x$$

де:

- A_i - обсяг допомоги для країни i ;
- P_i - населення країни,
- **EU27 GNI per capita** - середній ВНД на душу населення по ЄС;
- **Region i GNI per capita** - ВНД на душу населення в країні i ;
- x - експонент, що “згладжує” розриви (раніше застосовувалась потужність 1, зараз коефіцієнт приблизно 0,5-0,75). Це базовий “**індекс вирівнювання**”, який прив’язує суму фінансування до **рівня розвитку регіону**: чим бідніший регіон (нижчий ВНД на душу населення), тим більше фінансування на одну особу.

Основним принципом є **більше коштів – біднішим регіонам**. Регламентом визначено три категорії регіонів:

- *менш розвинені регіони* – з ВВП на душу населення нижче 75% середнього по ЄС;
- *перехідні регіони* – з ВВП від 75% до 100% середнього;
- *більш розвинені регіони* – з ВВП вище середнього по ЄС.

Чим бідніший регіон, тим більший обсяг допомоги на душу населення він отримує. Для найбідніших регіонів формула розрахунку коштів враховує так званий “розрив у добробуті” – різницю між їхнім ВВП на особу та середнім по ЄС, помножену на кількість населення, з додатковими коригуваннями (наприклад, на рівень безробіття). Перехідні регіони отримують менше на особу, а для більш розвинених допомога ще скромніша і здебільшого спрямована на підтримку точкового зростання і конкурентоспроможності. Такий підхід забезпечує концентрацію близько **70% всіх коштів ERDF і ESF+ саме в менш розвинених регіонах** (що включає переважно країни Центрально-Східної та Південної Європи).

Крім того, **Фонд згуртованості** розподіляється між країнами, ВНД яких нижче 90% від середнього по ЄС. Нині це 15 країн, переважно нові члени (наприклад, Польща, Румунія, Угорщина, країни Балтії, а також Греція та Португалія). Для періоду 2021-2027 рр. загальний бюджет CF було зменшено на приблизно 45% порівняно з 2014-2020 рр. (до €46,7 млрд) з огляду на те, що країни, які приєдналися в 2004-2007 рр., вже значною мірою реалізували базові інфраструктурні проекти. Проте втрати частково компенсовані більшими сумами ERDF/ESF+ для цих країн, тому загальний перерозподіл на користь бідніших регіонів залишився приблизно на тому ж рівні.

Важливим елементом є **обмеження максимальної суми, яку країна може отримати з фондів згуртованості**. Існує правило “стелі” (верхньої межі), за яким жодна країна не може отримувати щороку більше, ніж певний відсоток свого ВНД у вигляді цих фондів (для 2021-2027 рр. ліміт становить близько 2,4% ВНД на рік). Це політично вмотивована норма, яка покликана убезпечити донорів від надто великих трансфертів, а реципієнтів – від проблем з поглинанням коштів. Для найбільших одержувачів (наприклад, Польщі, Румунії) такий ліміт реально застосовується: їхні пакети допомоги впираються у верхню межу. Проте навіть з обмеженням суми виглядають значними.

1.2. Регламент про спільні положення – єдина рамкова основа для структурних фондів

Логіка згуртованості та спільних цінностей

Регламент (ЄС) 2021/1060⁷ про спільні положення (Common Provisions Regulation, CPR) юридично закріплений у Договорі про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), зокрема у статтях 174, 175, 177 та 322. Його основна мета полягає у зміцненні економічної, соціальної та територіальної згуртованості Союзу шляхом зменшення диспропорцій у рівнях розвитку між різними регіонами та вирішення проблем найменш розвинених регіонів.

Головним нововведенням CPR є створення єдиного, гармонізованого збірника правил для різноманітних фондів, що реалізуються в рамках спільного управління. Цей підхід спрямований на спрощення як фінансових правил, так і положень, що стосуються конкретних політик, сприяючи більш скоординованому процесу імплементації порівняно з попередніми, більш фрагментованими програмними періодами.

Центральним елементом архітектури Регламенту є обов'язкова інтеграція горизонтальних принципів та фундаментальних цінностей ЄС на всіх етапах реалізації

⁷ [Regulation \(EU\) 2021/1060 of the European Parliament](#)

фондів. Це гарантує, що всі інвестиції не лише досягають своїх конкретних економічних чи соціальних цілей, але й активно сприяють ширшим політикам Союзу.

Ключові горизонтальні принципи включають:

- **Дотримання Хартії основних прав Європейського Союзу⁸.**
- **Сприяння гендерній рівності, гендерному мейнстримінгу та інтеграції гендерної перспективи.**
- **Запобігання дискримінації** за ознаками статі, расового чи етнічного походження, релігії чи переконань, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації, з особливим акцентом на забезпеченні доступності для осіб з інвалідністю.
- **Узгодження з цілями сталого розвитку**, Паризькою угодою про зміну клімату та принципом "не завдавати значної шкоди", що забезпечує повагу до екологічного доробку Союзу в усіх діях.

Регламент про спільні положення – це більше, ніж фінансовий збірник правил; він функціонує як потужний інструмент для впровадження пріоритетів політики на рівні ЄС у всіх державах-членах. Вбудовуючи ці горизонтальні принципи безпосередньо в умови фінансування, Регламент створює переконливий стимул для національних та регіональних органів влади узгоджувати своє стратегічне планування із загальносоюзними цілями.

Наприклад, CPR встановлює чіткі цілі щодо внеску в кліматичні заходи для ERDF (30%) та Фонду згуртованості (37%). Крім того, стратегічні програмні документи, такі як Угода про партнерство, повинні детально описувати, як фонди будуть реагувати на рекомендації для конкретних країн, видані в рамках Європейського семестру, та дотримуватися принципів Європейського стовпа соціальних прав (European Pillar of Social Rights). Цей зв'язок перетворює фонди з простих інвестиційних інструментів на стратегічні важелі для системного узгодження політики, оскільки нездатність інтегрувати ці пріоритети може безпосередньо загрожувати доступу до значних фінансових ресурсів.

Архітектура спільного управління

В Європейському Союзі існує три основні моделі управління програмами, що фінансуються з бюджету ЄС.

1. **Спільне управління (70% програм).** Це домінуюча модель для фондів політики згуртованості (ERDF, ESF+, Фонд згуртованості та ін.). Європейська комісія та національні органи країн-членів (центральні, регіональні та місцеві) несуть спільну відповідальність за розробку, реалізацію, моніторинг та оцінку програм.
2. **Пряме управління (20% програм).** Європейська комісія безпосередньо керує програмами та проєктами через свої генеральні директорати або виконавчі агенції. Ця модель застосовується до таких програм, як Horizon Europe, Digital Europe, Creative Europe.
3. **Непряме управління (10% програм).** Єврокомісія делегує повноваження з адміністрування програм третім сторонам, таким як міжнародні організації (ООН,

⁸ [Charter of Fundamental Rights of the European Union](#)

Світовий банк), міжнародні фінансові інституції або агенції розвитку країн-членів. Цей підхід використовується, наприклад, для гуманітарної допомоги.

Усі вісім фондів, що розглядаються в цьому дослідженні, функціонують переважно в рамках **спільного управління** між Європейською Комісією та органами влади держав-членів. Це означає, що стратегічні рішення та нагляд здійснюються на рівні ЄС, але повсякденне впровадження є переважно національним або регіональним. Ця модель поважає *принцип субсидіарності*, надаючи національним та регіональним органам влади повноваження управляти програмами відповідно до їхніх специфічних умов, забезпечуючи при цьому загальний захист бюджету ЄС.

Кожна держава-член укладає **Угоду про партнерство** з Комісією, що визначає її стратегію та інвестиційні плани для фондів ERDF, ESF+, CF, JTF та EMFAF. Фінансування надається через багаторічні національні або регіональні **програми** для кожного фонду, які Комісія затверджує, але якими управляють національні органи влади. Комісія виділяє кожній країні фінансовий пакет (наприклад, право на отримання коштів з CF обмежене певними державами-членами з нижчим ВНД, а програми готуються національними органами влади у партнерстві з місцевими зацікавленими сторонами (регіональними та міськими органами влади, економічними та соціальними партнерами, НУО тощо).

Угода про партнерство

Угода про партнерство у системі політики згуртованості ЄС є стратегічним документом, який визначає рамкові умови для використання коштів Фондів Союзу у конкретній державі-члені. Обсяг угоди зазвичай не перевищує 35 сторінок, однак її зміст має комплексний характер і охоплює всі ключові аспекти планування та реалізації політики.

У документі визначаються обрані цілі політики та конкретні завдання для кожного з фондів, а також способи їх досягнення й аргументація вибору. Окремо подається стислий виклад основних рішень політики та очікувані результати в розрізі цілей і фондів, що дає змогу забезпечити прозорість та відповідність загальноєвропейським пріоритетам.

Важливим компонентом угоди є опис механізмів координації та взаємодоповнюваності між різними фондами та програмами – як національного, так і регіонального рівнів. Угода також містить інформацію про внесок країни у бюджетну гарантію в межах механізму InvestEU, з відповідним обґрунтуванням такого внеску.

Не менш значущими є фінансові параметри: попередній розподіл коштів від кожного з фондів, деталізація ресурсів за категоріями регіонів, а також перелік програм, які планується реалізувати. Угода включає опис заходів, що їх держава планує здійснити для посилення адміністративної спроможності своїх органів, адже саме від цього залежить ефективність використання ресурсів. Завершальним елементом є короткий виклад оцінки виконання уможлиблюючих умов, які є передумовою доступу до фінансування.

Сфера партнерства є широкою і юридично вимагає залучення:

- Регіональних, місцевих, міських та інших органів державної влади.
- Економічних та соціальних партнерів, таких як профспілки та асоціації роботодавців.
- Відповідних органів, що представляють громадянське суспільство, включаючи екологічних партнерів, неурядові організації та органи, що сприяють соціальній інклюзії, основним правам та недискримінації.

Принцип партнерства реалізується через Європейський кодекс поведінки щодо партнерства та вимогу представництва партнерів у **Моніторинговому комітеті** кожної програми. Моніторинговий комітет є ключовим органом управління, який наглядає за

реалізацією програми та затверджує критерії відбору операцій. Ця структура забезпечує підхід “знизу вгору”, сприяючи більшій відповідальності та актуальності проєктів.

Окрім своєї демократичної цінності, принцип партнерства слугує важливим механізмом для зменшення ризиків та зміцнення легітимності. Залучаючи різноманітні зацікавлені сторони з самого початку, держави-члени можуть використовувати ширший спектр експертних знань, що призводить до краще розроблених заходів, які більше відповідають реаліям на місцях. Цей спільний підхід зменшує ризик фінансування неефективних або погано продуманих проєктів. Крім того, активна участь громадянського суспільства та соціальних партнерів у моніторингових комітетах забезпечує додатковий рівень неформального нагляду та створює ширшу громадську підтримку використання коштів ЄС. Це підвищує прозорість та легітимність програм, що є життєво важливим для довгострокової стійкості інвестицій та протидії наративам про неефективні витрати ЄС.

Розподіл обов'язків державами-членами та ЄК чітко визначений:

- **Держави-члени** відповідають за повсякденне управління фондами. Це включає підготовку та реалізацію програм, встановлення критеріїв відбору, відбір, моніторинг та контроль окремих проєктів, а також подання перевірених витрат до Комісії для відшкодування.
- **Європейська Комісія** несе кінцеву відповідальність за бюджет. Її роль полягає у затвердженні стратегічної рамки (Угод про партнерство) та операційних Програм, поданих державами-членами, обробці платежів, моніторингу загальної ефективності та проведенні власних аудитів для отримання впевненості у законності та правильності витрат.

Для виконання цих завдань кожна держава-член повинна призначити для кожної програми набір незалежних програмних органів, забезпечуючи чіткий розподіл функцій для запобігання конфліктам інтересів. Цими органами є:

- **Керівний орган**, відповідальний за загальне управління програмою, включаючи відбір проєктів та управлінські перевірки.
- **Аудиторський орган**, функціонально незалежний державний орган, відповідальний за аудит систем управління та контролю, операцій та рахунків.
- **Проміжний орган.**
- **Моніторинговий комітет.**

Розподіл ролей Європейської Комісії та держав-членів		
Функція/ Завдання	Роль Європейської Комісії	Роль держави-члена
Стратегічне планування	Оцінює та затверджує Угоду про партнерство та Програми, забезпечуючи відповідність законодавству та політичним пріоритетам ЄС.	Готує Угоду про партнерство та Програми у співпраці з партнерами; визначає пріоритети та конкретні цілі. Надає пропозиції щодо можливості аудиту систем та індикаторів на етапі планування.
Затвердження програм	Приймає офіційне рішення шляхом імплементаційного акту про затвердження Програми, що є юридичним зобов'язанням.	Подає остаточну програму до Комісії для затвердження після врахування будь-яких зауважень.
Відбір проєктів	Не відбирає окремі проєкти (за винятком компонентів прямого/непрямого управління, що не охоплюються CPR).	Встановлює та застосовує критерії відбору; відбирає окремі операції для фінансування; надає бенефіціарам документ, що визначає умови підтримки.

Фінансове управління та платежі	Здійснює попереднє фінансування та проміжні платежі на основі поданих заявок на платіж; проводить щорічну перевірку рахунків та розраховує кінцевий баланс.	Подає заявки на платіж до Комісії; забезпечує здійснення платежів бенефіціарам; складає та подає річні звіти.
---	--	--

Функції органів управління:

- **Керівний орган (Managing Authority, MA):**

- Здійснює оперативне адміністрування та управління реалізацією програм.
- Надає методичну підтримку бенефіціарам та забезпечує їх супровід.
- Проводить оцінку проектних заявок, перевіряючи їх на відповідність встановленим критеріям.
- Відповідає за відбір проектів та їх подальше фінансування.
- Гарантує дотримання принципів ефективного управління фінансами.
- Несе відповідальність за впровадження програм та цільове використання коштів європейських структурних та інвестиційних фондів (ESIF) на відповідній території.
- Звітує перед Європейською Комісією п'ять разів на рік щодо прогресу та досягнутих результатів програм.
- Проводить національну оцінку того, як реалізуються програми.

- **Аудиторський орган (Audit Authority, AA):**

- Забезпечує ефективну роботу системи управління та внутрішнього контролю програм.
- Перевіряє фактичні витрати за проектами, що реалізуються в рамках програм ESIF.
- Видає сертифікати, що підтверджують здійснені витрати за проектами.

- **Проміжний орган (Intermediate Body, IB):**

- Виконує певні функції з управління програмою, делеговані йому Керівним органом, наприклад, оцінку заявок чи відбір проектів.
- Таким органом можуть виступати центральні органи виконавчої влади, регіональні та місцеві органи влади, агенції регіонального розвитку, а також інші державні або приватні установи.

- **Моніторинговий комітет (Monitoring Committee, MK):**

- Здійснює моніторинг того, наскільки успішно досягаються цілі програм.
- Визначає пріоритети та, за потреби, коригує їх відповідно до регіональних і місцевих потреб, щоб максимізувати позитивний ефект від реалізації проектів.
- Діє як запобіжник, що унеможливорює надмірний вплив окремих зацікавлених сторін на програми.

На рівні ЄС ключову роль відіграє **Європейська Комісія** через відповідні генеральні дирекції (DG REGIO⁹ – регіональна політика; DG EMPL¹⁰ – соціальна політика; DG MARE¹¹ – морська політика тощо). Комісія затверджує **Партнерські угоди** (Partnership Agreements) та **Операційні програми** (Operational Programmes), забезпечує

⁹ Генеральний директорат з питань регіональної та міської політики. Координує ERDF, Фонд згуртованості, JTF.

¹⁰ Генеральний директорат із зайнятості, соціальних справ і інклюзії. Координує ESF+

¹¹ Генеральний директорат із морських справ та рибальства. Координує EMFAF

методологічну підтримку, оцінює системи управління, здійснює нагляд, аудити й приймає рішення щодо фінансування чи призупинення виплат.

На прикладі Польщі, система управління політикою згуртованості є дворівневою і включає національні та регіональні органи.

Національний рівень

Керівним органом (МА) для програм Interreg та загальнодержавних програм є **Міністерство фондів та регіональної політики**

- **Структура:** Міністерство складається з **25 департаментів**.
- **Сфери відповідальності.** До його компетенції належать європейські справи, міжнародне співробітництво, координація впровадження фондів ЄС, управління Європейським соціальним фондом, а також нагляд за інфраструктурними, інноваційними, регіональними та субнаціональними програмами (зокрема, для Східної Польщі). У його структурі також діє Служба Уповноваженого Уряду у справах польсько-українського співробітництва.
- **Штат.** У міністерстві працює **1114 осіб**.

Регіональний рівень (на прикладі Мазовецького воєводства)

Керівним органом (МА) виступає **Уряд воєводства**

- **Ключовий підрозділ.** Функції управління виконує **Департамент регіонального розвитку та європейських фондів**, що складається з 14 підрозділів та налічує 90 співробітників.
- **Аудиторський орган (АА).** Функції аудиту покладено на **Відділ контролю**, в якому працює 14 осіб.
- **Проміжні органи (ІВ).** Повноваження делеговані двом установам:
 - **Мазовецький підрозділ з реалізації програм ЄС (MJWPU)**, який має 38 підрозділів (453 особи та 5 філій (40 осіб).
 - **Воєводське управління праці у Варшаві (WUP)**, що складається з 12 підрозділів (99 осіб).
- **Моніторинг.** За реалізацією програми відповідає **Моніторинговий комітет програми**.

Ефективність системи

- У період **2004-2007** років на одного працівника системи припадав приблизно **€1 млн** залучених коштів.
- У період **2021-2027** років цей показник зріс до **€4 млн** на одного працівника.

Джерело: Інститут громадянського суспільства (2024)

Проекти фінансуються з **національного бюджету** та відшкодовуються ЄС у межах попередньо встановлених категорій: до 85% – для бідних регіонів, 60–70% – для перехідних, 40–50% – для розвинених. Це стимулює мобілізацію додаткових інвестицій: оцінки показують, що **кожне євро фонду залучає 0,5–1 € приватних чи державних вкладень**.

Важливим механізмом є правило «**N+3**», яке стимулює своєчасне використання ресурсів. Воно означає, що кошти, які виділено на певний рік, мають бути **освоєні та подані на відшкодування протягом трьох наступних років**. Інакше Єврокомісія автоматично анулює невикористані зобов'язання. Наприклад, кошти 2021 року мають бути витрачені та заявлені до кінця 2024 року. Для останнього року програмного періоду (2027) застосовується скорочений термін – «**N+2**». Це правило суттєво впливає на темпи реалізації проектів і знижує ризик втрати фінансування.

Крім того, існують **механізми фінансового контролю і аудиту**: внутрішній аудит, незалежна перевірка, аудит Комісії, аудит Європейського суду аудиторів та контроль з боку OLAF. У разі порушень можливе призупинення виплат, фінансові корекції або повернення коштів до бюджету ЄС.

З 2021 року діє **механізм умовності верховенства права** (rule of law conditionality), який дозволяє призупиняти виплати країнам, що порушують демократичні принципи, незалежність судової влади або свободу ЗМІ.

Угорщина – заморожено понад €6,3 млрд у грудні 2022 року. Рада ЄС офіційно призупинила €6,3 млрд бюджетних зобов'язань (тобто платежів) за Cohesion Fund та Структурним фондам в Угорщині через системні порушення принципів правової державності, включно з публічними закупівлями, боротьбою з корупцією та незалежністю прокуратури.

Польща – утримання €320 млн у 2025 році. У лютому 2025 Єврокомісія відмовила у відшкодуванні €320 млн, які були заблоковані через зміни до Дисциплінарної палати Верховного суду Польщі (яка обмежувала незалежність суддів). Генеральний суд ЄС підтвердив право Комісії на такі дії.

Управління фондами ЄС базується на принципах прозорості, субсидіарності та підзвітності. Ефективне впровадження програм вимагає високої інституційної спроможності. Для України як країни-кандидата формування такої системи управління є пріоритетом уже на етапі доєднання до фондів згуртованості.

Терміни отримання права на допомогу після вступу

Коли країна вступає до ЄС, вона набуває права на отримання коштів з фондів CPR, але як і коли це станеться, залежить від термінів вступу відносно циклу БФП. Якщо нова держава-член приєднується протягом 2021–2027 років, Рада та Комісія повинні будуть скоригувати багаторічну фінансову рамку та розподіл коштів політики згуртованості, щоб включити новачка. У попередніх випадках (наприклад, вступ Хорватії у 2013 році) спеціальний регламент вносив зміни до фінансових пакетів, і нова держава-член отримувала пропорційні кошти на решту періоду (включаючи пакет згуртованості та розвитку сільських територій). Сам CPR (стаття 17 про перехідні положення) не прописує всі сценарії вступу, але зазвичай після вступу нова держава-член:

- подає свою Угоду про партнерство та програмні пропозиції, і вони отримують прискорене затвердження для початку виплат з ERDF, ESF+, CF тощо.
- приєднується до країн, що мають право на Фонд згуртованості, якщо її ВНД буде нижчим за 90% середнього по ЄС (дуже ймовірно для вступників із Західних Балкан), тому CF почне діяти для них або негайно, або з бюджету наступного року.
- отримує розподіли з AMIF/ISF/BMVI (можливо, через змінений ключ розподілу¹² або залучення тематичних фондів¹³).

Якщо вступ відбудеться після 2027 року (що більш імовірно для нинішніх кандидатів), то ці країни почнуть отримувати такі кошти лише в наступному бюджетному періоді ЄС, для якого будуть розроблені нові регламенти (на основі тих самих принципів). Тим часом вони продовжуватимуть покладатися на IPA III (або його наступника IPA IV) до моменту вступу. Загалом, фонди CPR стають доступними для кандидатів лише після того, як вони перетинають межу членства, і в цей момент фінансова підтримка зазвичай значно зростає (як члени, вони отримують значні кошти з фондів згуртованості порівняно з допомогою передвступного періоду) для прискорення їх конвергенції до середніх показників ЄС. Крім правил, специфічних для кожного фонду, Регламент про спільні положення встановлює кілька горизонтальних механізмів та зобов'язань, які є центральними для ефективного функціонування цих фондів.

Базові умови

CPR вводить спрощений набір базових умов (раніше “попередні умови”), які держави-члени повинні виконати, щоб забезпечити сприятливе середовище для ефективних

¹² Ключ розподілу - методика та критерії, за якими визначається, скільки коштів отримає кожна держава-член із загального бюджету фонду

¹³ Будь-які проекти передвступної допомоги, що перебувають у процесі реалізації, іноді можуть бути переведені в проекти структурних фондів (для забезпечення безперервності підтримки).

інвестицій. Вони включають горизонтальні умови, що застосовуються до всіх (наприклад, наявність ефективної системи моніторингу державних закупівель, дотримання правил державної допомоги та реалізація Хартії основних прав) і тематичні умови, пов'язані з конкретними цілями (наприклад, національний енергетичний план для кліматичних інвестицій, оновлений транспортний план для транспортних інвестицій тощо). Якщо відповідна базова умова не виконана, **Комісія не може відшкодовувати витрати**, пов'язані з цією політичною метою, доки вона не буде виконана. Більше того, виконання має підтримуватися протягом усього програмного періоду – якщо політика втрачає чинність, кошти можуть бути призупинені. Цей механізм гарантує, що кошти ЄС йдуть пліч-о-пліч зі структурними реформами та політичними рамками (наприклад, країна повинна мати стратегію розумної спеціалізації для використання ERDF для інновацій або рамку антидискримінаційного законодавства для використання ESF+ для соціальної інтеграції). Це значно підвищує ймовірність того, що проекти, що фінансуються ЄС, досягнуть тривалого ефекту, функціонуючи в рамках сприятливих національних політик.

Рамка ефективності та моніторинг

CPR робить сильний акцент на управлінні, орієнтованому на результат. Кожна програма має рамку ефективності з чіткими **індикаторами результативності та результату**, проміжними цілями на 2024 рік та цілями на 2029 рік. Керівні органи повинні надавати дані щодо цих індикаторів до п'яти разів на рік в електронну систему, що дозволяє часто проводити моніторинг. Щорічна оглядова зустріч між Комісією та кожною державою-членом для обговорення прогресу програм замінює старий щорічний звіт про впровадження на структурований політичний діалог. У 2023–2025 роках щорічні звіти про ефективність також вимагаються для AMIF/ISF /BMVI, деталізуючи прогрес у досягненні їхніх цілей. Основним контрольним пунктом є **Середньостроковий огляд у 2025 році** – стаття 18 CPR передбачає, що Комісія та держави-члени оцінять ефективність на середньостроковому етапі. На основі цього буде розподілено “суму гнучкості” (не розподілену заздалегідь у 2021 році) – фактично **резерв ефективності**. Частини програм, що демонструють низьку ефективність, можуть зазнати скорочення коштів або їх перепрограмування, тоді як нові виклики (наприклад, непередбачений економічний шок або нові пріоритети ЄС) можуть бути вирішені шляхом перерозподілу ресурсів у 2025 році. Це двоступеневе програмування (2021–2024 та 2025–2027) додає гнучкості та оперативності фондам, тоді як раніше кошти повністю розподілялися заздалегідь. Програми можуть бути скориговані на середньостроковому етапі без необхідності створення абсолютно нової законодавчої рамки, що є нововведенням у 2021–2027 роках.

Фінансове управління та гнучкість

CPR містить багато положень для спрощення фінансового управління та підвищення гнучкості для держав-членів. Наприклад, він дозволяє **перекази ресурсів між фондами** та між категоріями регіонів до певних відсотків. Держава-член може перемістити (зазвичай) до 5% розподілу з одного фонду до іншого або навіть до інструментів під прямим управлінням, таких як InvestEU, якщо це виправдано її потребами. Вищі перекази можливі для країн за певних обставин (наприклад, для тих, що мають невеликі розподіли). Це допомагає адаптувати фінансування до пріоритетів кожної країни (наприклад, перемістити частину грошей з ESF+ до ERDF, якщо потрібно більше інфраструктури, або навпаки). CPR також уможливорює спільне фінансування однієї

операції з ERDF, ESF+, CF, JTF¹⁴, щоб проєкт міг отримати підтримку з кількох фондів без необхідності штучного поділу – наприклад, проєкт з регенерації може поєднувати фізичні інвестиції з ERDF з навчанням місцевих робітників з ESF+ в одній інтегрованій операції. Крім того, спеціальні заходи¹⁵ дозволяють фондам реагувати на виняткові обставини – як це було у 2022 р., коли правила були тимчасово адаптовані для допомоги біженцям з України, та під час COVID-19 з ініціативами CRII/REACT-EU. CPR тепер має вбудовані положення, що дозволяють Комісії пропонувати тимчасову гнучкість у перерозподілі або співфінансуванні в разі великої кризи, що зачіпає держави-члени. Ставки співфінансування¹⁶ встановлюються за категоріями регіонів, але можуть бути збільшені для пріоритетів, що стосуються зміни клімату або міграції тощо, а також для найвіддаленіших регіонів, що дає певну свободу для зменшення вимог до національного співфінансування там, де це необхідно.

Макроекономічна обумовленість

Суперечливим, але важливим положенням є так звана «макро обумовленість»¹⁷, яка пов'язує фонди з належним економічним управлінням. Якщо держава-член серйозно порушує рекомендації щодо економічної політики ЄС або має надмірний дефіцит і не вживає коригувальних заходів, **Рада може запропонувати призупинити частину коштів Фонду згуртованості / структурних фондів** для цієї країни. Цей механізм (вперше запроваджений у 2014–2020 роках) має на меті стимулювати дотримання Пакту стабільності та зростання і рекомендацій Європейського семестру¹⁸. На практиці він використовується обережно, але залишається правовим інструментом для захисту бюджету ЄС та заохочення розсудливої фінансової політики – узгодження інвестицій з реформами. Аналогічно, існує обумовленість верховенством права поза CPR¹⁹, що дозволяє призупинити фінансування за загальні недоліки верховенства права, які впливають на бюджет ЄС; хоча це не є частиною CPR, це є всеосяжним положенням, що впливає на ці фонди.

Вимоги до комунікації та видимості

CPR посилює зобов'язання інформувати громадськість про підтримку ЄС. Керівні органи повинні розробити комунікаційну стратегію для кожної програми та призначити відповідального за комунікацію. Бенефіціари фінансування мають чіткі обов'язки визнавати підтримку ЄС. Наприклад, вони повинні розміщувати емблему ЄС та заяву про фінансування («Профінансовано Європейським Союзом») на своїх вебсайтах та матеріалах, а для фізичних проєктів – встановлювати білборди або таблички на місці з емблемою ЄС та інформацією. Будь-який проєкт вартістю понад €500 тис. (ERDF/CF) або €100 тис. (для ESF+, JTF, EMFAF, AMIF, ISF, IBMF) вимагає довговічної таблички або білборда, видимого для громадськості, що свідчить про отримання фінансування від ЄС. Ці правила забезпечують поінформованість громадян ЄС про те, як витрачаються кошти ЄС у їхньому регіоні. Додаток IX до CPR деталізує технічні специфікації для відображення логотипу ЄС. Якщо бенефіціари не забезпечують необхідної видимості, можуть бути застосовані штрафи (керівні органи можуть накладати фінансові корекції до 3% від фінансування проєкту з боку ЄС). Акцент на видимості пов'язаний з ширшими

¹⁴ стаття 25 CPR

¹⁵ стаття 20 CPR

¹⁶ стаття 112 CPR

¹⁷ стаття 19 CPR

¹⁸ [Європейський семестр](#) – це щорічний цикл координації економічної, бюджетної та соціальної політики між країнами ЄС для узгодження їхніх національних планів із загальносоюзними цілями та правилами.

¹⁹ Регламент (ЄС) 2020/2092

зусиллями: для покращення прозорості Комісія також створила платформу відкритих даних²⁰, де публікується інформація про всі проекти та індикатори прогресу, що підвищує підзвітність перед громадськістю.

Моніторинг, оцінка та звітність

CPR встановлює спільні вимоги до оцінки – кожна програма повинна бути оцінена щонайменше один раз протягом періоду та ще раз ex-post для оцінки ефективності і впливу. Існують також наскрізні індикатори (наприклад, індикатори відстеження кліматичних змін), які узагальнюються для вимірювання того, яка частина загального бюджету сприяє досягненню кліматичних цілей (мета – 30% бюджету ЄС). Для фондів політики згуртованості електронні системи даних повинні зберігати доступними всі дані про проекти (Додаток XVII містить перелік даних, які потрібно збирати для кожної операції, наприклад, місцезнаходження, сума фінансування, типи втручання), щоб забезпечити як краще управління, так і боротьбу з шахрайством. CPR також наголошує на спрощенні – інтенсивнішому використанні спрощених варіантів визначення витрат та відсутності вимоги щодо щорічних звітів про виконання (за винятком випадків, коли це є частиною оглядової зустрічі) для зменшення адміністративного навантаження на органи влади.

Належне фінансове управління та боротьба з шахрайством

CPR містить детальні положення про системи управління та контролю²¹ (визначає ключові вимоги до органів управління, аудиторських органів тощо). Держави-члени повинні забезпечити ефективний внутрішній контроль, запобігання конфліктам інтересів та заходи для боротьби з шахрайством. Вони зобов'язані використовувати електронну систему обміну даними (платформу SFC) для всього спілкування з Комісією та вести аудиторський слід операцій²². Щорічні аудиторські висновки та управлінські декларації подаються для підтвердження законності витрат. У разі виявлення порушень або шахрайства держава-член або Комісія можуть застосовувати фінансові корекції²³. Примітно, що CPR та пов'язані з ним регламенти також інтегрують заходи для захисту фінансових інтересів ЄС (наприклад, умови, пов'язані з участю в Європейській прокуратурі) – наприклад, лише держави-члени, що беруть участь у ЄППО, можуть отримувати певні кошти без додаткового аудиту їхніх систем з боку Комісії.

Горизонтальні принципи

Стаття 9 CPR підтверджує, що кошти повинні використовуватися відповідно до основоположних прав та цінностей ЄС. Вона вимагає дотримання рівності між чоловіками та жінками й гендерної інтеграції на всіх етапах; недискримінації за ознаками статі, расового/етнічного походження, релігії, інвалідності, віку чи сексуальної орієнтації у доступі до фінансування; а також поваги до сталого розвитку та екологічного принципу «не завдавай значної шкоди». Ці принципи гарантують, що проекти, які фінансуються, ненавмисно не спричиняють соціальної чи екологічної шкоди, і заохочують проекти, які проактивно спрямовані на досягнення цих горизонтальних цілей (наприклад, забезпечення доступності інфраструктури, побудованої за кошти ERDF, для осіб з інвалідністю, або навчальні програми ESF+, що сприяють участі жінок у сферах STEM

²⁰ [COHESION OPEN DATA PLATFORM](#)

²¹ [Додаток XI](#)

²² [Додаток XIII](#)

²³ [Статті 103-104 CPR](#)

тощо). Забезпечення дотримання цих принципів є частиною нагляду з боку Комісії (програми повинні пояснювати, як вони сприятимуть їх реалізації, а моніторингові комітети перевіряють відповідність).

CPR встановлює детальну та сувору **систему фінансового управління та контролю** для захисту бюджету Союзу.

- **Фінансовий потік.** Процес починається з того, що Комісія бере на себе бюджетні зобов'язання щорічними траншами для кожної програми. Для забезпечення ліквідності Комісія виплачує щорічне попереднє фінансування державам-членам. Потім держави-члени подають проміжні заявки на платежі протягом року для відшкодування прийнятних витрат, сплачених бенефіціарам.
- **Пакет запевнень.** Наріжним каменем системи контролю є щорічний пакет запевнень, який кожна держава-член повинна подати до 15 лютого наступного року. Цей пакет включає:
 1. **Рахунки**, що деталізують витрати, заявлені до Комісії.
 2. **Декларацію управління**, в якій Керівний орган підтверджує, що кошти були використані за призначенням та відповідно до принципів належного фінансового управління.
 3. **Щорічний аудиторський висновок та щорічний звіт про контроль** від незалежного Аудиторського органу, що надає запевнення щодо законності й правильності витрат та функціонування систем контролю.

Перевірка та прийняття пакету Комісією призводить до виплати річного балансу.

Фінансові корекції

Регламент встановлює чітку ієрархію для усунення порушень. Держави-члени несуть основну відповідальність за застосування фінансових корекцій шляхом скасування підтримки ЄС для неправомірних витрат, які вони виявляють. Якщо держава-член не робить цього, або якщо власні аудити Комісії виявляють серйозні недоліки в системі управління та контролю, Комісія може накласти фінансові корекції, зменшивши свою підтримку програми.

Гнучкість та перекази

Визнаючи потребу в адаптивності протягом семирічного періоду, CPR включає кілька положень про гнучкість:

- **Перекази між фондами.** Держави-члени можуть подати запит на переказ до 5% початкового асигнування кожного Фонду до іншого Фонду або до інших інструментів ЄС під прямим або непрямым управлінням (наприклад, InvestEU). Додатковий переказ до 20% можливий між ERDF, ESF+ та Фондом згуртованості для кращого реагування на специфічні національні обставини.
- **Додаткова підтримка для JTF.** Регламент передбачає специфічний механізм для держав-членів для добровільного переказу частини своїх ресурсів ERDF та ESF+ для доповнення їхнього асигнування JTF. Це дозволяє створити інтегрований фінансовий пакет для вирішення багатогранних викликів справедливого переходу.

- **Перекази між пріоритетами.** Для спрощення управління програмою та зменшення адміністративного навантаження держави-члени можуть переказувати до 8% початкового асигнування пріоритету до іншого пріоритету в рамках тієї ж програми та фонду. Такі перекази вважаються несуттєвими і не вимагають формального рішення Комісії про внесення змін до програми; вони потребують лише попереднього схвалення Моніторингового комітету програми.

Горизонтальні уможливорюючі умови

Для отримання фінансування в рамках політики згуртованості країни-члени повинні відповідати низці горизонтальних умов, які застосовуються до всіх цілей політики.

1. **Ефективний моніторинг ринку публічних закупівель.** Передбачається наявність механізмів для збору достовірних даних про всі публічні контракти, що фінансуються з фондів ЄС. Ці дані мають аналізуватися компетентними органами, а результати — оприлюднюватися.
2. **Інструменти та спроможність для застосування правил державної допомоги.** Керівні органи повинні мати можливості для перевірки дотримання цих правил, зокрема через доступ до експертних консультацій.
3. **Ефективне застосування Хартії основних прав ЄС.** Необхідно забезпечити відповідність програм та їх реалізації положенням Хартії та створити механізми для звітування про випадки невідповідності.
4. **Імплементация Конвенції ООН про права людей з інвалідністю.** Країни повинні мати національну рамку для виконання конвенції, що включає вимірні цілі, механізми збору даних та моніторингу, а також забезпечення доступності в рамках програм.

Тематичні уможливорюючі умови

Окрім горизонтальних, існують і тематичні умови, прив'язані до конкретних цілей політики згуртованості.

- Для цілі «Більш конкурентоспроможна та розумна Європа» необхідно мати національну або регіональну стратегію розумної спеціалізації та план розвитку широкосмугового зв'язку.
- Для цілі «Більш зелена, низьковуглецева Європа» вимагається наявність стратегічної рамки з енергоефективності будівель, ефективного управління енергетичним сектором, планів поводження з відходами та управління ризиками стихійних лих.
- Для цілі «Більш пов'язана Європа» потрібне комплексне транспортне планування на належному рівні.
- Для цілі «Більш соціальна та інклюзивна Європа» необхідні стратегічні рамки для політик активного ринку праці, гендерної рівності, освіти, соціального залучення та подолання бідності, інтеграції ромів, а також охорони здоров'я.
- Для цілі «Європа ближча до громадян» специфічні уможливорюючі умови відсутні.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНІ ФОНДИ ЄС

2.1. Характеристика і пріоритети структурних фондів ЄС

Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF)

Визначення та мета. ERDF надає інвестиції для зміцнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості шляхом усунення регіональних дисбалансів. На практиці він співфінансує широкий спектр проектів (в інфраструктурі, інноваціях, МСП, екологічній стійкості тощо), спрямованих на стимулювання розвитку в менш розвинених регіонах та підвищення конкурентоспроможності в усіх регіонах. Основна увага ERDF зосереджена на п'яти політичних цілях на 2021–2027 роки:

- **більш конкурентоспроможна та розумна Європа** (інновації, цифровізація, підтримка малого бізнесу),
- **більш зелена, низьковуглецева Європа** (енергетичний перехід, циркулярна економіка, адаптація до кліматичних змін),
- **більш пов'язана Європа** (транспортні та цифрові мережі),
- **більш соціальна та інклюзивна Європа** (зайнятість, освіта, соціальна інтеграція, охорона здоров'я),
- **Європа, ближча до громадян** (інтегрований місцевий розвиток). Вони відображають головні пріоритети ЄС, забезпечуючи спрямування фінансування ERDF на ключові сфери зростання та згуртованості.

Основні цілі та тематична сфера. У 2021–2027 роках ERDF має **концентрувати ресурси** на інноваціях та переході до зеленої економіки. Усі регіони повинні виділяти значні частки фінансування ERDF на Політичну ціль 1 (інновації та розумне зростання) і Політичну ціль 2 (зелений перехід). Наприклад, більш розвинені регіони повинні витратити щонайменше 85% своїх коштів з ERDF на цілі 1 і 2, тоді як менш розвинені мають нижчі мінімальні вимоги (що відображає їхні ширші інвестиційні потреби). Також існує вимога, щоб щонайменше 30% коштів ERDF сприяли досягненню кліматичних цілей. ERDF може підтримувати широкий спектр інвестицій – від будівництва дослідницьких центрів та цифрової інфраструктури до підвищення енергоефективності в громадських будівлях або розширення широкосмугових та транспортних мереж. Він, як правило, **не може фінансувати** такі витрати як масштабне житлове будівництво або операційні витрати урядів; детальні правила відповідності встановлені у спеціальному регламенті ERDF (наприклад, ERDF не підтримує інфраструктуру аеропортів у більш розвинених регіонах тощо), що забезпечує відповідність коштів політикам ЄС та запобігає спотворенню конкуренції.

Правила використання та обмеження. Фінансування ERDF розподіляється між регіонами за категоріями (менш розвинені, перехідні, більш розвинені) зі співфінансуванням з національних бюджетів. Згадані вище правила **тематичної концентрації** обмежують, скільки можна витратити на теми з нижчим пріоритетом, і забезпечують спрямування критичної маси коштів на інноваційні та кліматичні проекти. Крім того, 8% коштів ERDF на національному рівні мають підтримувати ініціативи сталого муніципального розвитку, очолювані муніципалітетами (для розширення повноважень місцевих органів влади). Невелика частина ERDF спрямовується на ініціативи на рівні ЄС, такі як Європейська міська ініціатива та Міжрегіональні інноваційні

інвестиції, якими Комісія управляє безпосередньо для стимулювання експериментів та розбудови потенціалу між країнами. Операційно проекти ERDF повинні відповідати екологічному та конкурентному законодавству ЄС. **Базові умови** (передумови, такі як наявність стратегії розумної (smart-) спеціалізації для інноваційних інвестицій) повинні бути виконані державами-членами для того, щоб відповідні інвестиції ERDF могли бути здійснені. Якщо ці умови (перелічені в Додатку IV до CPR) не виконані, пов'язані з ними витрати не можуть бути відшкодовані Комісією.

Доступ для країн, що не є членами ЄС (кандидатів). Країни-кандидати, які не є членами ЄС, не можуть безпосередньо отримувати гранти з ERDF в рамках CPR, оскільки ERDF призначений лише для регіонів держав-членів ЄС. Однак кандидати можуть брати участь у транскордонних та транснаціональних проектах через програми **Interreg**. Interreg (Європейська територіальна співпраця) частково фінансується з ERDF і дозволяє співпрацю між регіонами ЄС та сусідніми країнами, включаючи країни-кандидати та потенційних кандидатів. Наприклад, програми **Interreg IPA** сприяють реалізації проектів між державами-членами ЄС та країнами Західних Балкан / Туреччиною, готуючи цих кандидатів шляхом надання їм можливості управляти коштами способами, подібними до держав-членів. У цих випадках зовнішні фінансові інструменти ERDF (наприклад, кошти IPA III) співфінансують частку партнера, що не є членом ЄС. Окрім таких проектів співпраці, кандидати повинні покладатися на окремі фонди передвступної допомоги (див. далі) до моменту вступу до ЄС. Після вступу країни до ЄС вона стає повністю правомочною на отримання фінансування з ERDF – зазвичай отримуючи національний розподіл у наступному програмному періоді.

Операційна структура та управління. ERDF управляється через національні та регіональні програми під відповідальністю держав-членів, дотримуючись моделі **спільного управління**. Керівний орган у кожній країні (часто міністерство регіонального розвитку або подібна установа) відбирає проекти та забезпечує їх відповідність критеріям ERDF та програми. Критерії відбору ґрунтуються на інвестиційних пріоритетах операційної програми – наприклад, відповідність тематичним цілям та очікуваним результатам. Заявки на проекти зазвичай оцінюються за їхньою цінністю (внесок у цілі програми, економічна ефективність тощо), а рішення приймаються комітетами або Керівним органом. Національні органи влади займаються закупівлями, виплатами бенефіціарам та перевітками на місцях, тоді як Європейська Комісія затверджує загальну програму та моніторить її виконання через щорічні оглядові зустрічі та розгалужену систему індикаторів. Комісія також повинна перевіряти дотримання ключових правил (наприклад, щодо державної допомоги, державних закупівель, навколишнього середовища), але вона не затверджує кожен окремий проект. Загалом, більшість повсякденних рішень (які проекти фінансувати, як їх реалізовувати) делеговані державам-членам, тоді як Комісія зберігає нагляд і може втручатися (наприклад, призупиняючи виплати, якщо серйозні порушення або політичні умови не дотримуються). CPR також передбачає, що **середньостроковий огляд ефективності** у 2025 році оцінить прогрес програм ERDF, а певний обсяг гнучких ресурсів може бути перерозподілений у межах або між країнами залежно від потреб та ефективності.

Проекти, що фінансувалися за рахунок Європейського фонду регіонального розвитку

Digi-Flash (Фінляндія, 2022). У фінському регіоні ERDF співфінансував проєкт під назвою Digi-Flash, щоб допомогти 53 малим фірмам впровадити цифрові технології Індустрії 4.0. В результаті багато МСП-учасників розпочали науково-дослідні й дослідно-конструкторські роботи та розробили нові або вдосконалені продукти, включно зі стартапами, що зосереджуються на відновлюваних та низьковуглецевих рішеннях.

BorPres2 – Прикордонний пункт пропуску Преспа (Греція та Північна Македонія, 2025). В рамках програми Interreg VI-A Греція–Північна Македонія було запущено проєкт BorPres2 (бюджет €7,7 млн, 80% співфінансування ЄС через ERDF/IPA) для створення нового прикордонного пункту пропуску на озері Преспа. Цей транскордонний проєкт – за участю Регіону Західної Македонії (Греція) і Міністерства внутрішніх справ Північної Македонії – побудує спільну прикордонну станцію та пов'язану інфраструктуру, скорочуючи час подорожі (з 2 годин до 40 хвилин) та сприяючи мобільності, торгівлі й туризму між державою-членом ЄС та країною-кандидатом.

Rail Baltica – інфраструктурна інтеграція Балтійських країн у європейську транспортну мережу. Rail Baltica – один із наймасштабніших інфраструктурних проєктів у Центрально-Східній Європі, покликаний інтегрувати Естонію, Латвію та Литву до європейської залізничної мережі. Йдеться про будівництво залізниці європейського стандарту (1435 мм) протяжністю понад 870 км від Таллінна до польського кордону. ERDF та інші фонди ЄС профінансували значну частину проєкту – зокрема проєктування і будівництво вокзалів, шляхів і логістичних центрів. Проєкт сприяє економічному зростанню, мобільності людей і вантажів, а також зміцненню геополітичної єдності ЄС.

Health Labs4Value – цифровізація європейської медицини через Living Labs. Health Labs4Value – проєкт Interreg Central Europe (2023–2026), співфінансований ERDF (80 %), загальний бюджет – €2,19 млн. Створює мережу п'яти Living Labs у Центральній Європі (Угорщина, Словенія, Чехія, Німеччина, Польща), де лікарні, галузеві компанії, пацієнти й політики співпрацюють над мобільними чи цифровими рішеннями для лікування, підтримкою пацієнтів та оптимізації витрат. Уже було проведено декілька Open Innovation Camps у Польщі, Чехії, Угорщині, Німеччині і Словенії, а перші цифрові прототипи показали реальні успіхи у покращенні догляду та безпеки пацієнтів. Це наочний приклад як ERDF сприяє цифровій трансформації систем охорони здоров'я для потреб громадян і систем.

Перспективи для України. Для України повноцінна участь у фонді стане можливою лише після набуття членства в ЄС. Враховуючи післявоєнну відбудову, глибокі міжрегіональні диспропорції та потребу в інституційному посиленні громад, ERDF може стати фундаментом нової моделі просторового розвитку України в післявоєнний період.

Європейський соціальний фонд плюс (ESF+)

Визначення та мета. ESF+ є головним інструментом ЄС для інвестування в людський капітал та соціальну згуртованість. Він об'єднує колишній Європейський соціальний фонд з іншими ініціативами (такими як Ініціатива з працевлаштування молоді та Фонд європейської допомоги найбільш знедоленим) у фонд «Плюс». З бюджетом близько €88 млрд (основна частина під спільним управлінням) на 2021–2027 роки ESF+ має на меті покращити можливості працевлаштування, посилити соціальну інтеграцію, боротися з бідністю та підвищувати/перекваліфіковувати робочу силу в усіх державах-членах. Іншими словами, ESF+ підтримує впровадження **Європейського стовпа соціальних прав**, фінансуючи проєкти у таких сферах, як створення робочих місць, професійна підготовка, освіта, навчання протягом усього життя, соціальна інтеграція груп у не вигідному становищі, гендерна рівність та охорона здоров'я. Він доповнює фізичні інвестиції ERDF інвестиціями в людей, допомагаючи, наприклад, молоді знайти роботу, навчаючи працівників нових навичок або покращуючи соціальні послуги.

Основні цілі та сфера застосування. Фінансування ESF+ підпадає під ширшу Політичну ціль 4 політики згуртованості – **«більш соціальна та інклюзивна Європа»** – але також сприяє досягненню інших цілей (наприклад, навички для цифрової економіки в рамках політичної цілі 1). Регламент ESF+ визначає конкретні цілі, такі як: сприяння сталому та якісному працевлаштуванню; покращення доступу до освіти та професійної підготовки; сприяння соціальній інтеграції та рівним можливостям; боротьба з матеріальною скрутою; підвищення ефективності соціальних систем. Держави-члени зобов'язані виділяти належну частину ресурсів ESF+ на заходи з працевлаштування молоді (особливо ті держави, які мають високий рівень безробіття серед молоді) та на боротьбу з дитячою бідністю та соціальним виключенням (наприклад, через Європейську дитячу гарантію). Щонайменше **25% коштів ESF+** у кожній країні має бути

спрямовано на соціальну інтеграцію, а щонайменше **3% – на боротьбу з матеріальною скрутою**, що гарантує охоплення фондом вразливих груп (ці відсотки встановлені у спеціальному регламенті ESF+). ESF+ може фінансувати широкий спектр відповідних дій: навчальні програми, стажування, підтримку підприємництва, субсидії на заробітну плату для найму безробітних, розбудову потенціалу державних служб зайнятості, інноваційні соціальні проекти, що реалізуються НУО тощо. На відміну від ERDF, ESF+ зазвичай не фінансує інфраструктуру; він зосереджений на **«м'яких» інвестиціях**, таких як послуги та навички людей. Однак деяка дрібна інфраструктура або обладнання можуть бути профінансовані, якщо вони пов'язані з соціальними цілями (наприклад, ремонт навчального центру або оснащення соціальних підприємств).

Правила та обмеження. ESF+ має спільні програмні правила з ERDF у CPR, але він має деякі особливі вимоги. Існує **тематична концентрація** для соціальної інтеграції, як зазначено, і держави-члени з більшою кількістю молоді, яка не працює, не навчається і не проходить професійну підготовку (Not in Education, Employment or Training (NEET)), повинні виділяти певний % коштів ESF+ на працевлаштування або навички молоді. Компонент «+» також включає напрями «Здоров'я» та **«Зайнятість і соціальні інновації» (EaSI)**. Примітно, що напрям EaSI управляється безпосередньо Комісією (не в рамках спільного управління) і, таким чином, виходить за рамки CPR (CPR прямо виключає напрям «Зайнятість та соціальні інновації» ESF+ зі своєї сфери застосування). Таким чином, більшість фінансування ESF+ надається через національні програми, тоді як деякі дії на рівні ЄС (транснаціональні соціальні інновації, розбудова потенціалу НУО тощо) управляються централізовано. Як і у випадку з ERDF, застосовуються базові умови (наприклад, наявність національної стратегічної політичної рамки для зайнятості або соціальної інтеграції є обов'язковою для використання ESF+ у цих сферах), що забезпечує ефективне політичне середовище. ESF+ також наголошує на партнерстві – органи влади повинні залучати соціальних партнерів (профспілки, роботодавці) та громадянське суспільство до розробки та моніторингу програм, що відображає місію фонду, орієнтовану на людей. До неприйнятних витрат у ESF+ належать, наприклад, пряма виплата грошової допомоги особам без активних заходів або загальні послуги, не спрямовані на досягнення цілей ESF+.

Доступ для країн, що не є членами ЄС. Як і ERDF, ESF+ призначений для держав-членів ЄС. Країни-кандидати не можуть безпосередньо отримувати фінансування з ESF+ до моменту вступу до ЄС. Країни передвступної допомоги натомість отримують аналогічні заходи через **Інструмент передвступної допомоги (IPA III)**, який виділяє кошти на розвиток людського капіталу, реформу соціальної політики та ініціативи у сфері зайнятості в цих країнах. Крім того, кандидати можуть брати участь у транснаціональних проектах або мережах, що фінансуються частиною EaSI (пряме управління) ESF+, якщо регламент ESF+ або конкретні конкурси дозволяють участь третіх країн. Але для країн-кандидатів не існує прямих національних програм ESF+. Після вступу до ЄС нова держава-член стає правомочною на отримання коштів з ESF+ і отримує розподіл (часто визначається такими факторами, як чисельність населення, ВВП на душу населення та соціальні показники) для фінансування власної програми ESF+.

Операційна структура. ESF+ реалізується через програми спільного управління, часто спільно з ERDF в одній «Операційній програмі» або як окремі програми за тематикою. Національні міністерства (наприклад, праці або соціальної політики) зазвичай діють як Керівні органи для ESF+, працюючи в партнерстві з місцевими органами влади та соціальними партнерами. Вони оголошують конкурси на проектні пропозиції або розподіляють кошти між державними службами (наприклад, центрами зайнятості, навчальними закладами, НУО, що реалізують соціальні проекти). Рішення про фінансування приймаються за критеріями (наприклад, відповідність цільовій групі, якість проекту), визначеними в програмі. Оскільки ESF+ займається чутливими соціальними

питаннями, Комісія та держави-члени також наголошують на моніторингу результатів – відстежуються такі показники, як кількість осіб, які пройшли навчання або знайшли роботу. Роль Комісії аналогічна ролі для ERDF: затвердження програм, виплата відшкодувань та забезпечення дотримання правил. Відмінність полягає в тому, що ESF+ часто залучає широкий спектр менших бенефіціарів (наприклад, некомерційні організації, муніципалітети), тому широко використовуються адміністративні спрощення (фіксовані ставки витрат, спрощені варіанти витрат), щоб полегшити тягар. Щодо контролю з боку ЄС та на національному рівні: відбір та реалізація проєктів є національними, тоді як Комісія забезпечує стратегічне узгодження (наприклад, перевіряючи, чи сприяють програми ESF+ досягненню цілей на рівні ЄС, таких як скорочення бідності або підвищення рівня зайнятості). Якщо країна серйозно порушує управління або фундаментальні цінності, Комісія може призупинити фінансування з ESF+ (існують горизонтальні положення, що пов'язують виплати з фондів з повагою до економічного управління та верховенства права в ЄС). Загалом, держави-члени керують ESF+ на місцях, дотримуючись правил ЄС, які пов'язують фінансування з політичними цілями та належним фінансовим управлінням.

Проєкти, що фінансувалися за рахунок ESF+

Мікрокредити для зростання та інклюзії ([Microloans for micro and small businesses to boost growth and inclusion in Croatia](#)) (Хорватія, 2025). Хорватська програма ESF+ «Ефективні людські ресурси 2021–2027» запровадила нову ініціативу мікрофінансування для вразливих підприємців. За підтримки €30 млн від ESF+ вона пропонує мікрокредити (€1–25 тис.) на вигідних умовах стартапам та малим підприємствам, що належать незахищеним групам (молодь, особи віком 55+, люди з інвалідністю, люди з низьким рівнем освіти). Підприємства можуть навіть отримати прощення 30% кредиту, якщо вони наймають працівників з цільових груп. Метою схеми є стимулювання інклюзивного підприємництва, створення робочих місць та соціальної інклюзії в Хорватії.

Сім'я для кожної дитини ([A family for every child: supporting foster families in Lithuania](#)) (Литва, 2023). Проєкт ESF+ у Литві (підтримка близько €11,9 млн) реформує систему добробуту дітей, розширюючи опікунокство. Він має на меті забезпечити, щоб діти, які не можуть залишатися з біологічними батьками, зростали у безпечному сімейному середовищі (з прийомними сім'ями, а не в установах). Ця інвестиція ESF+ допомагає залучати та підтримувати прийомні сім'ї, відповідаючи пріоритетам фонду щодо соціальної інклюзії та зменшення дитячої бідності.

[Mind The Gap](#) (Італія, регіон Кампанія). Цей проєкт спрямований на вирішення проблеми соціальної та економічної ізоляції молоді віком 15-29 років, яка не залучена до освіти, праці чи навчання (NEETs). Кампанія характеризується високим рівнем шкільного відтоку та молодіжного безробіття. ESF+ підтримував комплексну програму: індивідуальні консультації, практичні тренінги, а також транскордонний досвід, спрямований на відновлення мотивації та підвищення компетенцій. Ті, хто брали участь, відзначають значне підвищення самодостатності, мотивації та реальних шансів отримати перше працевлаштування в сферах туризму й гостинності – ключових для відновлення економіки Кампанії.

[TOUCH «Tackling outcome-based finance challenges» – Outcome-Fund у регіоні П'ємонт](#) (П'ємонт, Італія). TOUCH запровадив механізм фінансування результатів (Outcome Fund) в П'ємонті з метою підвищення ефективності соціальних програм з працевлаштування. ESF+ співфінансував ініціативу, де грошові виплати прив'язуються до досягнення конкретних показників: працевлаштування, підвищення рівня доходів або зниження залежності від соціальних виплат. Такий підхід стимулює постачальників послуг – агенції зайнятості та НУО – досягати реальних результатів, а не просто виконувати формальні умови. Проєкт демонструє, як за допомогою інструментів ESF+ можна сприяти орієнтації на ефективність, масштабованість та сталий вплив.

Перспективи для України. ESF+ забезпечує довгостроковий ефект через підвищення зайнятості, соціальної мобільності та адаптивності робочої сили. Згідно з оцінками експертів, імовірний пакет фінансування, на який у майбутньому може розраховувати Україна з фонду ESF+ становитиме **до €2 млрд на рік**. Ці ресурси можуть бути спрямовані на реформу служб зайнятості, створення системи lifelong learning, інтеграцію ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій у ринок праці, розширення доступу до соціальних послуг і підтримку місцевих ініціатив у сфері охорони здоров'я та соціального захисту.

Фонд згуртованості (Cohesion Fund, CF)

Визначення та мета. Фонд згуртованості (інша назва Фонд гуртування) – це структурний фонд, спрямований на держави-члени з нижчим рівнем доходу для підтримки проєктів у сфері охорони навколишнього середовища та транспортної інфраструктури європейського значення. Він доступний виключно для держав-членів, чий **валовий національний дохід на душу населення становить менше 90% від середнього по ЄС** – у 2021–2027 роках до них належать більшість країн Центральної та Східної Європи, а також деякі південні члени (наприклад, Греція, Португалія). Місія CF полягає у зміцненні економічної, соціальної та територіальної згуртованості Союзу шляхом інвестування в сталий розвиток: він фінансує великомасштабні проєкти, такі як очисні споруди, інфраструктура відновлюваної енергетики, залізничні та автомобільні мережі TEN-T, та іншу кліматично сприятливу інфраструктуру, яку бідніші держави-члени інакше не могли б собі дозволити. Модернізуючи інфраструктуру та екологічні об'єкти, CF допомагає цим країнам відповідати стандартам ЄС та краще інтегруватися в єдиний ринок.

Основні цілі та відповідні дії. За визначенням договору, ресурси Фонду згуртованості спрямовуються на два сектори: **навколишнє середовище** (включаючи пом'якшення наслідків зміни клімату, наприклад, управління відходами, водопостачання, покращення якості повітря) та **транс'європейські транспортні мережі (TEN-T)**, зокрема пріоритетні європейські транспортні коридори. На 2021–2027 роки на CF виділено близько 37 млрд євро. Примітним правилом є те, що 30% видатків CF мають підтримувати кліматичні цілі (що відображає зелені цілі ЄС). Відповідні проєкти CF часто є великими капіталомісткими починаннями: наприклад, будівництво автомагістралі або залізничної лінії, що є частиною основної мережі TEN-T, будівництво лінії метро або велика екологічна інфраструктура, як-от захист від повеней або національна система переробки відходів. CF також може фінансувати інвестиції в енергоефективність та відновлювану енергетику. На відміну від ERDF, Фонд згуртованості не може фінансувати виробничі інвестиції в підприємства (він не призначений для загальної підтримки бізнесу) або соціальну інфраструктуру; його сфера застосування вужча за задумом. Крім того, деякі держави-члени вирішують переказати частину свого розподілу з CF до **Інструменту «Сполучення Європи» (CEF)** – централізовано керованого фонду – для реалізації транспортних проєктів, що становлять інтерес для ЄС (CPR вимагає встановленого переказу з CF до CEF для оптимізації великих транскордонних транспортних інвестицій).

Доступ для країн-кандидатів. Країни-кандидати не мають доступу до Фонду згуртованості до моменту вступу до ЄС. CF призначений для допомоги державам-членам у виконанні інфраструктурних та екологічних стандартів ЄС; країни передвступної допомоги натомість отримують подібну підтримку через IPA III та інші зовнішні фонди. Наприклад, IPA III має кошти на розвиток інфраструктури та навколишнього середовища, що відображають інвестиції типу Фонду згуртованості (часто через Інвестиційну рамку для Західних Балкан, що поєднує гранти та позики). Лише після вступу країна стає правомочною на отримання грошей з CF. Зазвичай, коли країна вступає, якщо вона відповідає порогу ВНД, вона отримує право на CF у наступному фінансовому періоді. До того часу кандидати можуть брати участь у регіональних проєктах сполучення Західних Балкан, що підтримуються ЄС, але вони не підпадають під регулювання Фонду згуртованості. Варто зазначити, що Ірландія та деякі інші країни «вийшли» з CF після перевищення порогу 90% ВНД на душу населення; так і нова держава-член може з часом втратити право на CF, якщо її процвітання зросте.

Операційна структура та прийняття рішень. Фонд згуртованості реалізується через національні програми (часто одна загальнонаціональна «Операційна програма CF» на країну, враховуючи секторальну спрямованість). Національні органи влади (зазвичай Міністерство транспорту або навколишнього середовища) пропонують великі проєкти для співфінансування. Великі проєкти CF (вище певних порогових значень вартості)

вимагають окремого затвердження Європейською Комісією на додаток до затвердження програми через їхній масштаб – Комісія оцінює аналізи витрат і вигод та вплив на навколишнє середовище для цих великих проєктів. Однак повсякденно органи влади держав-членів управляють реалізацією проєктів: наприклад, міністерство транспорту може бути Проміжним органом, що наглядає за проєктом будівництва автомагістралі, працюючи з підрядниками та забезпечуючи дотримання правил закупівель ЄС. Критерії відбору для фінансування з CF тісно пов'язані зі зрілістю та впливом проєктів – оскільки кількість потенційних проєктів менша (і часто попередньо визначена в національних планах транспорту або навколишнього середовища), «відбір» часто є прямим потоком пріоритетних державних інвестицій, а не відкритим конкурсом. Роль Комісії є дещо більш вираженою для CF з огляду на масштаб: вона часто перевіряє доцільність кожного великого проєкту та може надавати технічну допомогу через JASPERS (консультаційну службу для підготовки проєктів). Тим не менш, основна частина обов'язків з реалізації (тендери, нагляд, платежі) лежить на національних органах влади. Фінансовий контроль та аудит здійснюються за тією ж системою спільного управління, що й для ERDF/ESF+. Контроль на рівні ЄС: частина CF спрямовується на CEF, як зазначено, який Комісія (агентство INEA/CINEA) реалізує для транскордонних проєктів. В іншому випадку, якщо проєкт CF серйозно порушує екологічне законодавство або правила закупівель ЄС, Комісія може призупинити або відкликати кошти. Делегування національним органам проти контролю ЄС: загалом, виконання проєктів делеговано на національному рівні, але стратегічний нагляд є спільним – наприклад, Комісія забезпечує відповідність проєктів CF планам транспортної мережі ЄС та екологічним директивам, тоді як держави-члени визначають деталі (трасування маршрутів, підрядники тощо) в рамках цих рамок. Загалом, управління CF схоже на ERDF, але зазвичай сконцентроване в центральних міністерствах через національний масштаб фінансованих проєктів.

Проекти, що фінансувалися за рахунок Фонду згуртованості

Пелешацький міст та під'їзні шляхи (Хорватія, 2022). Відкритий у липні 2022 року, Пелешацький міст є знаковим проєктом, на 85% профінансованим Фондом згуртованості ЄС (грант ЄС ~€357 млн з €420 млн). Міст довжиною 2,4 км тепер з'єднує південний Далматський ексклав Хорватії (включно з Дубровником) з материком, обходячи раніше неминучий перетин кордону через Боснію. Ця велика інфраструктура покращує сполучення для мешканців та туристів, сприяє місцевій торгівлі та туризму, а також є прикладом того, як інвестиції Фонду згуртованості об'єднують регіони ЄС. Проєкт також включав фінансовані ЄС під'їзні шляхи, тунелі та об'їзд для інтеграції мосту в транспортну мережу.

Модернізація залізничної лінії через Варшаву (Польща, 2024). У лютому 2024 року Комісія затвердила понад €425 млн з Фонду згуртованості для модернізації важливої залізничної лінії схід-захід через Варшаву. Цей проєкт (фінансований в рамках програми 2014–2020, але реалізований після 2021 року) модернізує колії, станції та системи сигналізації на міжміському коридорі, що з'єднує великі міста, такі як Катовіце та Білосток. Це дасть змогу запустити приміські поїзди з більшою частотою та швидкістю (до 160 км/год) та покращить доступність (наприклад, нові мости, ліфти, зручності для людей з обмеженою мобільністю). Інвестиція збільшує пропускну спроможність громадського транспорту, зменшує забруднення та ризики аварій, а також краще інтегрує залізничну мережу Польщі в систему TEN-T ЄС.

Тунель в порту Дубліна (Dublin Port Tunnel) (Ірландія). Цей інфраструктурний проєкт – підземний тунель довжиною ~6 км, який з'єднав порт Дубліна з північним кільцем траси M50. Основна мета – зняти навантаження вантажного транспорту з центра міста й покращити логістику. Проєкт, що значною мірою профінансований із Cohesion Fund, відкритий у 2006–2009 роках, окреслив революцію в міській транспортній інфраструктурі Ірландії, стимулював бізнес-потоки і зменшив екологічне навантаження в центрі Дубліна.

Перспективи для України. Фонд згуртованості відіграв вирішальну роль у інфраструктурному зближенні країн Центральної та Східної Європи з ядром ЄС. Для України, яка наразі не є членом ЄС, доступ до CF можливий лише після набуття повноправного членства. За наявними макроекономічними даними, Україна з ВНД на душу населення менш як 50 % від середнього по ЄС автоматично підпадатиме під дію фонду. Згідно з аналітичними оцінками [Jacques Delors Centre](#) та [Bruegel](#), CF може забезпечити до €4-5 млрд щорічно для інфраструктурної інтеграції України – зокрема на відбудову автомагістралей, модернізацію енергосистеми, діджиталізацію транспортної логістики та реконструкцію комунальної інфраструктури.

Фонд справедливого переходу (Just Transition Fund, JTF)

Визначення та мета. Фонд справедливого переходу є новим фондом на 2021–2027 роки, створеним у рамках **механізму справедливого переходу** згідно з Європейським зеленим курсом. Він спрямований на подолання соціальних та економічних наслідків переходу до кліматичної нейтральності, зосереджуючись на регіонах, які сильно залежать від викопного палива або вуглецево-інтенсивних галузей (наприклад, вугільні райони, зони видобутку торфу або регіони з інтенсивними промисловими викидами). Конкретна мета JTF полягає в тому, щоб дати змогу цим регіонам та їхнім жителям адаптуватися до переходу – шляхом диверсифікації місцевої економіки, перекваліфікації робітників та створення нових робочих місць – так, щоб ніхто не залишився позаду під час руху ЄС до своїх кліматичних цілей на 2030 рік та досягнення нульових викидів до 2050 року. По суті, JTF – це про справедливість: допомога громадам, які стикаються з втратою робочих місць або економічним занепадом через політику декарбонізації.

Основні цілі та сфера застосування. JTF має єдину мету: підтримувати заходи, що пом'якшують негативний вплив переходу. Це може включати: реконверсію колишніх вугільних шахт або промислових майданчиків; інвестиції в нові низьковуглецеві галузі та МСП у постраждалих регіонах; програми перекваліфікації та підвищення кваліфікації для робітників, які раніше працювали у секторах викопного палива; заходи з пошуку роботи та підтримки зайнятості; диверсифікацію місцевої економіки (наприклад, розвиток туризму або сталого сільського господарства в шахтарському регіоні); надання послуг постраждалим шукачам роботи (профорієнтація, підтримка мобільності). JTF не може використовуватися для будь-якого проекту – зокрема, він **не фінансує діяльність, пов'язану з викопним паливом** (жодних інвестицій у газ чи нафту, за винятком, можливо, дуже обмеженої газової інфраструктури, якщо вона суворо призначена для переходу та заміни вугілля, за певних умов у Регламенті JTF). Він також не фінансує ядерну енергетику. Кожна держава-член отримує гроші з JTF залежно від оцінки її перехідних викликів (критерії включають кількість робочих місць у вугільній галузі та вуглецеву інтенсивність економіки). Країна повинна підготувати **територіальні плани справедливого переходу**, визначаючи відповідні регіони (території) та окреслюючи, як будуть використані ресурси JTF. Лише проекти, що відповідають цим планам, є правомочними. Основна мета вимірюється не типовими показниками результативності, а з точки зору соціально-економічної трансформації – наприклад, кількість створених робочих місць у нових секторах, кількість перекваліфікованих робітників, зменшення забруднення в регіоні тощо. Фонд заохочує залучення громад та зацікавлених сторін до розробки стратегій переходу.

Правила та додаткове фінансування. JTF має деякі спеціальні правила для посилення свого впливу: держави-члени можуть добровільно **переказувати додаткові ресурси зі своїх розподілів з ERDF та ESF+** для поповнення JTF (до певного ліміту). Якщо вони це роблять, кошти з ERDF/ESF+ використовуються за правилами JTF на визначених територіях. І навпаки, проекти JTF можуть доповнюватися проектами з ERDF або ESF+. Ставки співфінансування для JTF такі ж, як і для ERDF/ESF+ у регіоні (тобто ЄС покриває від 50% до 85% вартості проекту залежно від рівня розвитку регіону). Важливо, що для отримання підтримки з JTF базовою умовою є затвердження Комісією Територіального плану справедливого переходу, що гарантує спрямування коштів на правильні території та види інвестицій. Існують також індикатори результатів, унікальні для JTF (наприклад, кількість робочих місць, створених у підтримуваних підприємствах). Витрати попередньо розподілені по країнах, але можуть бути скориговані у 2025 році під час середньострокового огляду, якщо це буде необхідно.

Доступ для країн-кандидатів. JTF є внутрішнім фондом ЄС і **недоступний для країн-кандидатів, що не є членами ЄС**. Оскільки він тісно пов'язаний з кліматичними цілями ЄС та зобов'язаннями держав-членів згідно з законодавством ЄС, лише члени ЄС (та їхні регіони) мають право на планування та отримання грошей з JTF. Країни-кандидати з вугільними або вуглецево-інтенсивними регіонами повинні покладатися на двосторонню допомогу або фонди попередньої вступної допомоги для вирішення перехідних викликів. Наприклад, IPA III або інші зовнішні інструменти можуть підтримувати проєкти енергетичного переходу в країнах Західних Балкан, але вони не входять до сфери дії регламенту JTF. Після вступу нова держава-член потенційно може отримати підтримку типу JTF, якщо фонд буде відновлено або розширено в майбутніх бюджетах; однак поточний JTF діє лише у 2021–2027 роках і був розподілений на основі даних про викиди та зайнятість за 2018 рік. Коротко кажучи, кандидати не можуть зараз користуватися JTF; вони можуть стати правомочними на подібні механізми після вступу (або скористатися ініціативами, такими як підтримка Зеленого порядку денного для Західних Балкан у рамках IPA).

Операційна структура. JTF адмініструється в рамках **спільного управління**, зазвичай через розділи, присвячені справедливому переходу, в програмах ERDF/ESF+ або через окремі програми JTF. Потреби кожного визначеного регіону окреслені в **територіальному плані справедливого переходу (ТПСП)**, який повинна затвердити Комісія. Цей план визначає типи операцій та сектори, що будуть фінансуватися (наприклад, чиста енергія, рекультивація ділянок, підтримка МСП, навчальні центри) в цьому регіоні. Органи влади держав-членів, часто ті ж самі керівні органи, що й для ERDF, потім реалізують фінансування. Відбір проєктів керується ТПСП – наприклад, може бути оголошено конкурс пропозицій для МСП у регіоні X для інвестицій у нові зелені технології або для навчальних закладів для перекваліфікації шахтарів. Критерії відбору наголошують на внеску в перехід (створення робочих місць, інновації, соціальна інтеграція вивільнених робітників). Комісія уважно моніторить реалізацію JTF, враховуючи його політичну важливість. Однак прийняття рішень переважно є національним/регіональним: місцеві комітети з переходу іноді консультують щодо пріоритетів, забезпечуючи участь місцевих зацікавлених сторін (наприклад, муніципалітети вугільних регіонів, представники робітників) у визначенні того, які проєкти отримують підтримку. Нагляд з боку ЄС гарантує, що кошти не використовуються не за призначенням і що плани переходу дотримуються. Унікальним аспектом управління є **платформа справедливого переходу**, створена Комісією, – вона надає експертизу та мережеві можливості для регіонів та органів влади, що реалізують JTF, але не змінює основного підходу спільного управління. Загалом, процес JTF дуже орієнтований на план: після того, як Комісія та держава-член узгодять план переходу, держава-член виконує його з відносною автономією, звітуючи про прогрес. Якщо проєкт виходить за рамки плану, Комісія не відшкодує його, тому існує внутрішня перевірка, що узгоджує національні рішення з узгодженою стратегією.

Проекти, що фінансувалися за рахунок Фонду справедливому переходу

- **Завод з виробництва магнітів з рідкісноземельних елементів (Іда-Віру, Естонія, 2023).** У залежному від сланцевої нафти регіоні Іда-Віру в Естонії фінансування JTF запускає високотехнологічний завод з виробництва магнітів для диверсифікації місцевої економіки. Грант ЄС у розмірі €18,75 млн співфінансує новий об'єкт (з науково-дослідним центром) для виробництва магнітів з рідкісноземельних елементів, що використовуються у вітрових турбінах та електромобілях. Проект створить близько 1000 нових робочих місць в одній з найбільш незахищених областей Естонії, допомагаючи регіону перейти від вуглецево-інтенсивних галузей промисловості. Він також сприяє стратегічній автономії ЄС, зменшуючи залежність від імпортованих рідкісноземельних продуктів.
- **Програма «Робота після вугілля» (Східна Великопольща, Польща, 2024).** У Польщі, у вуглевидобувному регіоні Східна Великопольща у 2024 році розпочато програму «Робота після вугілля» – пілотну програму, фінансовану JTF (~257 млн злотих або €60 млн), спрямовану на перекваліфікацію робітників та громад у міру закриття місцевих шахт та буровугільних електростанцій. Розроблена спільно регіональними органами влади, профспілками та Світовим банком, програма пропонує індивідуальні консультації з питань кар'єри, професійне навчання, підтримку підприємництва та допомогу в переїзді близько 2200 постраждалим працівникам (включаючи нинішніх та звільнених шахтарів і членів їхніх сімей). Забезпечуючи людей новими навичками (від встановлення сонячних панелей до створення малого бізнесу), ініціатива пом'якшує наслідки звільнень та сприяє новим економічним можливостям у цьому регіоні, який трансформується після завершення вуглевидобування

Перспективи для України. JTF має стати критично важливим інструментом для регіонів України, які в найближчі роки зіштовхнуться зі **структурною трансформацією внаслідок декарбонізації**, зокрема вугільні території Донбасу, Лисичансько-Привільненський регіон, Кам'янське, Кривий Ріг, Бурштинський енерговузол, Селидове, Добропілля тощо.

Після набуття членства в ЄС Україна зможе претендувати на інтеграцію до JTF – за умови підготовки Плану справедливому переходу на національному рівні. За оцінками Bruegel²⁴, **щорічна квота фінансування для України з цього фонду може сягати €0,5-1 млрд**, залежно від масштабів реструктуризації та інституційної готовності. Враховуючи соціальні ризики безробіття, міграції та деградації моногалузевих територій, JTF може стати одним із наріжних інструментів регіональної справедливості в українській моделі кліматичної трансформації.

Загалом завдяки основним інструментам політики згуртованості Європейського Союзу (EU Cohesion Policy), до яких відносяться ERDF, CF, ESF+ та JTF, за розрахунками міжнародних експертів (Bruegel²⁵, Jacques Delors Centre²⁶), Україна потенційно зможе отримувати €11–12 млрд щорічно, що зробить ці фонди одними із провідних бенефіціарів нашої країни у майбутньому.

Європейський фонд морських справ, рибальства та аквакультури (EMFAF)

Визначення та мета. EMFAF – це фонд, що підтримує **Спільну рибальську політику (СРП)** та Інтегровану морську політику ЄС на 2021–2027 роки. Його мета – підтримувати **стале рибальство та аквакультуру**, здорові морські екосистеми та економічну життєздатність прибережних громад. Простіше кажучи, EMFAF допомагає рибалкам та пов'язаним з ними підприємствам впроваджувати сталі практики, фінансує проекти, що покращують управління рибними запасами та морськими ресурсами, і сприяє розвитку «блакитної економіки» (морських секторів), що збалансовує економічне зростання з охороною навколишнього середовища. Він є наступником попереднього Європейського

²⁴ [The impact on the European Union of Ukraine's potential future accession](#), Bruegel

²⁵ Те саме.

²⁶ [What does it cost? Financial implications of the next enlargement](#), Jacques Delors Centre

фонду морських справ та рибальства (EMFF) з деякими коригуваннями для пріоритизації малого рибальства та інновацій.

Основні цілі. Цілі EMFAF включають:

1. **сприяння сталому рибальству** – наприклад, шляхом зменшення надмірного вилову та підтримки дотримання лімітів на вилов;
2. **збереження морського біорізноманіття** – фінансування заходів, таких як відновлення середовищ існування, більш вибіркові знаряддя лову, захист вразливих видів;
3. **підтримка сталої аквакультури** (рибництва) для підвищення продовольчої безпеки;
(4) **забезпечення прибуткового сектору морепродуктів** та покращення умов праці та навичок у рибальських громадах;
4. **підтримка блакитної економіки** – інноваційні морські підприємства (наприклад, відновлювана енергія океану, блакитна біотехнологія, туризм);
5. **цілі морської політики, такі як морський нагляд та безпека.** Фонд також узгоджується з екологічними зобов'язаннями ЄС (наприклад, досягнення гарного екологічного стану морських вод та Ціль сталого розвитку ООН 14 про океани). Особлива увага приділяється малим прибережним рибальським господарствам (судна до 12 м), які EMFAF «особливо підтримує», а також оновленню поколінь (залучення молодих рибалок) та допомозі найвіддаленішим острівним регіонам ЄС, які залежать від рибальства.

Правила використання, відповідність та обмеження. Загальний бюджет EMFAF становить €6,108 млрд, з яких близько €5,3 млрд призначені для спільного управління через національні програми, а €0,8 млрд – для прямого управління Комісією. В рамках спільного управління кожна прибережна держава-член отримує національний розподіл (приблизно зберігаючи частки попереднього періоду). Програма EMFAF кожної країни повинна дотримуватися певних мінімальних витрат, наприклад, частки на контроль та правозастосування правил рибальства та на збір даних про рибні запаси (для підтримки науково обґрунтованого управління). EMFAF може фінансувати: інвестиції у флот (з суворими умовами – наприклад, заміна двигуна для підвищення енергоефективності дозволена, але фінансування для збільшення виловлювальних потужностей, як правило, заборонено, щоб уникнути надмірного вилову); модернізацію портів та рибопереробних підприємств; набуття нових навичок або підвищення вартості рибної продукції; місцевий розвиток під керівництвом громад у рибальських районах (FLAGs – Місцеві ініціативні групи рибальства); заходи з екологічної компенсації (наприклад, допомога рибалкам у дотриманні заборони на викиди або компенсація збитків від заходів з охорони природи). Правила СРП вимагають, щоб EMFAF **не використовувався для фінансування будівництва нових рибальських суден** або будь-якого збільшення виловлювальних потужностей. Він також не може підтримувати операції, які негативно вплинуть на стійкість (наприклад, встановлення більших двигунів без покращення вибіркової). Допомога на остаточне списання суден обмежена і пов'язана з планами відновлення запасів. Кожен проєкт повинен сприяти досягненню цілей СРП, а бенефіціари часто повинні відповідати умовам (наприклад, рибальські судна повинні мати дійсну ліцензію на вилов та чисту історію дотримання правил для отримання допомоги).

Доступ для третіх країн (кандидатів). EMFAF в основному призначений для держав-членів ЄС, але існують деякі шляхи для міжнародної співпраці. Країни, що не є членами ЄС (включаючи країни-кандидати), не отримують національних розподілів з EMFAF. Однак ЄС може використовувати частину EMFAF (та інших зовнішніх фондів) для партнерств у сфері сталого рибальства з третіми країнами та для участі в регіональних

організаціях з управління рибальством – це зазвичай прямі дії Комісії, а не фінансування, що надається кандидатам. Країни-кандидати можуть отримувати підтримку для узгодження зі Спільною рибальською політикою через попередню вступну допомогу. Дійсно, IPA III включає допомогу для розвитку сільського господарства та сільських територій (включаючи рибальство) для кандидатів. Наприклад, попередні інструменти мали спеціальний компонент для розвитку сільських районів та рибальства (IPARD). Таким чином, хоча країна-кандидат не може безпосередньо скористатися EMFAF, вона може отримати аналогічне фінансування для модернізації свого рибальського сектору в рамках підготовки до майбутнього членства. Крім того, країни-кандидати іноді можуть приєднуватися до транснаціональних морських проєктів (дослідження, морське середовище), які може фінансувати конкурс під прямим управлінням EMFAF, якщо конкурс відкритий для них. Загалом, прямі кошти з EMFAF не надходять до кандидатів до моменту їх вступу в ЄС – після вступу їхній рибальський сектор стане правомочним на отримання коштів з EMFAF (або його наступника).

Операційна структура (спільне управління проти прямого управління). Близько 87% EMFAF перебуває під **спільним управлінням**: кожна держава-член має Операційну програму EMFAF, якою зазвичай керує Міністерство рибальства або сільського господарства. Це працює аналогічно до інших фондів: національний орган відбирає проєкти (наприклад, схему допомоги малим рибалкам у переході на більш сталі знаряддя лову або фінансування нової аквакультурної ферми) та забезпечує їх відповідність критеріям ЄС та національним критеріям. Одна ключова відмінність полягає в тому, що деякі заходи EMFAF реалізуються через конкурси пропозицій для приватних суб'єктів (наприклад, компаній, організацій рибалок), тоді як інші є державними проєктами (наприклад, державне фінансування нових патрульних суден берегової охорони для контролю за рибальством, яке EMFAF може співфінансувати). Комісія наглядає за тим, щоб національні програми дотримувалися СРП – наприклад, якщо держава-член намагається субсидувати щось, що суперечить правилам СРП, Комісія може відмовити у виплаті. Частина EMFAF, що перебуває під **прямим управлінням** (близько 797 мільйонів євро), управляється Комісією для таких ініціатив, як наукові консультації, міжнародне управління океанами або інноваційні пілотні проєкти; вони не залучають національні органи до відбору (це більше схоже на загальноєвропейські проєкти або гранти, якими займається DG MARE). **Прийняття рішень.** В рамках спільного управління держави-члени вирішують, які заявники або проєкти отримують фінансування, згідно з критеріями програми та часто за консультацією з Моніторинговим комітетом (до якого входять зацікавлені сторони, такі як представники галузі, екологічні НУО тощо). Слово Комісії в основному звучить на етапі розробки програми та через аудити/моніторинг. **Делегування проти контролю ЄС.** Держави-члени відповідають за перевірку бенефіціарів (наприклад, підтвердження того, що рибалка, який отримує допомогу, не має серйозних порушень у минулому, як того вимагає регламент). Комісія через свої аудити та процедуру клірингу рахунків забезпечує роботу національних систем управління та контролю. Ще один рівень контролю вбудований: якщо рибальський флот країни не збалансований з її можливостями вилову, Комісія може вимагати призупинення певної допомоги на інвестиції у флот. Загалом, EMFAF включає поєднання підходу «згори донизу» (для забезпечення стійкості) та фінансування проєктів «знизу догори» (для підтримки місцевих морських економік), при цьому Комісія захищає цілі СРП, а держави-члени займаються деталями реалізації.

Проекти, що фінансувалися за рахунок EMFAF

- **Рішення для збереження рибних ресурсів (Ірландія, 2023).** В рамках ірландської програми EMFAF, Bord Iascaigh Mhara (Ірландська морська/рибницька рада) у 2023 році розпочала трирічний проект з розробки більш екологічних методів рибальства. Цей проект розробляє та випробовує модифіковане рибальське спорядження (наприклад, нові конструкції сіток та трали, що не торкаються дна) для вирішення ключових екологічних проблем, таких як зменшення небажаного вилову, зниження споживання палива та мінімізація впливу на морське дно. Проводячи випробування цих інновацій на комерційних судах та обмінюючись знаннями, проект, фінансований EMFAF, підтримує стале рибальство та дотримання природоохоронних цілей ЄС.
- **Проект BOUTCAR “Блакитна кар’єра” (Транс-ЄС, 2023–2026).** BOUTCAR – це транснаціональний проект, фінансований EMFAF (“Блакитні робочі місця через блакитну кар’єру”), що об’єднує партнерів з Італії, Іспанії, Греції та інших країн для навчання наступного покоління для сталої блакитної економіки. За підтримки EMFAF (конкурс 2023 року) BOUTCAR створює нові шляхи професійно-технічної освіти для молоді та рибалок, щоб вони здобули навички, необхідні в нових морських секторах (наприклад, офшорна вітрова енергетика, аквакультура, морська робототехніка). До 2026 року проект розробить навчальні програми, професійні кваліфікації та мережі в регіонах ЄС, щоб збільшити можливості “блакитної кар’єри” в прибережних громадах. Це відповідає меті EMFAF щодо сприяння інноваціям, навичкам та сталому зростанню у рибальстві та аквакультурі.
- **WeMED NaTOUR.** Проект спрямований на розвиток **еко-розумних туристичних маршрутів для шкільних груп** у природно-значущих морських та прибережних зонах Західного Середземномор’я. EMFAF підтримав створення навчальних пакетів, утворення зв’язків між школами, екологічними агентствами та малими туристичними фірмами, що підвищує екосвідомість молоді та стимулює відповідальний туризм.
- **AQUAWIND.** Цей пілотний проект демонструє концепцію **мультифункціональної офшор-інтеграції енергії вітру та аквакультури**, що значно підвищує ефективність використання морських ресурсів. AQUAWIND будує інноваційну модель, яка дозволяє спільне функціонування вітропарків й рибницьких установок у відкритому морі, мінімізуючи конфлікти просторового використання.

Перспективи для України. Після вступу України до ЄС її прибережна зона (Чорне й Азовське моря) та внутрішні водні системи (Дунай, лимани) надають всі підстави для підтримки з боку EMFAF. Потенційні інтервенції включають **модернізацію маломірного флоту, розвиток аквакультури**, санацію узбережжя, цифрові інновації, підвищення морської безпеки та відновлення прибережних громад. За аналогією²⁷ з іншими країнами-членами, Україна може розраховувати на **€150–250 млн щороку** через EMFAF за умови добре підготовленої національної програми й інтеграції до Blue Economy²⁸ стратегій.

Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD)

Визначення та мета. Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD) – це ключовий інструмент політики Європейського Союзу, що функціонує як головний інструмент Спільної аграрної політики (CAP). Він має загальний бюджет близько €95,5 млрд у періоді 2021–2027 років, включно з понад €8 млрд з ініціативи Next Generation EU, спрямованої на відновлення після COVID-19. Основна мета EAFRD полягає у підтримці сталого розвитку сільських територій через підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору, впровадження кліматично стійких практик, збереження біорізноманіття, а також соціально-економічну трансформацію сільських громад.

Основні цілі та сфера застосування. Фонд підтримує реалізацію заходів у межах Програми розвитку сільських територій (Rural Development Programmes (RDPs) – інструменти довгострокової структурної трансформації сільських територій, які є складовими стратегічних планів CAP (CAP Strategic Plans), затверджених усіма країнами-членами ЄС до 2023 року. Основними напрямками інтервенцій виступають:

²⁷ [The European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund](#)

²⁸ [EMFAF programmes 2021 - 2027](#)

підвищення ефективності та інноваційності в сільському й лісовому господарстві; впровадження агроекологічних практик, адаптація до кліматичних змін і забезпечення ефективного використання ресурсів; соціальна інклюзія, подолання бідності та економічний розвиток сільських територій; підтримка молодих фермерів, жінок і мікро- та малих підприємств у сільських громадах; а також розвиток локального самоуправління через підхід LEADER/CLLD. Сфера застосування фонду охоплює всі сільські регіони країн-членів ЄС, а фінансування надається як через прямі гранти, так і через фінансові інструменти – кредити, гарантії, мікрофінансування, включно з можливостями платформи fi-compass.

Правила та додаткове фінансування. Фонд функціонує в межах моделі спільного управління: Єврокомісія затверджує CAP Strategic Plans, а національні або регіональні органи влади реалізують відповідні програми. Часто EAFRD комбінується з іншими фондами – ERDF, ESF+, InvestEU – з дотриманням регламентів. Держави-члени мають можливість перерозподіляти ресурси між першим і другим напрямками CAP (до 15 %) та використовувати власні бюджетні кошти для співфінансування проєктів. Рівень співфінансування з боку ЄС варіюється залежно від типу заходів і рівня розвитку регіону – від приблизно 43 % до 85 %. Всі інтервенції повинні відповідати стратегічним екологічним і кліматичним пріоритетам ЄС, зокрема European Green Deal (Європейський зелений курс – стратегія ЄС із докорінної трансформації економіки до кліматично нейтральної, ресурсоефективної та низьковуглецевої моделі розвитку), Farm to Fork («Від ферми до виделки» - агропродовольча стратегія ЄС, спрямована на побудову сталого ланцюга «від поля до столу» з мінімальним екологічним слідом і високими стандартами безпеки харчових продуктів) та біорізноманіття. Фінансування проєктів, що завдають шкоди довкіллю або не відповідають кліматичним цілям, є неприпустимим.

Операційна структура. Фінансування реалізується через інтегровані CAP-плани, в межах яких передбачені RDP-складові з чітко визначеними цілями, типами інтервенцій і відповідними індикаторами. Також активно застосовуються підходи LEADER/CLLD, які забезпечують участь місцевих громад у формуванні стратегій розвитку. Залучення фінансових інструментів – зокрема через платформу fi-compass – дозволяє підвищити ефективність і масштаб впливу заходів. Всі держави-члени зобов'язані подавати щорічні звіти про досягнення цілей (наприклад, кількість підтриманих молодих фермерів, площі органічних угідь тощо), а також брати участь у проміжному перегляді результатів. Єврокомісія здійснює контроль за дотриманням регламентних вимог, моніторинг прогресу та ефективності використання коштів.

Актуальність і підтвердження актуального статусу. У 2025 році фонд EAFRD залишається активним інструментом ЄС. За даними fi-compass та офіційних джерел Єврокомісії, загальний бюджет фонду становить €95,5 млрд, а CAP Strategic Plans перебувають у стадії реалізації у всіх країнах-членах. Відповідно до інформації з платформ FundingTrip та SEM, на 2025 рік відкрито численні конкурси, триває реалізація програм у сільських регіонах, з активним залученням як державних органів, так і місцевих громад.

Проекти, що фінансувалися за рахунок Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій

- **Польща – Гарантійний фонд для аграрного бізнесу.** У рамках програми розвитку сільських територій 2014–2020 було створено фінансовий інструмент у вигляді **гарантійного фонду** для фермерів та агропідприємств, що адмініструється через EAFRD. Початковий бюджет – €62,4 млн, забезпечив мультиплікатор близько 5,8х, розширивши потенційний портфель кредитів до €361,7 млн. Після кризи COVID-19 у травні 2020 року фонд розширився, додавши гарантії для робочого капіталу й компенсацію відсоткових ставок – що значно покращило ліквідність та підтримало тисячі українських агровиробників.
- **Андалусія (Іспанія) – інфраструктура й сталість у сільських районах.** В Андалусії EAFRD через співпрацю з EIB (European Investment Bank) співфінансував широкий спектр проєктів: модернізація сільських доріг, розвиток широкопasmового інтернету, запобігання стихійним лихам, захист водних ресурсів і підтримка МСП у сільськогосподарському секторі. Цей комплексний підхід сприяв: покращенню доступу до послуг та ринку; підвищенню стійкості місцевих громад; сприянню цифровому включенню; вдосконаленню екологічних практик.

Перспективи для України. Українські сільські регіони характеризуються низькою інфраструктурою, високим рівнем дисбалансу та залежністю від великих агрохолдингів. У разі членства та інтеграції в CAP через EAFRD з'явиться можливість:

- підтримати **модернізацію малого та середнього фермерства**;
- фінансувати **логістичну та цифрову інфраструктуру**;
- забезпечити **інвестиції в агропереробку та кооперативи**;
- посилити **екологічні практики та короткі ланцюги поставок**.

За оцінками аналітиків (Bruegel²⁹, CEPS), потенційна щорічна підтримка України в межах CAP може скласти **€3-4 млрд**, половина з яких – фінансування через EAFRD.

2.2. Інші інструменти (фонди) фінансування внутрішньої політики ЄС

Фонд притулку, міграції та інтеграції (AMIF)

Визначення та мета. AMIF – це фонд ЄС у сфері внутрішніх справ, спрямований на управління міграційними потоками та сприяння спільному підходу ЄС до притулку та імміграції. Класично він не є структурним фондом, але є частиною багаторічної бюджетної політики ЄС, діяльність якого спрямована на ефективну міграційну політику Союзу. На 2021–2027 роки бюджет AMIF у розмірі **€9,88 млрд** призначений для зміцнення національних можливостей у сфері управління притулком та міграцією, підвищення ефективності та справедливості систем притулку, підтримки інтеграції громадян третіх країн та посилення солідарності між державами-членами в цій політичній сфері. Коротко кажучи, AMIF допомагає країнам працювати з шукачами притулку та біженцями, створювати легальні міграційні шляхи, інтегрувати іммігрантів (наприклад, мовні курси, громадянська орієнтація) та повертати тих, хто не має права залишатися, заохочуючи при цьому розподіл тягаря між країнами ЄС у прийомі шукачів притулку.

Основні цілі. Фонд має чотири конкретні цілі, визначені в його регламенті:

1. **Притулок** – зміцнення та розвиток усіх аспектів Спільної європейської системи притулку, включаючи високі стандарти захисту біженців та кращі процедури надання притулку;

²⁹ [The impact on the European Union of Ukraine's potential future accession](#), Bruegel

2. **Легальна міграція та інтеграція** – підтримка легальної міграції до держав-членів відповідно до їхніх економічних та соціальних потреб та сприяння ефективній інтеграції громадян третіх країн;
3. **Протидія нелегальній міграції** – посилення заходів для запобігання та зменшення нелегальної міграції, а також забезпечення ефективного повернення та реадмісії тих, хто не має права залишатися в ЄС;
4. **Солідарність** – посилення солідарності та справедливого розподілу відповідальності між державами-членами, зокрема тими, що найбільше постраждали від викликів, пов'язаних з міграцією та наданням притулку (це включає фінансування переміщення шукачів притулку або переселення з-за меж ЄС).

Заходи, що фінансуються AMIF, охоплюють широкий спектр: покращення центрів прийому шукачів притулку для забезпечення гідних умов; навчання персоналу з питань законодавства про притулок; створення мовних та професійно-орієнтаційних курсів для нових іммігрантів; проекти з місцевими громадами для сприяння інтеграції; допомога у добровільному поверненні та реінтеграції мігрантів до країн походження; співпраця з країнами, що не є членами ЄС, з питань управління міграцією (розбудова потенціалу систем притулку за кордоном, інформаційні кампанії про ризики контрабанди тощо). Він також надає екстрену допомогу, якщо держава-член раптово стикається з великим напливом мігрантів.

Правила відповідності та доступ. Усі держави-члени ЄС (крім Данії, яка має opt-out у цій сфері) беруть участь у AMIF. Кожна держава-учасниця отримує базовий розподіл для національних програм; крім того, великий **Тематичний інструмент** (близько третини коштів AMIF) не розподіляється заздалегідь, а використовується Комісією гнучко для задоволення нових потреб, зусиль з переселення або конкретних пріоритетів через конкурси під прямим або спільним управлінням. Фінансування національних програм (спільне управління) повинно дотримуватися деяких мінімальних вимог, наприклад, відсотка, виділеного на заходи з притулку та інтеграції. AMIF може фінансувати національні органи влади (наприклад, прикордонників, що реєструють шукачів притулку), місцеві органи влади або НУО, що надають послуги мігрантам. До неприйнятних витрат належить усе, що порушує фундаментальні права (наприклад, фонд не може підтримувати умови утримання, що не відповідають стандартам ЄС). Також, AMIF не фінансує прикордонну інфраструктуру – для цього існує IBMF. AMIF зосереджується на заходах, орієнтованих на людей. Існують умови щодо механізмів солідарності: для заохочення держав-членів до переміщення шукачів притулку з однієї країни до іншої або переселення біженців з-за меж ЄС, AMIF пропонує одноразові виплати за кожну переміщену або переселену особу.

Чи можуть країни, що не є членами ЄС, отримати доступ до AMIF? Країни, що не є членами ЄС, включаючи країни-кандидати в ЄС, **не отримують фінансування з AMIF** для власного використання – він призначений переважно для держав-членів ЄС для управління міграцією в межах ЄС. Однак AMIF може фінансувати **співпрацю з третіми країнами** у сфері міграції. Наприклад, проєкт AMIF в країні ЄС може включати роботу з органами влади в країні-кандидаті з питань навчання щодо притулку або домовленостей про повернення, але одержувачем гранту буде держава-член ЄС або міжнародна організація, а не безпосередньо уряд третьої країни. Країни-кандидати мають власні інструменти, що фінансуються ЄС (в рамках IPA III), для розробки систем управління притулком та міграцією відповідно до стандартів ЄС. Дійсно, пріоритетом передвступної допомоги є допомога кандидатам у зміцненні управління кордонами та процедур надання притулку. Крім того, країни-кандидати іноді можуть приєднуватися до

транснаціональних проєктів або мереж, що фінансуються в рамках Дій Союзу³⁰ AMIF (наприклад, регіональна програма з боротьби з торгівлею людьми). Але пряма участь у національних програмах AMIF вимагає членства в ЄС. Після вступу країна негайно створює програму AMIF (або інтегрується в існуючу, як-от фонди, пов'язані з Шенгеном) – право на отримання коштів розпочнеться з дати вступу, можливо, з пропорційним бюджетом або доступом до Тематичного інструменту для нових потреб.

Операційна структура та прийняття рішень. AMIF реалізується через **суміш спільного та прямого/непрямого управління**. Приблизно 60% коштів AMIF розподіляється на національні програми держав-членів. В рамках спільного управління кожна держава-учасниця (крім Данії) має Багаторічну національну програму для AMIF, якою керує орган влади (часто Міністерство внутрішніх справ). Цей орган фінансує проєкти національних агентств (наприклад, офісу з питань притулку, інтеграційних центрів) або місцевих органів влади / НУО. Критерії відбору залежать від мети: наприклад, в інтеграції конкурс може надавати бали проєктам, які залучають місцеві громади та мають сталі результати; у сфері повернення проєкти можуть реалізовуватися національним міграційним органом для покращення систем добровільного повернення. Європейська Комісія затверджує національні програми та моніторить їх виконання через щорічні звіти про ефективність. Тим часом, приблизно 40% коштів AMIF (Тематичний інструмент) управляється Комісією або через прямі конкурси (Дії Союзу, екстрена допомога), або через поповнення національних програм для конкретних європейських пріоритетів. Наприклад, у разі раптової кризи біженців Комісія може швидко мобілізувати екстрені кошти AMIF і реалізувати їх безпосередньо (через, наприклад, агентства ООН), або направити до постраждалих держав.

Обов'язки ЄС проти національних. Держави-члени відповідають за стандартне впровадження заходів з притулку та інтеграції на національному рівні (наприклад, управління центрами прийому, фінансування місцевих проєктів інтеграції – це їхні рішення в рамках програми). Комісія зберігає значний контроль у спрямуванні коштів на пріоритети ЄС (через робочі програми Тематичного інструменту). Також, оскільки питання міграції часто вимагають координації, Комісія скликає держави-члени для обговорення використання AMIF та консультується з партнерськими організаціями на рівні ЄС щодо функціонування програм. Щодо нагляду, якщо практики надання притулку в державі-члені порушують законодавство ЄС, Комісія може призупинити фінансування. І навпаки, заходи солідарності, такі як переміщення, координуються на рівні ЄС, але фінансуються з AMIF для заохочення національної участі. Загалом, управління AMIF є дворівневим: національні програми для довгострокових структурних покращень (з національними органами, що вирішують деталі проєкту), та Тематичний інструмент для втручання під керівництвом ЄС та швидкого реагування (з Комісією, що переважно керує). Обидва рівні підлягають аудиту та контролю, при цьому здійснюються заходи для забезпечення послідовності: CPR вимагає координації та взаємодоповнюваності між AMIF й іншими Фондами та з іншими інструментами ЄС.

³⁰ Термін "Дії Союзу" (Union Actions) вживається у праві ЄС для позначення спеціальних заходів, які фінансуються безпосередньо з бюджету ЄС і реалізуються Європейською комісією (а не державами-членами через національні програми). У випадку з AMIF (Asylum, Migration and Integration Fund) це означає, що окрім коштів, які розподіляються між державами-членами для реалізації національних програм, існує окремий інструмент - Дії Союзу.

Проекти, що фінансувалися за рахунок Фонду притулку, міграції та інтеграції

- **Якість перекладу в процедурах надання притулку (Бельгія, 2022–2024).** Бельгійське управління з питань притулку (CGRS) реалізує проект “Якість перекладу”, співфінансований AMIF, для покращення комунікації під час інтерв’ю з прохачами притулку. Проект забезпечує професійне навчання та перевірку перекладачів у процедурах надання притулку, гарантуючи, що вони мають необхідні мовні навички та дотримуються етичних стандартів. Покращуючи послуги перекладу, проект AMIF допомагає забезпечити більш справедливі та ефективні слухання щодо надання притулку – ключовий аспект добре функціонуючої Спільної європейської системи надання притулку.
- **Посилення центрів прийому (Зовнішні кордони ЄС, 2023).** У 2023 році Комісія мобілізувала надзвичайні кошти AMIF, щоб допомогти державам-членам, які перебувають під міграційним тиском, розширити свої приймальні потужності. Наприклад, нові центри прийому для прохачів притулку будуються на Кіпрі та в Італії, а існуючі приймальні об’єкти в Латвії, Литві та Польщі реконструюються за підтримки AMIF. Ці проекти, що є частиною національних програм AMIF, мають на меті покращити умови життя та інфраструктуру для біженців та мігрантів на зовнішніх кордонах ЄС – що є особливо важливим на тлі напливу українських воєнних біженців та інших прибулих. Додаткові дії AMIF у 2023 році фінансують додатковий персонал та навчання для опікунів неповнолітніх, які не мають супроводу, у таких країнах, як Бельгія, Кіпр та Іспанія, що ілюструє солідарність з прикордонними та приймаючими державами.

Перспективи для України. Після вступу до ЄС Україна зможе залучати кошти з AMIF для модернізації системи надання притулку, розбудови центрів прийому, цифровізації процедур, інтеграції іноземців і підтримки добровільного повернення. З огляду на статус країни на зовнішньому кордоні ЄС, масштаби переміщення осіб та потенційні ризики, Україна зможе претендувати на €100–200 млн щороку за умови розробки міграційної стратегії, сумісної з acquis ЄС, та ефективною координації з платформами Frontex, EUAA і EURODAC.

Фонд внутрішньої безпеки (ISF)

Визначення та мета. ISF – це фонд ЄС у сфері внутрішньої безпеки, що допомагає державам-членам та агентствам ЄС боротися з тероризмом, організованою злочинністю, кіберзлочинністю та іншими загрозами безпеці. Цей фонд не відноситься до Структурних фондів ЄС, а належить до групи фондів внутрішніх справ. З бюджетом €1,93 млрд на 2021–2027 роки мета ISF – сприяти високому рівню безпеки в Союзі, захищаючи громадян та гарантуючи права. Він є наступником попереднього Фонду внутрішньої безпеки ЄС – Поліцейський компонент (ISF-Police) (2014–2020). ISF фінансує інвестиції у співпрацю правоохоронних органів, обмін інформацією, запобігання злочинності і захист людей та інфраструктури. По суті, він підтримує реалізацію Стратегії внутрішньої безпеки ЄС і сприяє співпраці між поліцією та іншими органами влади через кордони.

Основні цілі. Регламент ISF визначає три конкретні цілі:

1. **Покращення обміну інформацією** між правоохоронними та іншими органами ЄС – це включає вдосконалення загальноєвропейських баз даних (таких як Шенгенська інформаційна система), взаємодію IT-систем та комунікаційних мереж для поліції;
2. **Посилення транскордонної співпраці** – підтримка спільних операцій, взаємної довіри та координації між державами-членами у боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю та іншими транскордонними злочинами (наприклад, спільні слідчі групи, мережева взаємодія між національними підрозділами, такими як підрозділи з боротьби з кіберзлочинністю);
3. **Зміцнення спроможності запобігати та боротися зі злочинністю та тероризмом**, включаючи захист населення від інцидентів, підвищення готовності органів влади та залучення громадянського суспільства й приватних партнерів до забезпечення безпеки (наприклад, програми запобігання радикалізації).

На практиці ISF може фінансувати: навчальні програми для поліції та прикордонників з питань боротьби з тероризмом; закупівлю спеціалізованого обладнання, такого як криміналістичні лабораторії, засоби шифрованого зв'язку або дрони для правоохоронних органів; розробку інструментів та підрозділів з кібербезпеки; модернізацію систем держав-членів для підключення до систем ЄС, таких як ECRIS (обмін судовими записами); заходи для допомоги жертвам тероризму або торгівлі людьми; та проекти із запобігання радикалізації (наприклад, інформаційні кампанії, заходи з дерадикалізації). ISF також підтримує співпрацю з агентствами ЄС, такими як Європол та Серол (коледж для навчання), та може фінансувати експертні мережі або центри передового досвіду між країнами.

Правила відповідності та використання коштів. Усі країни ЄС, крім Данії, беруть участь у ISF (Данія має opt-out з питань юстиції та внутрішніх справ; вона не зобов'язана дотримуватися ISF). Кожна держава-учасниця отримує базовий розподіл для національної програми ISF. Подібно до AMIF, значна частина ISF (близько 40%) відкладена в **Тематичний інструмент** для дій на рівні Союзу, екстрених потреб або конкретних стратегічних пріоритетів, визначених щорічними робочими програмами Комісії. Таким чином, Комісія може безпосередньо фінансувати транснаціональні проекти або нагальні потреби безпеки (наприклад, швидкий грант державі-члену, що зіткнулася з раптовою терористичною загрозою, для посилення безпеки на публічному заході). В рамках спільного управління види діяльності, що фінансуються в національних програмах, можуть включати закупівлю IT-систем для поліцейських баз даних, створення спільних аналітичних груп, будівництво стрільбищ або навчальних центрів тощо.

Обмеження. ISF не може фінансувати загальні витрати на поліцію або військові операції; він повинен мати елемент доданої вартості (наприклад, транскордонний або інноваційний елемент). Проекти, що стосуються національної безпеки, яка залишається прерогативою держави-члена, не фінансуються безпосередньо, якщо вони не пов'язані зі співпрацею в рамках ЄС. Також підтримка з ISF повинна відповідати фундаментальним правам (обладнання для спостереження, наприклад, має використовуватися законно – зловживання може призвести до відкликання фінансування).

Участь третіх країн. Країни, що не є членами ЄС, зазвичай не отримують фінансування з ISF, але регламент ISF дозволяє співпрацю з третіми країнами в конкретних контекстах. Наприклад, платформа або мережа для обміну інформацією, що фінансується ISF, може включати правоохоронців з країни-кандидата, якщо це важливо для безпеки ЄС (деякі конкурси ISF можуть вказувати треті країни як правомочних партнерів у консорціумі). Зокрема, юридичні особи в третіх країнах можуть бути бенефіціарами ISF, якщо вони перебувають у консорціумі щонайменше з однією юридичною особою з держави-члена ЄС і якщо проект зазначений у робочій програмі Комісії для Тематичного інструменту. Це означає, наприклад, що проект з покращення співпраці у боротьбі з організованою злочинністю на Західних Балканах може бути профінансований, причому органи влади ЄС та Балкан ділитимуть гроші ISF, за умови, що це затверджено Дією Союзу. Країни-кандидати не мають власних програм ISF, але їх заохочують до узгодження зі стандартами внутрішньої безпеки ЄС через інші засоби. Інструмент передвступної допомоги може фінансувати розбудову потенціалу в цих сферах для кандидатів (наприклад, нові IT-системи, сумісні з Європолом). Після вступу нова держава-член приєднується до програм ISF (і, ймовірно, скористається Тематичним інструментом для будь-яких нагальних потреб).

Операційна структура. ISF поєднує **спільне та пряме управління**. В рамках спільного управління кожна держава-учасниця реалізує національну програму ISF, якою зазвичай керує Міністерство внутрішніх справ або правоохоронний орган. Ця програма може

охоплювати інвестиції в поліцію, прикордонну поліцію (для завдань, не охоплених IBMF) та інші служби безпеки країни. Відбір проектів на національному рівні часто залучає експертів з внутрішньої безпеки – наприклад, комітет може вирішити профінансувати модернізацію національної бази даних кримінальної розвідки або гранти НУО на навчання місцевих акторів запобігання радикалізації, на основі пріоритетів, визначених у програмі. Комісія затверджує та моніторить ці програми через щорічні звіти про ефективність (які деталізують прогрес у досягненні цілей та ключових результатів, таких як кількість навчених поліцейських). В рамках прямого управління Комісія (часто через свій підрозділ з питань фондів внутрішніх справ або виконавче агентство) оголошує конкурси на пропозиції для проектів на рівні Союзу (наприклад, конкурс на розробку інноваційних технологій виявлення, відкритий для консорціумів компаній, академічних кіл та органів влади по всьому ЄС). Вона також може безпосередньо надавати кошти агентствам ЄС (Europol, Frontex для певного навчання) або використовувати закупівлі для досліджень та IT-систем. Робоча програма Тематичного інструменту для ISF деталізує, як ці кошти використовуються, і затверджується комітетом представників держав-членів. В результаті, контроль на рівні ЄС є значним у спрямуванні ISF на нові загрози та мережеві рішення ЄС, тоді як держави-члени контролюють розбудову національного потенціалу. CPR забезпечує координацію, щоб дії були взаємодоповнюючими і не було дублювання – наприклад, велике оновлення IT-системи може отримати співфінансування як з національної програми ISF, так і з Тематичного інструменту, що вимагає координації. Управління фондом також включає моніторингові комітети на національному рівні (з Комісією, що бере участь як спостерігач) для нагляду за прогресом програми. У разі термінових криз безпеки Комісія може мобілізувати екстрену допомогу з ISF (зі спрощеними процедурами). Підсумовуючи, прийняття рішень у ISF є частково децентралізованим (національні програми для місцевих потреб) і частково централізованим (проекти ЄС для спільних потреб), що відображає те, що загрози безпеці часто виходять за межі кордонів і вимагають колективних дій. Держави-члени реалізують проекти на місцях (закуповують обладнання, проводять навчання), тоді як Комісія відіграє керівну та підтримуючу роль і може коригувати розподіл фінансування, якщо виникають нові виклики безпеці.

Проекти, що фінансувалися за рахунок Фонду внутрішньої безпеки

- **EUCARE та партнери (Захист місць відправлення культу, 2023).** Через конкурс ISF 2022 року ЄС фінансує кілька транснаціональних проектів для підвищення безпеки громадських місць та "м'яких цілей". Одним з прикладів є EUCARE – очолюваний болгарською єврейською організацією – який підвищує обізнаність громадськості та стійкість до нападів на місця відправлення культу. Інший проект, підтримуваний ISF (PARTES, координований австрійським інститутом) розробляє інструменти навчання та оцінки загроз, щоб допомогти релігійним громадам та владі спільно підвищити безпеку релігійних об'єктів. Подібним чином грецька поліція керує SPIRIT, створюючи набір найкращих практик для покращення готовності в церквах, мечетях, синагогах та на великих релігійних зібраннях. Ці проекти ISF зміцнюють співпрацю між країнами та релігіями для захисту вразливих зібрань від тероризму чи загроз, мотивованих ненавистю.
- **PACTESUR 2 та інновації у сфері безпеки (Франція/Польща/Естонія, 2023).** Ще один набір проектів, фінансованих ISF, зосереджений на захисті міських районів та транспортних вузлів. Наприклад, проект PACTESUR 2, очолюваний містом Ніцца (Франція), обмінюється найкращими практиками для забезпечення безпеки громадських міських просторів від терористичних атак. У Польщі Університет Лодзі координує HOTHREAT, який розробляє спеціалізовані заходи захисту від хімічної, біологічної, радіологічної, ядерної та вибухової небезпеки (ХБРЯ-В, англ. CBRNE) для готелів та конференц-центрів. Тим часом ініціатива IMPRESS (очолювана UIC Франції) покращує безпеку на залізниці шляхом навчання персоналу, а проект PRECRISIS (очолюваний Естонією) створює інструменти на основі ШІ для правоохоронних органів для запобігання атакам та реагування на них. Усі ці проекти, підтримувані ISF, ілюструють роль фонду у посиленні загальноєвропейської співпраці проти тероризму та організованої злочинності шляхом інвестування в сучасні безпекові рішення, навчання та спільні навчання.

Перспективи для України. Після вступу до ЄС Україна зможе отримувати фінансування з Фонду внутрішньої безпеки (ISF) для посилення прикордонного контролю, боротьби з організованою злочинністю, кіберзлочинністю та тероризмом, а також для підвищення оперативної спроможності правоохоронних органів. Як країна на зовнішньому кордоні

ЄС, Україна потенційно зможе залучати до €50–100 млн щороку за умови інтеграції в механізми обміну даними (SIS, EES), тісної взаємодії з Europol та адаптації внутрішніх політик до стандартів безпеки ЄС.

Інструмент фінансової підтримки для управління кордонами та візової політики (IBMF)

Визначення та мета. IBMF є одним з двох інструментів у рамках Інтегрованого фонду управління кордонами (інший – Інструмент для обладнання для митного контролю, який є окремим). Цей фонд також не є структурним фондом ЄС, а відноситься до фондів внутрішньої політики Союзу. Місія IBMF полягає в забезпеченні **сильного та ефективного європейського інтегрованого управління кордонами** на зовнішніх кордонах ЄС та підтримці **спільної візової політики**. На практиці цей фонд допомагає країнам Шенгенської зони контролювати та забезпечувати безпеку зовнішніх сухопутних, морських та повітряних кордонів ЄС, одночасно сприяючи легальним поїздкам, а також покращує обробку віз та консульські послуги в країнах, що не є членами ЄС. Таким чином, IBMF сприяє високому рівню внутрішньої безпеки та захищає принцип вільного пересування в межах Шенгену. Він фактично є наступником колишнього “Фонду зовнішніх кордонів” та частин ФВБ-Кордони з попередніх бюджетів.

Основні цілі. IBMF має дві конкретні цілі, що відповідають його двом частинам:

1. **Європейське інтегроване управління кордонами (ІУК)** – охоплює всі заходи на зовнішніх кордонах (перевірки, спостереження, аналіз ризиків), що реалізуються національними прикордонними органами у координації з Європейським агентством з прикордонної та берегової охорони (Frontex). Мета полягає в тому, щоб сприяти легальному перетину кордонів, запобігаючи нелегальній імміграції та транскордонній злочинності, а також ефективно управляти міграційними потоками на кордонах.
2. **Спільна візова політика** – підтримка гармонізованого підходу до видачі віз, модернізація візових процесів та покращення консульської співпраці, що полегшує легальні поїздки до ЄС, одночасно зменшуючи ризики для безпеки та міграції. Приклади заходів, що фінансуються IBMF, включають: нові системи прикордонного спостереження (камери, датчики) на зовнішніх кордонах; автоматизовані ворота прикордонного контролю в аеропортах; навчання прикордонників з фундаментальних прав та виявлення підроблених документів; розгортання та оновлення великомасштабних ІТ-систем, таких як Система в'їзду/виїзду (EES) та Європейська система інформації та авторизації подорожей (ETIAS) на національному рівні; консульське обладнання та програмне забезпечення для обробки шенгенських віз; та проекти співпраці між державами-членами (або з країнами, що не є членами ЄС) з питань безпеки кордонів. Він також може фінансувати інфраструктуру на пунктах перетину кордону, інфраструктуру для прийому на кордонах та мобільні підрозділи для прикордонного контролю. Ключовою метою є **взаємодія систем** та обмін інформацією (тому IBMF підтримує інтеграцію з загальноєвропейськими базами даних, такими як SIS, VIS, Eurodac).

Правила відповідності та доступ. IBMF призначений переважно для **держав-членів Шенгенської зони** (усі члени ЄС, крім Ірландії та Данії; асоційовані країни Шенгену, такі як Норвегія, Швейцарія, також беруть участь, вносячи власні кошти). Його бюджет становить близько €6,24 млрд на 2021–2027 роки. Як і AMIF та ISF, IBMF розділений на частину національного розподілу та **Тематичний інструмент**. Кожна держава Шенгену отримує частку для реалізації на кордонах та в консульствах, зважену за такими факторами, як довжина зовнішніх сухопутних/морських кордонів, кількість перетинів кордону, кількість оброблених візових заяв тощо. Країни-кандидати, що не є членами

ЄС, не отримують грошей з IBMF, оскільки вони перебувають поза Шенгеном. Однак заходи, що фінансуються IBMF, можуть залучати треті країни заради безпеки кордонів – наприклад, проекти з навчання або взаємодії, що включають держави Західних Балкан як партнерів (подібно до підходу ISF). Також Frontex може використовувати гроші IBMF (через Тематичний інструмент) для роботи з країнами-кандидатами з питань підготовки до інтегрованого управління кордонами. Попередня вступна допомога (IPA) окремо підтримує кандидатів у модернізації управління кордонами (часто узгоджуючи її зі стандартами ЄС, готуючи їх до майбутніх зобов'язань у Шенгені). Коли країна вступає до ЄС, вона не автоматично приєднується до Шенгену (це окреме рішення); однак після вступу вона може скористатися підтримкою, подібною до IBMF, для виконання критеріїв Шенгену. Регламент IBMF конкретно зазначає, що він є розвитком Шенгенського acquis, який асоційовані держави Шенгену повинні прийняти, – що означає тісний зв'язок з членством у Шенгені.

Операційна структура. IBMF управляється подібно до AMIF/ISF: **національні програми спільного управління** плюс **Тематичний інструмент** для цільових дій. В рамках спільного управління міністерства внутрішніх справ або органи прикордонної поліції керують національними програмами IBMF. Вони охоплюють багаторічні інвестиції, такі як будівництво об'єктів прикордонного контролю, закупівля патрульних суден, оновлення візових систем у посольствах тощо. Вони повинні координувати свої дії з Frontex для забезпечення узгодженості (оскільки Frontex надає постійний корпус та спільне навчання). Відбір проектів часто відбувається всередині уряду (багато дій IBMF є державними проектами, а не грантами за відкритим конкурсом). Наприклад, національний орган може використовувати кошти IBMF для закупівлі нових сканерів відбитків пальців для всіх пунктів перетину кордону – це не конкурс, а запланована інвестиція. Однак існують також конкурси пропозицій у таких сферах, як інноваційні рішення для прикордонного спостереження, до яких можуть долучитися компанії або дослідницькі органи (це більш імовірно через Тематичний інструмент на рівні ЄС). Роль Комісії: вона затверджує національні програми IBMF та моніторить їх. CPR вимагає звітності про результати, такі як кілометри кордону під наглядом, кількість навчених прикордонників, покращення часу обробки візових заяв тощо, для оцінки ефективності. Через Тематичний інструмент Комісія може фінансувати спільні операції або екстрену допомогу – наприклад, якщо певний кордон опиняється під раптовим міграційним тиском, екстрена допомога з IBMF може бути мобілізована для цієї держави-члена (для тимчасового обладнання, додаткового персоналу тощо). Також спільні проекти, такі як оновлення центральної Візової інформаційної системи, можуть фінансуватися з IBMF на рівні ЄС, причому держави-члени потім оновлюють свої національні інтерфейси.

Децентралізоване виконання під стратегічним і правовим контролем ЄС. Більшість закупівель та реалізації здійснюється національними органами (отже, делеговано). Комісія та Frontex забезпечують взаємодію та стандарти; наприклад, програми IBMF повинні відповідати Європейській стратегії інтегрованого управління кордонами. Якби держава-член використовувала кошти IBMF у спосіб, що суперечить правилам Шенгену або фундаментальним правам (наприклад, жорстоке поводження з особами на кордоні або відмова в доступі до притулку), Комісія має інструменти для призупинення фінансування. IBMF має спеціальні положення про те, що міркування безпеки та громадського порядку можуть виправдовувати нерозголошення деяких деталей проекту (для чутливих проектів безпеки), але він все одно повинен відповідати законодавству ЄС. Моніторинговий комітет у кожній країні, включаючи Комісію та Frontex як спостерігачів, наглядає за прогресом програми. Загалом, IBMF адмініструється пліч-о-пліч з агентствами ЄС: національні зусилля є частиною більшої системи управління кордонами ЄС. Комісія використовує IBMF для підтримки рівномірно надійного контролю на зовнішніх кордонах; держави-члени виконують фактичні завдання з контролю на кордонах та видачі віз за фінансової підтримки з боку ЄС. Протягом періоду середньострокового огляду може перерозподілити кошти IBMF через Тематичний

інструмент для вирішення нових викликів (таких як сплеск нелегальної міграції на певному маршруті) – що відображає потребу в гнучкості у фінансуванні безпеки.

Проекти, що фінансувалися за рахунок IBMF

- [Високотехнологічний прикордонний нагляд](#) (кілька країн, 2023). IBMF (частина Фонду інтегрованого управління кордонами) фінансує значні оновлення інфраструктури зовнішніх кордонів ЄС. Наприкінці 2023 року Комісія затвердила €141 млн на електронні системи прикордонного нагляду на ключових сухопутних кордонах. Це включає встановлення волоконно-оптичних мереж та передового програмного забезпечення для з'єднання прикордонних постів з центральними командними центрами в Болгарії, Хорватії, Греції, Литві та Угорщині. Крім того, нове обладнання для спостереження (камери, датчики тощо) розгортається на прикордонних пунктах пропуску в Болгарії, Латвії та Литві, а мобільні підрозділи виявлення (наприклад, для патрулів) розгортаються в Болгарії, Литві та Греції. Ці проекти підвищують ситуаційну обізнаність та швидке реагування на зовнішніх кордонах Шенгенської зони.
- [Прикордонна інфраструктура та обладнання](#) (Польща та країни Балтії, 2022–2025). Кілька країн ЄС використали кошти IBMF для зміцнення кордонів, що стикаються з тиском нелегальної міграції. Наприклад, національна програма IBMF Польщі включає встановлення ~382 км сучасних систем спостереження (камери, датчики, дрони) вздовж її зовнішніх кордонів ЄС (наприклад, з Білоруссю та Україною). Аналогічно, Латвія та Литва використовували співфінансування IBMF для зміцнення прикордонних огорож та технологій виявлення у відповідь на прикордонну кризу з Білоруссю 2021–2022 років. Фінансуючи сучасне обладнання для прикордонного моніторингу та IT-системи, проекти IBMF допомагають державам-членам більш ефективно управляти своїми кордонами, дотримуючись політики безпеки ЄС та Шенгенських віз.

Перспективи для України. Після вступу до ЄС Україна зможе отримувати фінансування з Інструменту фінансової підтримки для управління кордонами та візової політики (IBMF/BMVI) для модернізації інфраструктури прикордонного контролю, впровадження інтегрованих IT-систем (SIS, EES, ETIAS), зміцнення адміністративного потенціалу прикордонних та візових органів, а також забезпечення належного функціонування зовнішніх кордонів ЄС. Як країна на стратегічному периметрі Шенгену, Україна потенційно може залучати €100–150 млн щороку за умови гармонізації прикордонного менеджменту зі стандартами ЄС, підключення до візових та міграційних систем і забезпечення ефективного контролю зовнішнього кордону.

РОЗДІЛ 3. ДИНАМІКА ТА СТАН ОСВОЄННЯ КОШТІВ ЄС У РОЗРІЗІ ФОНДІВ ТА КРАЇН

3.1. Досвід нових держав-членів ЄС у роботі зі структурними фондами у перші роки після вступу

Приєднання до ЄС країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) у 2004-2013 роках стало перевіркою ефективності політики згуртованості в умовах значних соціально-економічних розривів. Нові держави-члени отримали безпрецедентні обсяги підтримки через структурні фонди і їхній досвід є надзвичайно цінним як з точки зору досягнень, так і з огляду на уроки, винесені з подолання викликів (Таблиця 2).

Таблиця 2. Фінансування з фондів ЄС для нових країн-членів у перші 5 років після вступу, млн євро

Країна		2004	2005	2006	2007	2008	Разом (2004-2008)
Польща	ERDF	300	1800	3900	6000	6000	18000
	CF	270	900	1800	2500	2500	7970
	ESF+	130	800	1400	1600	1600	5530
	всього	700	3500	7100	10100	10100	31500
Чехія	ERDF	50	500	630	1100	1100	3380
	CF	-	300	330	400	400	1430
	ESF+	20	200	250	200	200	870
	всього	70	1000	1210	1700	1700	5680
Угорщина	ERDF	-	600	1000	1300	1300	4200
	CF	-	330	450	550	550	1880
	ESF+	-	250	300	300	300	1150
	всього	-	1180	1750	2150	2150	7230
Словаччина	ERDF	40	300	490	550	550	1930
	CF	-	190	240	250	250	930
	ESF+	20	110	180	150	150	610
	всього	60	600	910	950	950	3470
Словенія	ERDF	10	80	100	130	130	450
	CF	-	60	70	50	50	230
	ESF+	5	30	40	30	30	135
	всього	15	170	210	210	210	815
Естонія	ERDF	15	120	135	70	70	410
	CF	-	100	110	60	60	330
	ESF+	5	40	45	20	20	130
	всього	20	260	290	150	150	870
Латвія	ERDF	20	210	225	50	50	555
	CF	-	170	180	40	40	430
	ESF+	10	70	75	15	15	185
	всього	30	450	480	105	105	1170
Литва	ERDF	30	300	330	60	60	780
	CF	-	240	270	50	50	610
	ESF+	15	90	105	20	20	250
	всього	45	630	705	130	130	1640
Кіпр	ERDF	-	20	22	5	5	52
	CF	-	18	18	5	5	46
	ESF+	-	15	16	3	3	37
	всього	-	53	56	13	13	135
Мальта	ERDF	5	20	25	12	12	74
	CF	-	7	8	4	4	23
	ESF+	2	6	7	4	4	23
	всього	7	33	40	20	20	120
Румунія (з 2007)	ERDF	-	-	-	1500	2800	4300
	CF	-	-	-	1000	1800	2800
	ESF+	-	-	-	600	800	1400
	всього	-	-	-	3100	5400	8500
Болгарія (з 2007)	ERDF	-	-	-	500	950	1450
	CF	-	-	-	300	570	870
	ESF+	-	-	-	150	280	430
	всього	-	-	-	950	1800	2750
Хорватія (з 2013)	ERDF	-	-	-	-	200	200
	CF	-	-	-	-	200	200
	ESF+	-	-	-	-	50	50
	всього	-	-	-	-	450	450

Джерело: Cohesion open data platform³¹

³¹ Cohesion open data platform

Польща – приклад системного підходу

Польща стала найбільшим бенефіціаром політики згуртованості після 2004 року, залучивши понад €200 млрд структурного фінансування. Її ключові досягнення:

- створення **потужної інституційної архітектури**: міністерства, агентства регіонального розвитку, технічні секретаріати, система моніторингу;
- високий рівень **поглинальної спроможності** (absorption rate): до 97–100% за окремими програмами;
- ефективне використання коштів для **модернізації інфраструктури** (транспорт, енергетика, ЖКГ), цифровізації, підтримки МСП та досліджень;
- гнучке **поєднання централізованого та регіонального управління**, з широким залученням воєводств до програмування.

Успіх Польщі пояснюється не лише обсягами допомоги, а передусім – її здатністю вибудувати **ефективну, прозору і прогнозовану систему управління**, інтегровану у національну політику розвитку.

Польща є одним з найбільших бенефіціарів політики згуртованості

- **Фінансування**: у програмному періоді 2021–2027 років Польща отримає **€76,5 млрд** з бюджету ЄС у рамках цієї політики.
- **Програмна структура**: кошти розподіляються через **7 національних (тематичних) програм та 16 регіональних програм** (по одній для кожного воєводства). Приблизно 60% коштів спрямовується на національні програми, а 40% – на регіональні.
- **Національні пріоритети**: ключовими напрямками фінансування на національному рівні є:
 - інфраструктура, клімат та навколишнє середовище (€24,2 млрд),
 - сучасна економіка (€7,9 млрд),
 - соціальний розвиток (€4 млрд),
 - підтримка Східної Польщі (€2,65 млрд),
 - цифровий розвиток (€2 млрд).
- Протягом 2004–2020 років Польща успішно використала майже усі €170 млрд, виділених у рамках політики згуртованості.

Країни Балтії – фокус на інновації та цифровізацію

Литва, Латвія та Естонія продемонстрували високу динаміку у використанні фондів для цифрової трансформації державного управління (електронний уряд, open data); модернізації освітніх систем; підтримки наукоємних галузей; розвитку сталих міських проєктів та трансформації пострадянської інфраструктури.

У Литві створено модель “одного вікна” для доступу до фондів, в Естонії – розгорнута IT-інфраструктура адміністрування програм. Країни Балтії зробили акцент на **максимальному використанні фондів для підвищення конкурентоспроможності**, не лише на інфраструктурі.

Словаччина, Чехія, Угорщина – змішані результати

У Чехії й Словаччині структурні фонди сприяли модернізації транспортної мережі, реорганізації системи охорони здоров'я, підтримці регіонального підприємництва. Однак ці країни стикалися із проблемами адміністративної складності програм; фрагментації інституцій; бюрократизації процедур, що ускладнювало доступ до фінансування.

Угорщина, незважаючи на активне залучення коштів, стала прикладом того, як **низька якість врядування і політизація відбору проєктів** можуть знизити ефективність

фондів. Нерідко ресурси концентрувалися в інтересах наближених до влади груп, що викликало критику з боку ЄС і призвело до фінансових корекцій.

Румунія та Болгарія – приклади складного входження

У перші роки членства Румунія та Болгарія стикались із серйозними труднощами у впровадженні програм: затримки в акредитації управляючих органів; низька якість проектного планування; обмежений кадровий потенціал та поширена корупція.

Це призводило до тимчасових зупинок фінансування, втрати частини коштів через правило “N+3”, негативної оцінки з боку ЄС. Лише згодом, після інституційного “перезапуску”, країни змогли покращити ситуацію.

Досвід країн Центрально-Східної Європи після вступу до ЄС переконливо демонструє, що доступ до структурних фондів може стати потужним каталізатором трансформацій, однак ефективність цього інструменту визначається не лише обсягом підтримки, а передусім — спроможністю держави її якісно реалізувати. Польща та країни Балтії показали приклади успішної мобілізації ресурсів завдяки сильним інституціям, стратегічному підходу та ефективному адмініструванню. У той же час Румунія, Болгарія та Угорщина зіштовхнулись із певними інституційними та адміністративними викликами, які в окремі періоди впливали на темпи й повноту освоєння коштів. Цей досвід особливо цінний для України, адже дозволяє не лише перейняти найкращі практики, а й заздалегідь врахувати можливі ризики під час розбудови власної системи управління європейськими фондами.

3.2. Оцінка обсягів залучення коштів структурних фондів у поточному бюджетному періоді

Станом на середину 2025 року Європейський Союз перебуває в другій половині свого семирічного бюджетного періоду 2021-2027 років. Протягом цього часу ЄС через Політику згуртування (головний інвестиційний інструмент ЄС) спрямовує понад €383 мільярди на досягнення своєї ключової мети — зміцнення економічної, соціальної та територіальної єдності. Ці кошти, розподілені через п'ять основних фондів, покликані зменшити диспропорції між регіонами, сприяти сталому розвитку, стимулювати інновації та створювати робочі місця на всій території Союзу. Тому важливо проводити детальний аналіз фінансової імплементації цих фондів, розглядаючи як загальну картину, так і ефективність на рівні окремих фондів та країн-членів.

Для коректного розуміння прогресу у використанні коштів критично важливо розрізняти два основні типи платежів, що фіксуються у звітності Європейської Комісії. По-перше, це авансові платежі (**Net Pre-financing**) — гроші, які видаються країнам-членам наперед для забезпечення ліквідності та старту проєктів. По-друге, що є більш важливим показником, — це проміжні платежі (**Net interim payments**), які є відшкодуванням за вже виконані роботи та понесені витрати. Саме обсяг проміжних платежів та їхнє співвідношення з авансовими є справжнім індикатором реального прогресу, що демонструє, чи перейшли проєкти від фази планування до активної реалізації.

Подальший аналіз розкриває значні розбіжності у темпах освоєння коштів, які залежать як від специфіки самих фондів, так і від адміністративної спроможності країн. Можна побачити, як унікальна архітектура нових інструментів, як-от Фонд справедливого переходу, призводить до високих початкових показників, тоді як успіх традиційних фондів (наприклад, ERDF та ESF+) прямо залежить від ефективності національних систем управління.

Найбільшим бенефіціаром залишається Польща: на 2021-2027 рр. їй виділено близько **€76,5 млрд** з фондів згуртованості. Для порівняння, Румунія отримує близько **€31,5 млрд**, Угорщина - близько **€22 млрд**, Словаччина - **€13 млрд**, а менші нові члени (країни Балтії, Словенія, Хорватія) - по €3-7 млрд кожна. Ця різниця відображає як розмір країн, так і глибину їхніх потреб розвитку.

Фінансування з фондів згуртованості ЄС є строго регламентованим, прозорим і орієнтованим на потреби розвитку — з урахуванням економічного рівня, чисельності населення та здатності країни до освоєння коштів. Розподіл коштів між державами-членами базується на об'єктивних формулах, що прив'язують обсяг підтримки до рівня ВНД на душу населення. Більшість ресурсів спрямовується до менш розвинених регіонів, зокрема країн Центрально-Східної Європи, де фінансування може досягати до 2,4% ВНД щороку. Такий підхід забезпечує не лише адресну підтримку, але й ефективне вирівнювання соціально-економічного розвитку в межах ЄС.

Таблиця 3. Плановий та фактичний обсяг фінансування структурних та інвестиційних фондів у 2021-2027 роках, млрд євро

Фонд	Загальний обсяг асигнувань програм (a)	Чисті авансові платежі, сплачені з 2021 року (b)	Чисті проміжні платежі, здійснені з 2021 року (c)	Загальний обсяг чистих платежів, здійснених з 2021 року (d)=(b)+(c)	Рівень виконання, % (e)=(d)/(a)
ERDF	224,03	8,29	12,29	20,58	9,2%
ESF+	94,98	2,63	6,77	9,41	9,9%
CF	39,04	1,00	5,55	6,56	16,8%
JTF	19,68	6,19	0,41	6,60	33,5%
EMFAF	5,31	0,08	0,35	0,43	8,1%
TOTAL	383,04	18,20	25,37	43,57	11,4%

Джерело: Cohesion open data platform³²

Загальний рівень фінансової імплементації програм становить 11,4%, що є очікуваним показником для середини програмного періоду. Така динаміка зумовлена насамперед регуляторним правилом “N+3”, яке дозволяє освоювати кошти протягом трьох років після року їх виділення, а також початковими затримками із запуском операційних програм.

Аналіз у розрізі окремих фондів виявляє суттєві відмінності, що відображають їхню специфіку:

- Фонд справедливого переходу (JTF) є лідером з імплементацією на рівні 33,5%. Цей показник досягнуто завдяки значній частці авансових платежів (€6,19 млрд), спрямованих на швидкий запуск проєктів кліматичної трансформації.
- Фонд згуртування (CF) демонструє показник 16,8%, що пояснюється фінансуванням великих, капіталомістких інфраструктурних проєктів, які стабільно поглинають ресурси після старту.
- ERDF та ESF+ (9,2% та 9,9% відповідно) як найбільші та найбільш диверсифіковані фонди показують середню динаміку, характерну для програм із великою кількістю різнопланових проєктів.

Важливим індикатором активізації процесів є структура платежів. На цьому етапі обсяг проміжних платежів (відшкодування за виконані роботи), що становить €25,37 млрд, вже перевищив обсяг авансових платежів (€18,20 млрд). Це свідчить про перехід від підготовчої фази до повномасштабної реалізації проєктів.

³² Cohesion open data platform

Таким чином, представлені дані вказують на стандартний цикл освоєння коштів ЄС. Очікується значне прискорення фінансової імплементації в другій половині програмного періоду.

Таблиця 4. Плановий та фактичний обсяг фінансування структурних та інвестиційних фондів у 2021-2027 роках у розрізі країн, млрд євро

Країна	Загальний обсяг асигнувань програм (а)	Чисті авансові платежі, сплачені з 2021 року (b)	Чисті проміжні платежі, здійснені з 2021 року (c)	Загальний обсяг чистих платежів, здійснених з 2021 року (d)=(b)+(c)	Рівень виконання, % (e)=(d)/(a)
Польща	75,97	3,44	5,72	9,16	12,10%
Італія	42,70	2,28	1,34	3,62	8,50%
Іспанія	36,68	1,31	0,13	1,44	3,90%
Румунія	31,15	1,79	3,26	5,05	16,20%
Португалія	23,00	0,64	0,83	1,46	6,40%
Угорщина	21,77	0,61	1,67	2,29	10,50%
Чехія	21,07	1,00	3,29	4,30	20,40%
Греція	20,90	0,92	2,81	3,73	17,80%
Німеччина	20,07	1,40	0,64	2,04	10,20%
Франція	17,34	0,76	1,25	2,01	11,60%
Словаччина	12,61	0,52	0,78	1,29	10,30%
Болгарія	10,79	0,61	0,59	1,21	11,20%
Транснаціональні програми	9,67	0,99	0,47	1,46	15,10%
Хорватія	8,95	0,28	0,17	0,45	5,00%
Литва	6,33	0,25	0,85	1,10	17,40%
Латвія	4,57	0,19	0,22	0,41	8,90%
Естонія	3,47	0,19	0,38	0,56	16,30%
Словенія	3,27	0,16	0,11	0,26	8,10%
Бельгія	2,54	0,12	0,08	0,19	7,50%
Фінляндія	2,01	0,18	0,22	0,40	20,10%
Швеція	1,84	0,09	0,26	0,35	19,20%
Нідерланди	1,64	0,23	0,06	0,29	17,40%
Ірландія	1,13	0,05	0,02	0,07	5,90%
Австрія	1,07	0,07	0,02	0,08	7,60%
Кіпр	1,01	0,05	0,09	0,14	14,20%
Мальта	0,79	0,03	0,03	0,06	7,60%
Данія	0,66	0,04	0,08	0,13	19,10%
Люксембург	0,04	0,00	0,01	0,01	22,50%
Разом	383,04	18,20	25,37	43,57	11,40%

Джерело: Cohesion open data platform³³

Дані в розрізі країн-членів демонструють значну нерівномірність у темпах освоєння коштів структурних фондів ЄС, що відображає відмінності в адміністративній спроможності, національних пріоритетах та структурі затверджених програм. При середньому показнику по ЄС на рівні 11,4%, окремі країни показують як випередження, так і суттєве відставання:

- **Лідери з абсорбції (понад 17%).** До цієї групи входять Чехія (20,4%), Фінляндія (20,1%), Швеція (19,2%), Данія (19,1%), Греція (17,8%), Литва (17,4%) та Нідерланди (17,4%). Високі показники цих країн, як правило, свідчать про ефективну адміністративну систему, наявність готових до реалізації проєктів та, можливо, вдалу структуру програм, що дозволяє швидко освоювати кошти. Варто відзначити Люксембург (22,5%), який має найвищий відсоток, хоча його загальний бюджет є найменшим.
- **Країни із середнім показником (близько 10-16%).** Сюди належать найбільші бенефіціари, такі як Польща (12,1%), а також Румунія (16,2%), Франція (11,6%), Німеччина (10,2%) та Угорщина (10,5%). Їхні показники близькі до середньоевропейських, що є очікуваним для великих та складних програм.
- **Країни з повільнішими темпами (нижче 9%).** Особливу увагу привертають країни з великими асигнуваннями, але низьким рівнем освоєння. Іспанія, третій

³³ Cohesion open data platform

за величиною отримувач, має найнижчий показник – лише 3,9%. Італія, другий за величиною, також демонструє результат нижче середнього – 8,5%. Інші країни в цій групі – Португалія (6,4%) та Хорватія (5,0%). Низькі темпи можуть бути пов'язані з адміністративними вузькими місцями, політичними чинниками або затримками у запуску великих стратегічних проєктів.

Співвідношення між авансовими (b) та проміжними (c) платежами є ключовим індикатором реального прогресу. У країн-лідерів (наприклад, Чехія, Греція, Литва) обсяг проміжних платежів значно перевищує авансові. Натомість в Іспанії ситуація протилежна: аванси (€1,31 млрд) у 10 разів перевищують проміжні виплати (€0,13 млрд). Це підтверджує, що більшість проєктів ще не перейшли до стадії активного впровадження та звітування.

Таким чином, нерівномірність у темпах освоєння є виразною. Успіх залежить не лише від обсягу виділених коштів, але й від готовності національних систем ефективно їх використовувати. Низькі показники у ключових країнах-бенефіціарах, як Іспанія та Італія, можуть стати предметом посиленого моніторингу з боку Європейської Комісії.

Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF)

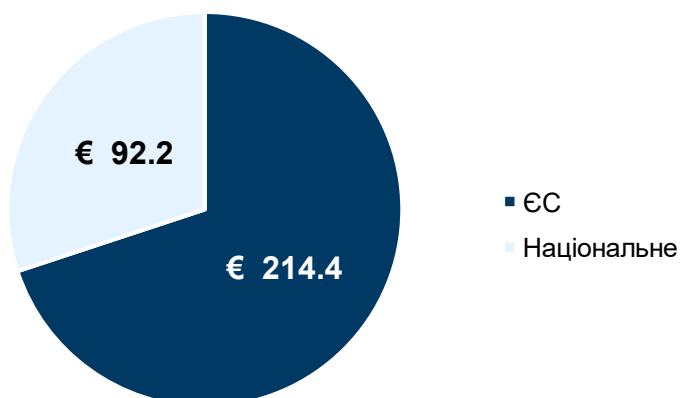
Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF) є найбільшим інвестиційним інструментом політики згуртування ЄС. Його загальний бюджет на період 2021-2027 років становить €306,5 млрд, з яких:

- €214,4 млрд — фінансування з боку ЄС.
- €92,2 млрд — національне співфінансування з боку країн-членів.

ERDF на 2021–2027 роки здійснює інвестування за всіма п'ятьма високорівневими «політичними цілями» політики згуртованості. Особлива увага приділяється цілям «Більш розумна Європа» та «Більш зелена Європа». Крім того, ERDF фінансує програму Interreg за ціллю «Європейське територіальне співробітництво».

Такий масштаб підкреслює ключову роль ERDF у зменшенні економічних диспропорцій між регіонами ЄС та стимулюванні їхнього сталого розвитку.

Рисунок 1. Плановий обсяг фінансування фонду, млрд євро

Джерело: Cohesion open data platform³⁴

³⁴ [Cohesion open data platform](#)

Згідно з даними про фактичні виплати, поточний стан імплементації ERDF є таким:

- Загальний обсяг виплат: €20,58 млрд.
- Рівень імплементації: 9,2%.

Цей показник є дещо нижчим за середній по всіх фондах (11,4%). Це пояснюється надзвичайною широтою та комплексністю проєктів, що фінансуються ERDF. На відміну від більш вузькоспеціалізованих фондів, ERDF охоплює тисячі проєктів у таких сферах, як підтримка малого та середнього бізнесу, наукові дослідження, інновації, цифровізація та розвиток міської інфраструктури. Запуск такої великої кількості різнопланових ініціатив вимагає більше часу.

Ключовим індикатором прогресу є співвідношення між видами платежів:

- Авансові платежі: €8,29 млрд.
- Проміжні платежі (відшкодування за виконані роботи): €12,29 млрд.

Перевищення проміжними платежами авансових означає, що фонд перейшов від початкової фази (видача авансів) до повноцінної реалізації. Проєкти активно впроваджуються, а бенефіціари отримують відшкодування за реально понесені витрати, що свідчить про набраний темп роботи.

Таблиця 5. Розподіл внеску ЄС за країнами та рівень виконання станом на липень 2025 року, млн євро

Країна	Розподіли ЄС	Платежі ЄС			% освоєння
		Чисте попереднє фінансування	Чисті проміжні платежі	Усього	
Польща	47 518	1 590,90	3 656,56	5 247,46	11%
Італія	26 341	1 581,55	852,88	2 434,43	9%
Іспанія	23 397	721,72	71,29	793,02	3%
Ромунія	17 976	636,23	1 748,08	2 384,31	13%
Угорщина	13 568	335,60	532,39	867,99	6%
Португалія	11 497	286,84	76,79	363,62	3%
Німеччина	10 810	436,30	225,91	662,21	6%
Греція	10 672	266,80	1 416,30	1 683,10	16%
Чехія	10 334	258,66	874,82	1 133,48	11%
Франція	9 070	237,32	594,31	831,63	9%
Словаччина	7 305	252,17	294,88	547,05	7%
Болгарія	5 641	122,67	303,53	426,20	8%
Хорватія	5 404	135,12	145,20	280,31	5%
Литва	3 611	108,25	389,64	497,89	14%
Латвія	2 565	81,13	121,64	202,77	8%
Естонія	1 701	42,54	97,23	139,77	8%
Словенія	1 599	40,00	75,87	115,86	7,2%
Бельгія	992	24,82	10,58	35,40	4%
Фінляндія	870	21,75	99,05	120,80	14%
Швеція	862	21,56	82,28	103,84	12%
Австрія	521	13,04	8,97	22,00	4%
Нідерланди	506	17,35	24,92	42,28	8%
Кіпр	466	11,67	62,95	74,62	16%
Мальта	459	11,50	26,97	38,47	8%
Ірландія	395	9,89	-	9,89	3%
Данія	247	6,18	28,69	34,87	14%
Люксембург	14	0,40	1,90	2,30	16%

Джерело: Cohesion open data platform³⁵

³⁵ Cohesion open data platform

Розподіл фінансування в рамках Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF) демонструє значну диференціацію у темпах освоєння коштів між країнами-членами. Це свідчить про різну швидкість запуску проєктів, ефективність адміністративних систем та специфіку національних операційних програм.

При середньому рівні освоєння по фонду на рівні 9,2% виділяються три основні групи країн.

1. Лідери з імплементації (понад 13%)

До цієї групи належать Греція (16%), Кіпр (16%), Люксембург (16%), Литва (14%), Фінляндія (14%), Данія (14%) та Румунія (13%). Ключовим фактором їхнього успіху є висока частка проміжних платежів, що свідчить про активну реалізацію проєктів на місцях. Наприклад, у Греції проміжні платежі (€1,4 млрд) у 5 разів перевищують авансові, Литві — у 3,5 рази, у Румунії — майже у 3 рази.

Це вказує на зрілість проєктних портфелів та ефективну систему звітування й відшкодування витрат.

2. Країни з найнижчими темпами (менше 5%)

- Іспанія (3%). Маючи третій за величиною бюджет ERDF (€23,4 млрд), країна демонструє критично низький рівень освоєння. Авансові платежі (€721 млн) у 10 разів перевищують проміжні (€71 млн), що свідчить про значні затримки у фактичному старті проєктів.
- Португалія (3%) та Ірландія (3%) також знаходяться в кінці списку. Особливо показовим є приклад Ірландії, де відсутні проміжні платежі, а всі виплати є виключно авансовими.

3. Найбільші бенефіціари

- Польща (11%). Як найбільший отримувач коштів ERDF, країна демонструє темпи вище середнього та здорове співвідношення проміжних платежів до авансових, що вказує на стабільний прогрес.
- Італія (9%). Другий за величиною бенефіціар, показує результат трохи нижче середнього. Обсяг авансових платежів поки перевищує проміжні, що сигналізує про повільніший перехід до активної фази реалізації.
- Німеччина (6%) та Угорщина (6%) також демонструють темпи нижче середнього, що може бути пов'язано зі складністю їхніх федеративних/регіональних систем управління.

Чому Польща є головним бенефіціаром коштів фонду ERDF та політики згуртування загалом?

Цей факт не є політичним рішенням чи випадковістю. Це прямий результат застосування об'єктивної формули розподілу, в основі якої лежить головна мета політики згуртування — зменшення економічних та соціальних диспропорцій між регіонами ЄС.

Ключові фактори, які це визначають:

1. Рівень економічного розвитку (ВВП на душу населення).

Це найважливіший критерій. Кошти політики згуртування, особливо з ERDF та Фонду згуртованості, спрямовуються насамперед до менш розвинених регіонів. Менш розвиненим вважається регіон (статистична одиниця NUTS 2), де ВВП на душу населення становить менше 75% від середнього по ЄС. На момент вступу до ЄС у 2004

році та протягом багатьох наступних років майже всі воєводства Польщі (які є регіонами NUTS 2) підпадали під цю категорію. Навіть сьогодні, попри вражаюче економічне зростання, значна частина польських регіонів все ще кваліфікується як “менш розвинені” або “перехідні” (ВВП від 75% до 100% від середнього), що робить їх пріоритетними для отримання фінансування.

2. Чисельність населення.

Формула розподілу коштів прямо залежить від кількості людей, що проживають у цих менш розвинених регіонах. Чим більше населення в регіоні, що потребує підтримки, тим більший обсяг коштів на нього виділяється. Польща – п'ята за чисельністю населення країна ЄС (близько 38 мільйонів осіб). Поєднання великої кількості населення з відносно низьким (у минулому) рівнем ВВП на душу населення створює “ідеальні” умови для отримання максимального обсягу фінансування.

3. Специфічні виклики та потреби.

Окрім ВВП та населення, враховуються й інші показники, що відображають соціально-економічні виклики:

- Рівень безробіття (особливо серед молоді).
- Потреби в модернізації інфраструктури (транспорт, енергетика, охорона довкілля).
- Низький рівень інноваційної активності та інвестицій у дослідження і розробки.

Польща, як посткомуністична країна, мала колосальні потреби в модернізації практично в усіх цих сферах, що робило її ідеальним кандидатом для інвестицій з фондів згуртування.

Таким чином, статус Польщі як головного бенефіціара є результатом поєднання двох головних чинників: великого населення та відносно низького (історично) рівня економічного розвитку більшості її регіонів. Це не привілей, а логічний наслідок роботи механізму солідарності ЄС, спрямованого на підтримку наздоганяючого розвитку.

В міру зростання польської економіки її статус змінюється. Наприклад, столичний регіон (Варшава) вже не класифікується як “менш розвинений”. У майбутніх бюджетних періодах, у міру того як все більше польських регіонів досягатимуть середнього рівня розвитку ЄС, обсяг фінансування для Польщі буде поступово зменшуватися.

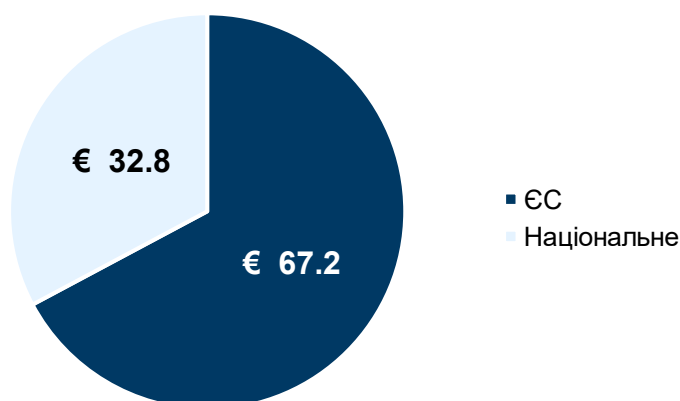
Європейський соціальний фонд Плюс (ESF+)

Європейський соціальний фонд Плюс (ESF+) на 2021–2027 роки є основним інструментом ЄС для інвестування в людей. У межах політичної цілі “Більш соціальна та інклюзивна Європа” фонд сприяє працевлаштуванню та започаткуванню бізнесу, підтримує вразливі групи населення, підвищує якість освіти та ефективність роботи державних послуг. ESF+ також об'єднує пріоритети, які в 2014–2020 роках фінансувалися через Ініціативу на підтримку працевлаштування молоді (YEI) та Фонд європейської допомоги найбільш нужденним (FEAD).

Ключовими пріоритетами ESF+ є:

- Підтримка зайнятості молоді. Країни зі значним рівнем молодіжного безробіття зобов'язані виділяти щонайменше 12,5% своїх ресурсів ESF+ на цю мету.
- Боротьба з дитячою бідністю. Вперше введено вимогу, щоб кожна країна-член спрямовувала щонайменше 5% коштів фонду на подолання цієї проблеми.
- Підтримка найбільш знедолених. Мінімум 3% бюджету призначено для надання продовольчої та базової матеріальної допомоги.
- Навички для майбутнього. Інвестиції в навчання та перекваліфікацію для адаптації працівників до зеленої та цифрової трансформацій.

Рисунок 2. Плановий обсяг фінансування фонду, млрд євро

Джерело: Cohesion open data platform³⁶

Європейський соціальний фонд плюс (ESF+) є ключовим інструментом ЄС для інвестування в людей. Його місія – підтримка зайнятості та створення справедливого й соціально інклюзивного суспільства. Загальний бюджет фонду на період 2021-2027 років становить €141,4 млрд, у тому числі:

- €95,0 млрд – фінансування з боку ЄС.
- €46,4 млрд – національне співфінансування.

Ці кошти спрямовуються на покращення доступу до ринку праці, підвищення якості освіти, боротьбу з бідністю та соціальним відчуженням.

Фактичні виплати з ESF+ демонструють такий прогрес:

- Загальний обсяг виплат: €9,41 млрд.
- Рівень імплементації: 9,9%.

Цей показник є близьким до середнього по всіх фондах (11,4%) і трохи випереджає ERDF (9,2%). Проєкти ESF+ часто мають “м'який” характер (навчальні курси, консультаційні послуги, підтримка вразливих груп) і є менш капіталомісткими, ніж інфраструктурні, але їхня велика кількість та адміністративна складність впливають на темпи абсорбції.

Аналіз структури платежів підтверджує позитивну динаміку:

- Авансові платежі: €2,63 млрд.
- Проміжні платежі (відшкодування): €6,77 млрд.

Значне перевищення проміжними платежами авансових (майже у 2,6 рази) є чітким свідченням того, що фонд активно працює. Програми з навчання та перекваліфікації, ініціативи з підтримки зайнятості та проєкти соціальної інтеграції успішно реалізуються по всьому ЄС і країни-члени активно звітують про понесені витрати.

³⁶ Cohesion open data platform

Таблиця 6. Розподіл внеску ЄС за країнами та рівень виконання станом на липень 2025 року, млн євро

Країна	Розподіли ЄС	Платежі ЄС			% освоєння
		Чисте попереднє фінансування	Чисті проміжні платежі	Усього	
Італія	14 808	370,22	485,06	855,28	6%
Польща	12 811	322,32	956,56	1 278,87	10%
Іспанія	11 296	302,49	-	302,49	3%
Португалія	7 776	194,41	597,75	792,17	10%
Румунія	7 333	389,45	569,02	958,46	13%
Франція	6 674	186,90	607,80	794,70	12%
Німеччина	6 563	175,14	378,28	553,42	8%
Греція	5 560	139,00	903,00	1 042,00	19%
Угорщина	5 299	132,40	769,30	901,70	17%
Болгарія	2 625	65,63	207,68	273,31	10%
Чехія	2 430	60,77	435,40	496,17	20%
Словаччина	2 356	58,90	320,50	379,40	16%
Хорватія	1 933	48,34	-	48,34	3%
Бельгія	1 328	33,19	64,12	97,31	7%
Литва	1 137	28,41	69,24	97,65	9%
Латвія	721	17,86	35,15	53,01	7%
Швеція	707	17,67	155,13	172,79	24,4%
Словенія	665	16,63	14,84	31,47	5%
Фінляндія	605	15,12	46,83	61,95	10%
Естонія	534	13,40	60,40	73,80	14%
Ірландія	508	12,71	15,20	27,91	5%
Нідерланди	413	10,34	25,18	35,52	9%
Австрія	410	10,24	4,56	14,80	4%
Кіпр	222	5,56	22,12	27,68	12%
Мальта	124	3,11	5,73	8,84	7%
Данія	120	2,99	21,74	24,73	21%
Люксембург	16	0,40	2,50	2,90	19%

 Джерело: Cohesion open data platform³⁷

Аналіз використання коштів Європейського соціального фонду Плюс (ESF+) на рівні країн виявляє ще більшу поляризацію у темпах імплементації, ніж в інших фондах. При середньому показнику по фонду **9,9%** деякі країни демонструють надзвичайно високу ефективність, тоді як інші, включно з ключовими бенефіціарами, мають критичні затримки.

1. Лідери з імплементації (понад 15%)

Групу лідерів очолює Швеція (24,4%), за нею йдуть Данія (21%), Чехія (20%), Греція (19%), Угорщина (17%) та Словаччина (16%). Їхній успіх ґрунтується на здатності швидко переходити до реалізації проєктів. У всіх цих країнах обсяг проміжних платежів у багато разів перевищує авансові, що свідчить про активне впровадження програм зайнятості, навчання та соціальної підтримки: у Швеції співвідношення проміжних до авансових платежів становить майже 9 до 1, Чехії — 7 до 1, Греції — 6,5 до 1.

2. Країни з найнижчими темпами (3% і менше)

Найбільшу стурбованість викликає ситуація в Іспанії (3%) та Хорватії (3%). Ключова проблема цих країн — повна відсутність проміжних платежів. Усі отримані ними кошти є виключно авансами. Це означає, що станом на липень 2025 року жоден проєкт у цих країнах не досяг стадії звітування та відшкодування понесених витрат.

³⁷ Cohesion open data platform

Для Іспанії, третього за величиною отримувача коштів ESF+, це вказує на серйозні системні перешкоди в запуску соціальних програм.

3. Найбільші бенефіціари

- Італія (6%). Як найбільший бенефіціар фонду, країна демонструє темпи значно нижчі за середні. Хоча перші проміжні платежі вже розпочалися, їхній обсяг лише незначно перевищує рівень авансового фінансування, що свідчить про фактично повільну фазу запуску проектів.
- Польща (10%) - другий за величиною отримувач, працює стабільно і відповідає середньому показнику по ЄС. Впевнене перевищення проміжними платежами авансових (€957 млн проти €322 млн) підтверджує ефективне управління програмами.
- Румунія (13%) та Франція (12%) також демонструють гарну динаміку та показники вище середнього.

Ефективність використання ESF+ прямо залежить від адміністративної спроможності країн швидко розпочинати та реалізовувати соціальні проекти. Полярність між лідерами (Швеція та Чехія) і країнами з нульовими проміжними платежами (Іспанія), є надзвичайною. Ситуація в Іспанії та Хорватії ставить під загрозу досягнення ключових соціальних цілей фонду в цих країнах.

Фонд згуртованості (CF)

Фонд згуртованості підтримує 15 держав-членів – Болгарію, Хорватію, Кіпр, Чехію, Естонію, Грецію, Угорщину, Латвію, Литву, Мальту, Польщу, Португалію, Румунію, Словаччину та Словенію (призначений для країн-членів, чий валовий національний дохід на душу населення є нижчим за 90% від середнього по ЄС) – з початковим обсягом фінансування у €36,6 млрд (без урахування переказів до Механізму «З'єднання Європи» та технічної допомоги ЄС). Фінансування спрямовується в межах Політичних цілей «Більш зелена Європа» та «Більш пов'язана Європа» на проекти, що відповідають пріоритетам ЄС у сфері довкілля та розвитку транс'європейських транспортних мереж.

Фонд згуртованості (CF) є спеціалізованим інструментом, спрямованим на зменшення економічних та соціальних розривів і просування сталого розвитку. Його загальний бюджет на період 2021-2027 років становить €49,1 млрд, з яких:

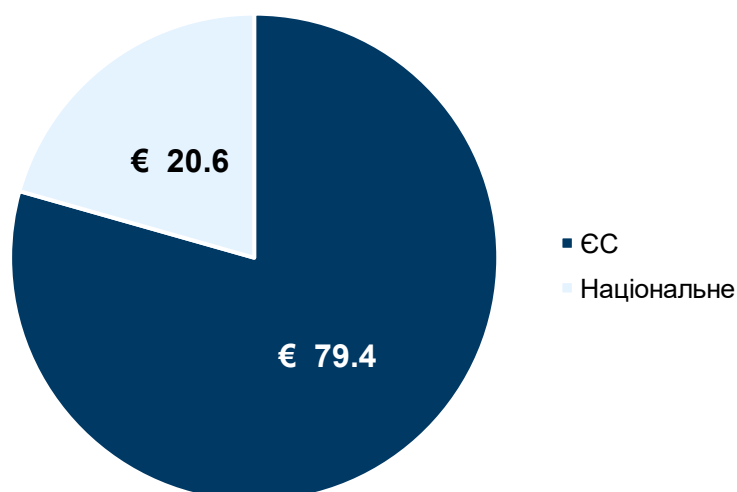
- €39,0 млрд – фінансування з боку ЄС.
- €10,1 млрд – національне співфінансування.

Фонд згуртованості демонструє один із найкращих результатів серед усіх фондів політики згуртування:

- Загальний обсяг виплат: €6,56 млрд.
- Рівень імплементації: 16,8%.

Цей показник значно вищий за середній по всіх фондах (11,4%). Така висока ефективність пояснюється специфікою проектів. CF фінансує обмежену кількість великих, стратегічних та капіталомістких інфраструктурних об'єктів (наприклад, будівництво автострад, модернізація залізниць, великі очисні споруди). Хоча підготовка таких проектів тривала, після початку будівельних робіт вони здатні поглинати фінансування швидко та у великих обсягах.

Рисунок 3. Плановий обсяг фінансування фонду, млрд євро

Джерело: Cohesion open data platform³⁸

Аналіз структури платежів підтверджує високі темпи реалізації:

- авансові платежі – €1,00 млрд,
- проміжні платежі (відшкодування) – €5,55 млрд.

Вражаючи співвідношення, де проміжні платежі у 5,5 рази перевищують авансові, є доказом того, що великі інфраструктурні проєкти не просто розпочаті, а перебувають у фазі активного будівництва. Це свідчить про високий ступінь зрілості проєктного портфеля фонду.

Таблиця 7. Розподіл внеску ЄС за країнами та рівень виконання станом на липень 2025 року, млн євро

Країна	Розподіли ЄС	Платежі ЄС			% освоєння
		Чисте попереднє фінансування	Чисті проміжні платежі	Усього	
Польща	11 283	312,08	972,33	1 284,41	11%
Чехія	6 635	165,88	1 884,13	2 050,01	31%
Ромунія	5 538	88,44	947,27	1 035,71	19%
Португалія	3 105	77,63	114,39	192,02	6%
Греція	2 932	73,32	418,82	492,14	17%
Угорщина	2 602	63,93	371,04	434,96	17%
Словаччина	2 473	61,82	139,08	200,90	8%
Литва	1 248	31,21	381,68	412,89	33%
Болгарія	1 241	31,03	79,28	110,31	9%
Хорватія	1 182	29,56	-	29,56	3%
Латвія	956	23,96	41,06	65,02	7%
Естонія	779	19,49	185,84	205,33	26%
Словенія	718	17,95	16,22	34,18	5%
Кіпр	178	4,46	2,79	7,25	4%
Мальта	165	4,13	-	4,13	3%

Джерело: Cohesion open data platform³⁹

Розподіл коштів Фонду згуртованості демонструє надзвичайну поляризацію у швидкості їх освоєння країнами-бенефіціарами. При високому середньому показнику по фонду на рівні **16,8%**, що зумовлено фокусом на великих інфраструктурних проєктах, деякі країни демонструють зразкові темпи, тоді як інші суттєво відстають.

³⁸ Cohesion open data platform³⁹ Cohesion open data platform

1. Лідери з імплементації (понад 25%)

Групу лідерів очолюють країни Балтії та Центральної Європи.

- Литва (33%) та Чехія (31%) показують видатні результати, освоївши майже третину виділеного бюджету.
- Естонія (26%) також демонструє дуже високі темпи.

Секрет їхнього успіху – у швидкому переході до фази активного будівництва. Це підтверджується величезним співвідношенням проміжних платежів до авансових. Наприклад, у Чехії на €166 млн авансу припадає €1,88 млрд відшкодувань за виконані роботи (співвідношення понад 11 до 1). Це свідчить про те, що великі транспортні та екологічні проекти в цих країнах перебувають у повному розпалі.

2. Країни з найнижчими темпами (менше 5%)

На протилежному кінці спектра знаходяться країни, чиї інфраструктурні проекти фактично заморожені на початковому етапі.

- Хорватія (3%) та Мальта (3%). Як і в аналізі інших фондів, ці країни виділяються повною відсутністю проміжних платежів. Усі отримані ними кошти є авансами, що вказує на серйозні перешкоди у запуску будівельних робіт.
- Словенія (5%) та Кіпр (4%) також демонструють дуже низькі темпи, де проміжні платежі або мінімальні, або навіть менші за авансові.

3. Набільші бенефіціари

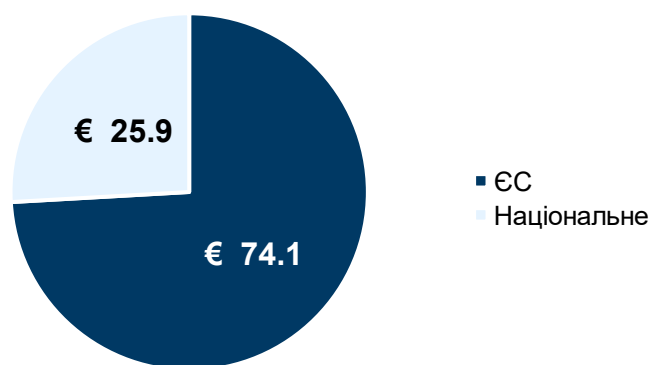
- Польща (11%). Як найбільший отримувач коштів CF, країна показує темпи нижчі за середні по фонду (16,8%). Хоча її проекти рухаються (проміжні платежі втричі перевищують авансові), загальна швидкість освоєння поступається іншим великим гравцям.
- Чехія (31%) та Румунія (19%). Другий та третій за величиною бенефіціари є рушіями успіху фонду. Їхні високі показники імплементації, особливо вражаючий результат Чехії, значно підвищують середній рівень по ЄС.

Успішне використання Фонду згуртованості безпосередньо залежить від здатності національних адміністрацій ефективно управляти складними та довготривалими інфраструктурними проектами. Контраст між блискавичними темпами в Литві та Чехії та повною відсутністю реального прогресу (судячи з платежів) у Хорватії та на Мальті є разючим. Повільніші, ніж очікувалося, темпи у Польщі, як у ключового бенефіціара, також є важливим фактором, що потребує уваги.

Фонд справедливого переходу (JTF)

Фонд справедливого переходу (JTF) є новим інструментом фінансування на 2021–2027 роки з бюджетом ЄС у розмірі €19,7 млрд, доступним для держав-членів. Він підтримує території, які найбільше постраждали від переходу до кліматичної нейтральності. Зокрема, фонд допомагатиме регіонам, залежним від твердого викопного палива (таких як вугілля, торф і горючі сланці) та від вуглецевістких галузей промисловості (наприклад, металургії, цементної чи хімічної промисловості), пом'якшуючи соціально-економічні наслідки їх трансформації.

Рисунок 4. Плановий обсяг фінансування фонду, млрд євро

Джерело: Cohesion open data platform⁴⁰

Загальний бюджет фонду становить €26,6 млрд, з яких:

- €19,7 млрд – фінансування з боку ЄС.
- €6,9 млрд – національне співфінансування.

Кошти JTF спрямовуються виключно в регіони, що найбільше залежать від видобутку та використання викопного палива (вугілля, торф, горючі сланці) або від вуглецевоємних промислових процесів. Доступ до фінансування вимагає від країн розробки детальних Територіальних планів справедливого переходу (ТПСП).

JTF є абсолютним лідером за формальними показниками освоєння коштів:

- Загальний обсяг виплат: €6,60 млрд.
- Рівень імплементації: 33,5%.

Цей показник є втричі вищим за середній по всіх фондах (11,4%). Такий винятковий результат, особливо для нового фонду, пояснюється його унікальною структурою платежів. Аналіз структури платежів розкриває секрет високих показників JTF:

- Авансові платежі: €6,19 млрд.
- Проміжні платежі (відшкодування): €0,41 млрд.

94% усіх виплат з фонду на сьогодні – це авансові платежі. Це було свідоме політичне рішення ЄС. Мета полягала в тому, щоб надати регіонам, що стоять перед найскладнішими викликами, негайну та потужну фінансову ліквідність. Це «стартовий капітал» у макромасштабі, призначений для запуску процесів диверсифікації економіки, перекваліфікації працівників та створення нових підприємств.

Водночас низький рівень проміжних платежів свідчить про те, що більшість проєктів ще знаходяться на ранніх стадіях реалізації. Високий відсоток освоєння відображає успішну виплату коштів країнам, але ще не повноцінне виконання проєктів на місцях. Головним викликом на наступні роки буде ефективна конвертація цієї фінансової ліквідності в реальні проєкти та робочі місця, що має відобразитися у стрімкому зростанні обсягу проміжних платежів.

⁴⁰ [Cohesion open data platform](#)

Таблиця 8. Розподіл внеску ЄС за країнами та рівень виконання станом на липень 2025 року, млн євро

Країна	Розподіли ЄС	Платежі ЄС			% освоєння
		Чисте попереднє фінансування	Чисті проміжні платежі	Усього	
Польща	3 847	1 211,91	101,03	1 312,94	34%
Німеччина	2 477	780,47	14,45	794,92	32%
Румунія	2 139	674,01	-	674,01	32%
Чехія	1 641	517,00	97,00	614,00	37%
Греція	1 375	433,14	44,10	477,24	35%
Болгарія	1 198	371,42	4,31	375,74	31%
Франція	1 029	324,44	2,02	326,46	32%
Італія	1 029	324,32	-	324,32	32%
Іспанія	868	273,65	-	273,65	32%
Нідерланди	623	196,28	7,28	203,56	33%
Фінляндія	465	146,69	66,20	212,89	46%
Словаччина	459	144,59	20,77	165,36	36%
Естонія	353	111,48	32,92	144,40	41%
Литва	273	86,08	1,42	87,50	32%
Угорщина	261	81,99	0,11	82,10	31%
Словенія	258	81,50	0,97	82,47	32%
Португалія	223	70,51	-	70,51	31,6%
Латвія	191	60,36	3,05	63,41	33%
Хорватія	185	58,55	-	58,55	32%
Бельгія	182	57,52	-	57,52	32%
Швеція	155	49,06	7,19	56,25	36%
Австрія	135	42,77	-	42,77	32%
Кіпр	101	31,85	-	31,85	32%
Данія	88	28,03	2,71	30,74	35%
Ірландія	84	26,61	-	26,61	32%
Мальта	23	7,33	0,95	8,28	36%
Люксембург	9	2,90	0,60	3,50	39%

Джерело: Cohesion open data platform⁴¹

Щоб оцінити фактичний прогрес, необхідно аналізувати стовпець «чисті проміжні платежі». Саме він показує, які країни вже перейшли від планування до реалізації проєктів та відшкодування понесених витрат. І тут картина кардинально інша.

1. Лідери з імплементації:

- Польща є абсолютним лідером не лише за обсягом бюджету, а й за реальним прогресом, здійснивши проміжні платежі на €101 млн.
- Чехія посідає друге місце з €97 млн проміжних виплат.
- Фінляндія (€66 млн), Греція (€44 млн) та Естонія (€32 млн) демонструють значний прогрес у перетворенні планів на реальні дії.

2. Країни з нульовим реальним прогресом. Викликає занепокоєння велика кількість країн, у яких проміжні платежі досі дорівнюють нулю. Це означає, що, попри отримання сотень мільйонів євро авансів, вони ще не запустили проєкти до стадії, де можна було б звітувати про витрати.

- До цієї групи входять такі великі отримувачі, як Румунія, Італія та Іспанія. Ситуація в Румунії, третьому за величиною бенефіціарі, є особливо показовою, оскільки відсутність реального руху ставить під сумнів здатність країни вчасно здійснити заплановану трансформацію вугільних регіонів.
- Також у цій групі Португалія, Хорватія, Бельгія, Австрія, Кіпр та Ірландія.

Головним викликом для ЄС та країн-членів у найближчі роки буде забезпечення того, щоб видані аванси не залишалися на рахунках, а були швидко інвестовані в диверсифікацію економіки та створення нових робочих місць у регіонах, що зазнають трансформації.

⁴¹ Cohesion open data platform

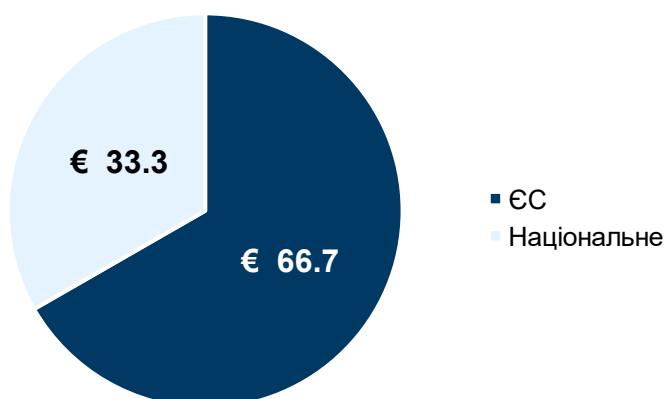
Європейський фонд морського, рибного господарства та аквакультури (EMFAF)

Європейський фонд морського, рибного господарства та аквакультури (EMFAF) на 2021–2027 роки має бюджет ЄС для підтримки національних програм. Він сприяє реалізації спільної рибної політики ЄС (CFP), морської політики ЄС, а також порядку денного ЄС з міжнародного управління океанами.

Ключові пріоритети фінансування:

- Підтримка заходів, що зменшують вплив рибальства на морські екосистеми, покращення селективності знарядь лову, підвищення безпеки на борту.
- Сприяння екологічно чистим методам виробництва, покращенню добробуту тварин та диверсифікації продукції.
- Підтримка прибережних громад у розвитку альтернативних видів діяльності, наприклад, морського туризму.
- Фінансування проєктів з морського нагляду та безпеки.

Рисунок 5. Плановий обсяг фінансування фонду, млрд євро

Джерело: Cohesion open data platform⁴²

EMFAF є найменшим з п'яти європейських структурних та інвестиційних фондів, але він відіграє ключову роль у підтримці Спільної рибної політики та морської політики ЄС. Його загальний бюджет на період 2021-2027 років становить €8 млрд, з яких:

- €5,3 млрд – фінансування з боку ЄС.
- €2,7 млрд – національне співфінансування.

Фонд спрямований на сприяння сталому рибальству та аквакультурі, підтримку прибережних громад у диверсифікації їхньої економіки та просування сталої «блакитної» економіки.

EMFAF демонструє найнижчі темпи освоєння коштів серед усіх фондів:

- загальний обсяг виплат: €0,43 млрд,
- рівень імплементації: 8,1%.

Такий низький показник (порівняно із середнім 11,4%) є характерною рисою цього фонду. Основна причина – висока фрагментація бенефіціарів. Кошти фонду

⁴² Cohesion open data platform

розподіляються між тисячами малих отримувачів: окремими рибалками, невеликими сімейними аквакультурними фермами, місцевими громадськими організаціями. Управління такою великою кількістю дрібних проєктів є значно складнішим та повільнішим з адміністративної точки зору, ніж управління кількома великими інфраструктурними об'єктами.

Незважаючи на загальний низький показник, структура платежів свідчить про здоровий процес реалізації:

- авансові платежі – €80 млн,
- проміжні платежі (відшкодування) – €350 млн.

Співвідношення, де проміжні платежі у 4 рази перевищують авансові показує, що проєкти, які подолали початковий адміністративний етап, успішно реалізуються. Рибалки модернізують свої судна, фермери впроваджують нові технології в аквакультурі, і ці витрати належним чином відшкодовуються. Це свідчить про те, що механізм фонду працює коректно, хоч і з меншою швидкістю.

Таблиця 9. Розподіл внеску ЄС за країнами та рівень виконання станом на липень 2025 року, млн євро

Країна	Розподіли ЄС	Платежі ЄС			% освоєння
		Чисте попереднє фінансування	Чисті проміжні платежі	Усього	
Іспанія	1 120	16,81	55,89	72,70	6%
Франція	567	8,51	49,32	57,83	10%
Італія	518	7,77		7,77	2%
Польща	512	7,69	29,09	36,77	7%
Португалія	392	5,89	39,67	45,56	12%
Греція	363	5,46	25,56	31,02	9%
Хорватія	243	3,66	28,31	31,97	13%
Німеччина	211	3,18	24,53	27,71	13%
Данія	200	3,01	32,12	35,13	18%
Румунія	162	2,44	-	2,44	2%
Ірландія	142	2,14	-	2,14	2%
Латвія	134	2,02	21,81	23,83	18%
Швеція	115	1,74	19,72	21,45	19%
Нідерланди	97	1,47	2,54	4,01	4%
Естонія	97	1,46	-	1,46	2%
Болгарія	84	1,27	-	1,27	2%
Фінляндія	71	1,08	7,83	8,91	12,5%
Литва	61	0,92	4,22	5,14	8%
Бельгія	40	0,60	0,46	1,06	3%
Кіпр	38	0,57	1,40	1,97	5%
Угорщина	37	0,57	-	0,57	2%
Чехія	30	0,45	2,79	3,24	11%
Словенія	23	0,36	0,54	0,90	4%
Мальта	21	0,33	-	0,33	2%
Словаччина	15	0,23	-	0,23	2%
Австрія	6	0,10	2,32	2,42	40%

Джерело: Cohesion open data platform⁴³

Розподіл коштів EMFAF на рівні країн підтверджує загальну тенденцію цього фонду – найнижчі темпи освоєння серед усіх інструментів політики згуртування. При середньому показнику по фонду 8,1%, спостерігаються значні розриви між країнами, а також системні проблеми з імплементацією у великій групі держав.

1. Лідери з імплементації (понад 12%)

⁴³ Cohesion open data platform

Незважаючи на загальну повільну динаміку, декілька країн демонструють високу ефективність у використанні коштів.

- Австрія (40%) є абсолютним статистичним лідером, хоча й з незначним бюджетом (€6 млн).
- Серед країн зі значущими алокаціями лідерами є Швеція (19%), Данія (18%) та Латвія (18%).
- Також варто відзначити Хорватію (13%), Німеччину (13%) та Португалію (12%).

Успіх цих країн базується на активній реалізації проєктів, що підтверджується значним обсягом проміжних платежів.

2. Країни з критичними затримками

Найбільш тривожним сигналом є існування великої групи країн з нульовими проміжними платежами. Це означає, що їхні проєкти досі не вийшли на стадію відшкодування витрат. До цієї групи належить Італія (третій за величиною бенефіціар фонду), а також Румунія, Ірландія, Естонія, Болгарія, Угорщина, Мальта та Словаччина.

Ситуація в Італії є особливо критичною. При бюджеті понад €500 млн відсутність реального прогресу у виконанні проєктів вказує на серйозні адміністративні перешкоди на національному рівні.

3. Найбільші бенефіціари

- Іспанія (6%). Як найбільший отримувач (€1,1 млрд), країна має показник нижчий за середній, однак демонструє здорову структуру платежів, де проміжні виплати значно перевищують авансові. Це свідчить про те, що проєкти хоч і повільно, але рухаються.
- Франція (10%) – другий за величиною бенефіціар, показує результат вище середнього і є одним із рушіїв фонду.
- Польща (7%) показує очікуваний для цього фонду результат із добрим співвідношенням проміжних платежів, що вказує на робочий процес імплементації.
- Італія (2%) демонструє один із найгірших результатів, що гальмує загальну ефективність фонду.

У той час як певні країни (Швеція, Данія та Франція) доводять, що ефективне освоєння можливе, відсутність прогресу в Італії та інших країнах є головним викликом, що стоїть перед фондом.

РОЗДІЛ 4. ДОСТУП УКРАЇНИ ДО ФІНАНСУВАННЯ ТА СТРУКТУРНИХ ФОНДІВ ДО І ПІСЛЯ ЧЛЕНСТВА В ЄС

4.1. Механізми передвступної фінансової підтримки ЄС для країн-кандидатів

Регламент (ЄС) 2021/1060 (Регламент про спільні положення) **не передбачає прямого фінансування для країн-кандидатів в ЄС**. Його сфера застосування чітко обмежена державами-членами ЄС (з деякими фондами, що також охоплюють асоційованих членів Шенгену для IBMF, але жодним чином не охоплюють кандидатів). Ніде в CPR не розширюється право на отримання коштів з ERDF, ESF+, Фонду згуртованості, JTF, EMFAF, AMIF, ISF або IBMF на країни-кандидати або потенційних кандидатів. Ці фонди є інструментами внутрішньої політики та згуртованості ЄС, призначеними для використання державами-членами.

Єдиним умовним винятком є **програми співпраці (зокрема Interreg)** та певні прямі або непрямі дії: наприклад, транскордонні програми Interreg дозволяють країнам-кандидатам та сусіднім країнам брати участь у проєктах разом з державами-членами, використовуючи кошти зовнішньої допомоги для віддзеркалення внесків з ERDF. У CPR, стаття 3(5) та стаття 20 регламенту Interreg (ЄС 2021/1059) полегшують поєднання ERDF із зовнішніми інструментами (такими як IPA III) для подібних програм. Таким чином, країна-кандидат може отримати опосередковану користь від ERDF, будучи частиною транскордонного проєкту Interreg IPA (наприклад, Сербія співпрацює з Угорщиною над спільним екологічним проєктом, причому кошти ЄС на угорській стороні надходять з ERDF, а на сербській – з IPA). Аналогічно, деякі “Дії Союзу” AMIF/ISF/IBMF можуть включати юридичних осіб з країн-кандидатів як партнерів (якщо це зазначено в робочих програмах), але це відбувається на основі окремих проєктів і не є основним фінансуванням для країни-кандидата.

Ukraine Facility

Ukraine Facility – цільовий фінансовий інструмент ЄС для України на 2024-2027 роки, спрямований на підтримку відновлення, модернізації, макрофінансової стабільності та інституційних реформ, необхідних для подальшої євроінтеграції.

Загальний обсяг – **до €50 млрд**, розподілений на три [складові](#):

- Перша: **прямі виплати** (€38,3 млрд, включно з €5,27 млрд грантів та €33 млрд позик);
- Другий: **інвестиційний рамковий фонд** (€9,3 млрд у вигляді гарантій і змішаних інструментів), з потенціалом мобілізації до €40 млрд інвестицій;
- Третій: **технічна допомога** (€4,76 млрд) для реформ та узгодження з *acquis*.

Управління здійснюється через:

- **План України (Ukraine Plan)** – стратегічний документ, що містить індикатори реформ і інвестиційну дорожню карту;
- **Поступові виплати** (квартальними траншами) – за умови виконання встановлених умов;
- **Контроль та аудит** – спеціальна рада з аудиту, OLAF, форуми на рівні ЄС і Парламенту, щоквартальний діалог і публічний Scoreboard.

Станом на липень 2025 року за програмою Ukraine Facility Україна [отримала €19,7 млрд](#), з яких **€5,3 млрд** – гранти або безумовне фінансування.

Для отримання коштів Україна подає до ЄС План України (Ukraine Plan) – документ, який визначає пріоритети реформ і напрямки інвестицій. Після оцінки та затвердження цього документу Європейською комісією фінансування виділяється траншами, і кожна виплата залежить від виконання узгоджених показників реформ (індикаторів). Це дозволяє напряду підтримувати державний бюджет, а також запускати інвестиційні проекти спільно з міжнародними фінансовими установами.

Технічні особливості. Кошти розподіляються щорічно в межах загального бюджету на основі затвердженого плану. Рішення щодо виплат ухвалюються після перевірки виконання умов і можуть здійснюватися впродовж того ж бюджетного року, якщо всі критерії виконані. Моніторинг та оцінка прогресу проводяться регулярно (згідно з визначеним графіком і звітністю), а результати впливають на ухвалення рішень про наступні виплати.

Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA III)

Інструмент перед приєднання до ЄС, що діє у період 2021–2027 років, і призначений для країн-кандидатів та потенційних кандидатів (зокрема західні Балкани, Туреччина). Інструмент підтримує політичні, економічні, інституційні та соціальні реформи, необхідні для підготовки до членства в ЄС.

Передусім варто чітко зазначити: IPA III перебуває поза сферою дії CPR – він регулюється власним регламентом (ЄС 2021/1529) і належить до бюджету зовнішніх дій ЄС, а не до бюджету політики згуртованості. Тому жодні спільні положення або базові умови CPR не застосовуються до IPA. Однак IPA III стратегічно узгоджений з цілями фондів CPR. Наприклад, допомога IPA для інфраструктури використовує схожі методології оцінки проектів, як і ERDF/CF, а акцент IPA на належному управлінні та верховенстві права доповнює підхід «базових умов» CPR (забезпечуючи належну політичну рамку для фондів). Крім того, через транскордонні програми (IPA-CBC), гроші IPA III працюють разом з грошима ERDF на кордонах ЄС за єдиним набором правил (правилами Регламенту Interreg) – прямий міст між країнами-кандидатами та механізмами CPR.

IPA III фінансує розбудову потенціалу та проекти у сферах управління, верховенства права, інфраструктури, конкурентоспроможності, людського капіталу, сільського господарства та розвитку сільських районів тощо, готуючи країни до зобов'язань членства. Наприклад, IPA III має вікно “Конкурентоспроможність та зростання”, яке може фінансувати транспортну інфраструктуру, екологічні та енергетичні проекти (аналогічно до цілей ERDF/CF/JTF) та вікно “Територіальна та транскордонна співпраця”, яке фінансує транскордонні програми з сусідами ЄС (пов'язуючись з Interreg). Він також підтримує узгодження з *acquis* ЄС у таких сферах, як притулок та міграція (паралельно з AMIF), внутрішня безпека (паралельно з ISF/IBMF) та соціальна політика (паралельно

з ESF+). За задумом, IPA III допомагає країнам-кандидатам нарощувати адміністративний потенціал та досвід роботи з проектами за правилами ЄС, щоб після вступу вони могли плавно перейти до управління фондами CPR. Таким чином, країни-кандидати отримують підтримку ЄС через IPA, а не через фонди CPR, до моменту вступу.

Інструмент передвступної допомоги (IPA III)

- **Бенефіціари.** Поточними бенефіціарами IPA III є країни-кандидати (Албанія, Молдова, Чорногорія, Північна Македонія, Сербія, Туреччина, Україна) та потенційні кандидати (Боснія і Герцеговина, Косово).
- **Програмні вікна.** Ключовою особливістю IPA III є відхід від фіксованих фінансових пакетів для конкретних країн. Натомість фінансування програмується через п'ять тематичних "вікон", відкритих для всіх країн-бенефіціарів:
 1. Верховенство права, основні права та демократія;
 2. Належне врядування, узгодження з acquis, добросусідські відносини та стратегічна комунікація;
 3. Зелений порядок денний та стале сполучення;
 4. Конкурентоспроможність та інклюзивне зростання;
 5. Територіальне та транскордонне співробітництво.
- **Підхід до фінансування.** Розподіл бюджету в **€14,162 млрд** керується поєднанням принципу "справедливої частки", який враховує потреби та можливості кожної країни, та підходу, що базується на результативності. Це означає, що інтенсивність та обсяг фінансування можуть модулюватися для винагороди бенефіціарів, які демонструють відчутний прогрес у ключових реформах, особливо тих, що стосуються "основ" процесу вступу (наприклад, верховенство права, демократичні інститути).
- **Типи компонентів**
 - Регіональні/багатокраїнні програми,
 - Тематичні ініціативи (наприклад, Rule of Law, Green Agenda),
 - Конкурси на пряму від ЄС,
 - Фінансова допомога для співфінансування з NDICI / Model FFPAs.

Після вступу до ЄС нова держава-член переходить від рамкової основи IPA до значно більшої та складнішої системи фондів Політики згуртованості, що регулюються CPR. Цей перехід створює значні інституційні та адміністративні виклики.

Поточний дизайн IPA III менше зосереджений на безпосередній підготовці національних адміністрацій до управління структурними фондами, ніж його попередники. Тоді як IPA I (2007-2013) включав компоненти, спеціально розроблені для імітації структурних фондів та розбудови необхідної адміністративної спроможності, IPA II та III перейшли до більш політично орієнтованого «секторного підходу» та «тематичних вікон». Це призвело до централізації управлінських функцій у Генеральному директораті з питань сусідства та переговорів про розширення (DG ENEST) Комісії, з меншим залученням Директоратів, відповідальних за структурні фонди, таких як DG REGIO та DG EMPL.

Ця еволюція передвступної допомоги створює структурну невигоду для нових держав-членів. Вони приходять до моменту вступу з меншим практичним досвідом «навчання на практиці» в управлінні програмами, подібними до ESIF, порівняно з країнами, що приєдналися в попередніх раундах розширення. Після вступу їхні адміністрації стикаються з крутою кривою навчання для управління фінансовими пакетами, які значно більші, з абсолютно іншим і більш вимогливим набором правил, визначених CPR. Це може призвести до нижчих показників освоєння коштів, вищих рівнів помилок та затримки впливу політики згуртованості протягом перших, вирішальних років членства, потенційно збільшуючи ті самі розриви у конвергенції, які фонди мають на меті скоротити.

Україна може брати участь у програмі IPA III як країна-кандидат на вступ до ЄС. Для цього уряд визначає відповідальних за координацію та погоджує з Єврокомісією головні напрями, у які потрібна допомога: реформи у сфері верховенства права, розвиток інфраструктури, зелена енергетика, конкурентоспроможність економіки, транскордонна співпраця тощо.

Далі українські міністерства та інші органи готують проекти, які відповідають цим пріоритетам, і подають їх на конкурси або у щорічні програми, що формуються разом із ЄС. Єврокомісія відбирає та фінансує ті ініціативи, які найбільше відповідають цілям реформ і демонструють реальний прогрес.

Після отримання коштів проекти реалізуються за правилами ЄС — із прозорими закупівлями, звітністю та моніторингом. Таким чином, участь у IPA III дозволяє Україні одночасно отримувати фінансову підтримку і навчатися працювати за європейськими процедурами, що готує нашу систему до управління значно більшими фондами після вступу до ЄС.

Технічні особливості. Зазвичай конкурси в межах IPA III оголошуються щороку, а процес відбору заявок триває кілька місяців. Після ухвалення рішення Єврокомісія підписує фінансові угоди з Україною, і фінансування може початися вже того ж року або з наступного бюджетного періоду. Реалізація проектів відбувається протягом кількох років, із проміжними звітами та перевітками, що гарантує прозорість і ефективність використання коштів.

Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe (NDICI-Global Europe)

Він є головним фінансовим інструментом ЄС для реалізації зовнішньої політики та партнерства з третіми країнами на період 2021–2027 років. Він об'єднав раніше окремі інструменти (у т.ч. Європейський інструмент сусідства, EIDHR, DCI) і надає ЄС можливість комплексно впливати на глобальні виклики та підтримувати стабільність, розвиток і демократичні інститути у країнах-партнерах. Загальний бюджет інструменту становить **€79,5 млрд**, з яких:

- **€60,4 млрд** – на географічні програми (зокрема, Східне партнерство);
- **€6,4 млрд** – на тематичні програми (демократія, права людини, глобальні виклики);
- **€3,2 млрд** – на швидке реагування;
- **до €9,5 млрд** – резерв на непередбачувані ситуації.

Для України ключовим є **географічний компонент “Neighbourhood”**, в межах якого **щонайменше €19,32 млрд** призначено на фінансування країн політики сусідства (східного і південного напрямків). Протягом 2021-2024 років Україна за програмами сусідства отримала приблизно **€640 млн**, на підтримку децентралізації, енергетичної безпеки, верховенства права, інфраструктури, цифровізації та зміцнення стійкості у відповідь на війну.

NDICI реалізується переважно у форматі грантів, технічної допомоги, бюджетної підтримки та інвестиційних платформ (зокрема через **EFSD+ – Європейський фонд сталого розвитку плюс**). Цей механізм також тісно пов'язаний із **Team Europe**, новим підходом, що мобілізує ресурси ЄС, країн-членів та фінансових інституцій (наприклад, ЄІБ) для підтримки цільових країн, зокрема України. Управління здійснює Генеральна

дирекція з міжнародного партнерства (DG INTPA), а виконання відбувається в тісній координації з урядом України, міжнародними організаціями та громадянським суспільством.

Для доступу до коштів Україна погоджує з Європейською комісією пріоритети у межах регіональної програми «Східне партнерство» та подає конкретні проекти. Це можуть бути як національні ініціативи, так і регіональні чи тематичні (наприклад, енергетика, клімат, безпека). ЄК відбирає пропозиції через відкриті конкурси або пряме включення до щорічних програм допомоги. Фінансування виділяється тим країнам, які демонструють прогрес у реформах та відповідають цілям спільних стратегій.

Технічні особливості. Конкурси та програмні оголошення відбуваються щороку, процес відбору займає кілька місяців. Після затвердження фінансування може надаватися як у поточному, так і в наступному році. Реалізація проектів зазвичай триває 2–4 роки, із регулярним моніторингом та звітністю, що забезпечує контроль і прозорість використання коштів.

InvestEU

Інструмент мобілізує значні інвестиції у стратегічні сфери ЄС – зокрема стале зростання, інновації, цифровізацію та підтримку МСП – завдяки гарантіям ЄС із бюджету **€26,2 млрд**, що дозволяє залучити понад **€372 млрд** державних та приватних інвестицій.

Програма об'єднує понад десять фінансових інструментів (зокрема EFSI), підтримуючи проекти [через](#):

- **гарантії та поруки** (counter-guarantees);
- **субординовані кредити**, позики та equity;
- **адвізорські сервіси (дорадча підтримка)** (InvestEU Advisory Hub);
- **платформу пошуку проектів** (InvestEU Portal).

Реалізація відбувається через партнерів ([European Investment Bank](#) (EIB), [European Investment Fund](#) (EIF) та ін.), які безпосередньо працюють з фінансовими посередниками, бізнесом, муніципалітетами тощо.

Програма орієнтована на чотири директивні вікна:

1. стале інфраструктурне інвестування;
2. інновації й цифрова трансформація;
3. соціальні інвестиції й навички;
4. підтримка МСП.

Україна як третя країна може мати доступ до InvestEU за певних умов. Регламент⁴⁴ передбачає, що країни, які належать до Європейської політики сусідства (European Neighbourhood Policy, ENP), можуть брати участь. Також, країни-кандидати, потенційні кандидати, країни що прагнуть приєднання, або ті, які мають угоди з ЄС — можуть бути «асоційованими» до програми. Участь третіх країн можлива через внески до фонду InvestEU, або у фінансових продуктах.

⁴⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0523&qid=1617090511360>

Україна активно залучає можливості InvestEU через [Ukraine Export Credit Pilot](#) – пілотну програму гарантій від Європейського інвестиційного фонду (EIF) для підтримки експорту до України. OECD і EIB запустили її в середині 2024 року з обсягом **€300 млн гарантій**, якими забезпечуються національні експортно-кредитні агентства (ECA) в [країнах ЄС](#).

За даними [EIB](#), станом на 10 липня 2025 року вже приєдналося **десять країн-членів**, серед яких – Італія, Франція, Німеччина, Румунія, Латвія та інші. Це сприяє українському імпорту критично важливих товарів та підтримує залучення європейських компаній.

Потенціал та перспективи: хоча гарантія у €300 млн – лише частина механізму, вона має **потенціал мультиплікації** – підтримка торгівлі сприяє відновленню структур, легітимізації євроінтеграційних процесів та запуску довгострокових інвестиційних ланцюгів в Україні. Залежно від успішності реалізації і масштабування, Україна може очікувати додаткових млрд євро в співпраці з EU банками, IFC та національними інвесторами.

Україна може користуватися інструментами InvestEU через партнерів ЄС — Європейський інвестиційний банк, ЄБРР та інші міжнародні фінансові установи. Для цього українські компанії, банки та органи влади можуть подавати інвестиційні проекти у пріоритетних сферах, які відповідають стандартам ЄС і здатні залучати приватний капітал. Фінансова підтримка надається у вигляді кредитів, гарантій або інвестицій у фонди.

Алгоритм отримання коштів через InvestEU починається з визначення пріоритетних проектів, які відповідають основним тематичним напрямкам програми, зокрема сталому розвитку інфраструктури, інноваціям, цифровізації, підтримці малого та середнього бізнесу, а також соціальним інвестиціям. Далі необхідно знайти реалізуючого партнера — міжнародну фінансову установу чи банк, уповноважений працювати з програмою, через якого і відбувається подання заявок. Після цього готується проект у вигляді детального бізнес-плану чи концепції з фінансовими розрахунками, оцінкою ризиків, соціальними та екологічними гарантіями; при потребі можна скористатися допомогою дорадчого хабу InvestEU. Заявка подається через обраного фінансового партнера, після чого відбувається етап оцінки та відбору: європейські інституції або сам партнер перевіряють відповідність проекту вимогам і пріоритетам програми та оцінюють його життєздатність, іноді з додатковими коригуваннями. Якщо рішення позитивне, укладається угода про фінансування у формі гранту, кредиту чи гарантії з визначенням обов'язків, умов звітності та контролю. Завершальним етапом є реалізація проекту, регулярне подання звітів і моніторинг з боку ЄС та фінансових партнерів для перевірки дотримання всіх умов і досягнення очікуваних результатів.

Технічні особливості. Відбір проектів триває постійно в рамках інвестиційних платформ і програм партнерських банків. Кожна заявка проходить фінансову та технічну оцінку, що займає кілька місяців. Після схвалення інвестиції можуть стартувати вже в поточному або наступному році. Тривалість реалізації залежить від типу проекту, але зазвичай становить 3–7 років.

Агентство з питань клімату, інфраструктури та навколишнього середовища Європи (CINEA)

Україна є активним учасником програм, які ініціюються і реалізуються [CINEA](#). CINEA здійснює управління ключовими інструментами ЄС у сферах екології, транспорту та енергетики на 2021–2027 роки – зокрема CEF Transport, LIFE, Horizon Europe та інноваційні ініціативи, спрямовані на стале зростання та декарбонізацію.

Програми спрямовані на:

1. Модернізацію [транспортної інфраструктури](#) (TEN-T), портів, коридорів – в тому числі прикордонних з Україною – в рамках CEF Transport. Україна включена як асоційована країна – українські муніципалітети й порти беруть участь у модернізації транспортних коридорів EU–UA (“Solidarity Lanes”) на суму понад [€62 млн](#).
2. Відновлення міст у напрямі кліматичної нейтральності через ініціативи Horizon Europe (“Mission Cities”) – [SUN4Ukraine](#) та [U CAN](#). SUN4Ukraine та U_CAN (Horizon Europe Mission Cities) охопили 12 флагманських міст України, які отримують експертну підтримку для розробки кліматичних планів та партнерства з містами ЄС.
3. Екологічний моніторинг і реагування на забруднення у Мармуровому та Чорному морях – [проекти](#) RESPONSE, Black Sea SIERRA.

Структура реалізації

- Реалізація відбувається через гранти, тендери та технічну підтримку. CINEA обирає проекти, адмініструє бюджети, здійснює моніторинг та оцінку ефективності;
- Заявки подаються українськими міськими та регіональними органами влади, транспортними агентствами – форма подання через Funding & Tenders Portal або співпрацю з партнерами зі сторони ЄС.

Українські органи влади, підприємства, університети та громадські організації можуть подавати проекти на конкурси CINEA, якщо вони відповідають тематиці програм (наприклад, зелена енергетика, інновації у транспорті, захист довкілля). Участь можлива як пряму, так і через консорціуми з партнерами з країн ЄС. Для цього потрібно готувати заявки з описом проекту, бюджету, очікуваного ефекту й подавати їх на оголошені конкурси.

Технічні особливості. Конкурси оголошуються регулярно (зазвичай щороку), відбір триває кілька місяців і включає технічну та фінансову оцінку. Після ухвалення рішення ЄС підписує грантові угоди, і фінансування може стартувати вже того ж року або наступного. Більшість програм передбачають співфінансування (частина витрат покривається учасниками), а також сувору звітність і моніторинг. Реалізація проектів зазвичай триває 2–5 років.

Interreg

Основним механізмом, за допомогою якого країни-кандидати та інші країни, які не є членами ЄС, можуть безпосередньо брати участь у програмах, що підпадають під рамкову основу CPR, є Європейське територіальне співробітництво, широко відоме як

Interreg. Програми Interreg фінансуються ERDF і призначені для сприяння співпраці між регіонами через кордони.

У програмах транскордонного співробітництва, що включають державу-члена ЄС та сусідню країну, що не є членом ЄС (включаючи країни-кандидати), країна, що не є членом ЄС, бере участь як партнер. Хоча сторона програми ЄС фінансується ERDF, участь країни, що не є членом ЄС, зазвичай фінансується IPA або іншими зовнішніми фінансовими інструментами. Однак усі партнери діють у рамках спільної стратегічної основи та правил єдиної програми Interreg. Це надає цінну, хоча й обмежену, можливість для інституцій країн-кандидатів отримати практичний досвід роботи з процедурами, подібними до CPR, системами управління та вимогами до партнерства перед вступом.

Програма реалізується в [межах](#) структурного фонду ERDF і об'єднує організації з усієї Європи та за її межами (у тому числі в Україні) задля стимулювання економічного зростання, регіональної згуртованості, захисту довкілля чи сприяння сталому розвитку. На період з 2021 по 2027 роки пріоритети Interreg зосереджені на критично важливих питаннях: боротьба зі зміною клімату, просування цифрової трансформації та сприяння соціальній інтеграції. Механізм охоплює [86 програм](#) на всьому європейському континенті і за його межами, відіграючи ключову роль у сприянні регіональному розвитку та згуртованості, а також зменшенні економічної нерівності. Загальний бюджет Interreg на 2021-2027 роки становить €10 млрд.

Україна в рамках програми Interreg долучена до:

- трьох прикордонних програм [NEXT](#) (наприклад, Польща–Україна загалом €187,4 млн, з яких €170,3 млн – на проєкти);
- інтернаціональних програм, наприклад, [Interreg Danube Region](#) (близько €266 млн на 2021–2027 роки);
- програми *Interreg Europe* з бюджетом **€394 млн**, де для України – €5 млн.

У 2025 році у програмах Interreg Europe та прикордонних NEXT залучено понад **50 українських партнерів**.

Потенціал фінансування та вплив для України:

- Понад **€530 млн** загального бюджету для міждержавної співпраці з Україною та Молдовою (Danube, PL-UA, RO-UA).
- Українські громади можуть отримувати гранти у межах цих конкурсів; перші транші вже профінансовані – наприклад, програма RO-UA має окремий лот від **€15,6 млн** на 2025 рік.
- Участь у програмі [Interreg Europe](#) відкриває імплементацію європейських практик у 12 сферах, таких як клімат, інновації, соціальна інтеграція тощо.

Також відбувається часткова інтеграція України у Структурні фонди ЄС навіть незважаючи на те, що ми не є повноцінними членами ЄС. Зокрема під час [Ukraine Recovery Conference 2025](#) у Римі Україна стала асоційованим членом Європейського соціального фонду плюс (ESF+), зокрема долучившись до такого ключового компонента програми, як EaSI.

EaSI (Зайнятість та соціальні інновації)

Програма фокусується на чотирьох ключових напрямах: підвищення працевлаштування та навичок, ринковій мобільності, соціальному захисті та активній інклюзії, умовах праці, а також підтримує дослідження, мережі, соціальні експерименти, фінансування мікропідприємств та капітальне будівництво для соціальних інновацій. Бюджет програми приблизно €762 млн на 2021-2027 роки.

У липні 2025 року **Україна приєдналася до напрямку EaSI**, що надало можливість українським неурядовим організаціям, органам влади та підприємствам подавати заявки на підтримку соціальних проектів через ESF+. Уже відкрито конкурсні гранти для проектів у сфері **боротьби з бідністю та бездомністю**, оновлення ринку праці та соціального захисту.

Зважаючи на підхід EaSI та українську участь:

- українські організації отримують **прямий доступ до грантів кількомільйонного рівня**, спрямованих на соціальні інновації, зайнятість, інклюзію, підтримку мікропідприємництва.
- EaSI забезпечує **нетранзакційні та фінансові інструменти** для підтримки соціальних бізнесів (через EIF), що може мобілізувати додатково **сотні мільйонів євро екосистемної підтримки**.
- Участь сприяє впровадженню євростандартів у сфері праці й соцполітики та підвищенню інституційної спроможності, що створює передумови для ширших програм ESF+ у майбутньому.

Усі ці інструменти слугують значним досвідом для остаточної і ефективної імплементації України у простір структурних фондів ЄС.

4.2. Структурні фонди у бюджеті ЄС на 2028-2034 роки та місце України в новому фінансовому плані Європи

У новому бюджетному періоді 2028–2034 років Європейська комісія пропонує більш гнучку та результативну модель реалізації структурних фондів у рамках MFF. Ключовим інструментом стають Національні та Регіональні партнерські плани, які поєднують політику згуртованості, аграрну та рибальську політику, а також безпекові та міграційні програми в єдиній стратегічній рамці. Такий підхід дозволяє враховувати специфіку кожної країни та регіону, водночас узгоджуючи їхні цілі з пріоритетами ЄС. Важливим є і те, що замість множини окремих програм (ERDF, ESF+, CF тощо) застосовуватиметься комплексний підхід, який передбачає швидші виплати, менше бюрократичного навантаження та орієнтацію на результативність.

У фінансовому вимірі закладені чіткі «кільцеві» гарантії (ring-fenced guarantees)⁴⁵:

- мінімум €218 млрд для менш розвинених регіонів;
- €302 млрд на підтримку фермерів та рибалок, включаючи подвоєний сільськогосподарський резерв у €900 млн на рік;
- €100 млрд на соціальні цілі, при цьому вперше відслідковуватиметься частка соціальних інвестицій у загальному бюджеті;

⁴⁵ «Кільцеві гарантії» – це захищені, заздалегідь закріплені обсяги фінансування в бюджеті ЄС, які виконують роль «мінімальних лімітів» для певних політик. Вони підвищують передбачуваність і дисциплінують держави-члени, бо навіть за дефіциту ресурсів ці кошти не можуть бути скорочені чи перекинуті на інші потреби.

- €34 млрд на міграцію та управління кордонами, що утричі більше, ніж у попередньому періоді;
- €63,2 млрд у рамках нової Facility for Union Actions, яка фактично замінює Європейський фонд солідарності, збільшуючи його у три рази;
- €150 млрд у вигляді політичних позик через Catalyst Europe для підтримки інвестиційних пріоритетів.

Особливістю нової системи стане гнучкість у реагуванні на кризи. Держави-члени та регіони отримають інструменти для швидкого реагування на ринкові потрясіння у сільському господарстві (Unity Safety Net), природні катастрофи (EU Solidarity), нові безпекові чи соціальні виклики. Водночас фінансування буде більш умовно-результативним: виплати здійснюватимуться після виконання погоджених показників і цілей, а не лише після освоєння коштів.

Порівняно з бюджетним циклом 2021–2027, у новій моделі простежуються кілька ключових відмінностей. По-перше, відбувається **перехід від розрізнених фондів до єдиних партнерських планів**. По-друге, **посилюються запобіжники щодо дотримання верховенства права та Хартії фундаментальних прав ЄС**. По-третє, значно зростає акцент на соціальних інвестиціях, міграції, безпеці та кризовому реагуванні – сферах, які раніше не мали такої ваги у структурних фондах. По-четверте, сам механізм фінансування стає більш прив'язаним до досягнення результатів, що має підвищити ефективність використання коштів.

Для України ці зміни мають особливе значення. **У разі вступу чи асоційованої участі у програмах після 2028 року вона працюватиме не з розрізненими фондами, а з інтегрованими партнерськими планами.** Це означає, що стратегічне планування розвитку регіонів та галузей має бути максимально узгоджене з логікою «єдиного кошика», де визначальними стануть результативність, прозорість та дотримання принципів верховенства права.

Водночас вже на етапі кандидата на членство в ЄС, багаторічна фінансова рамка ЄС на 2028–2034 роки, відкриває для України безпрецедентне вікно фінансових і політичних можливостей. Вперше в історії спільного бюджетного планування Євросоюз створив окремий спеціальний інструмент підтримки – *Ukraine Reserve* у рамках програми *Global Europe*, чітко зафіксувавши Україну як стратегічного партнера. Це рішення свідчить не лише про намір ЄС забезпечити довгострокову допомогу у відновленні, реформуванні та модернізації нашої країни, але й про глибоку політичну прив'язаність до європейської інтеграції України. До того ж Україна отримає доступ до низки інших ключових інструментів європейського бюджету – від безпекових програм до макрофінансової допомоги – що створює стійку архітектуру підтримки на наступний семирічний бюджетний період ЄС. Увесь комплекс запланованих механізмів позиціонує Україну як постійного бенефіціара бюджету ЄС та підкреслює її наближення до повноцінного членства в Євросоюзі.

У багаторічній фінансовій рамці ЄС на 2028–2034 роки Україна офіційно визначена як ключовий партнер у сфері зовнішньої політики Європейського Союзу. У цьому контексті створено окремий спеціальний інструмент підтримки – *Ukraine Reserve* в межах програми *Global Europe*. Його загальний обсяг становитиме до **€100 млрд (або €88,9 млрд у цінах 2025 року)** із максимально можливою річною сумою фінансування до **€14,3 млрд**. Передбачено, що невикористані в окремі роки кошти можуть бути перенесені на наступні роки аж до завершення дії рамки у 2034 році. Фінансова допомога надходитиме у вигляді **грантів, пільгових кредитів та гарантій**, що забезпечить гнучке й стратегічне покриття потреб України. Пріоритетними напрямками підтримки визначено

бюджетну стабільність, інституційний розвиток, оборонну спроможність та відновлення критичної інфраструктури.

Важливим інструментом безпекової допомоги залишатиметься **Європейський фонд миру (EPF)** з бюджетом у **€30,5 млрд**, спрямованим на постачання озброєння та інші форми військової підтримки. Також передбачається залучення фінансування з нового механізму **SAFE (Security Action for Europe)** – інструменту спільного боргового фінансування інвестицій у критичну безпекову інфраструктуру, зокрема на кордонах ЄС. Окремим напрямом є **MFA+** – розширений механізм макрофінансової допомоги, який забезпечить Україні доступ до стабілізаційних кредитів для підтримки бюджету та платіжного балансу. Додаткову гнучкість у фінансуванні з боку ЄС забезпечать **Flexibility Instrument** та **Single Margin Instrument** – інструменти, призначені для реагування на непередбачувані події та зміну політичних пріоритетів у межах загального бюджету ЄС.

Global Europe (Ukraine Reserve) — це спеціальний бюджетний інструмент ЄС у рамках зовнішньополітичного інструменту *Global Europe*, призначений для довгострокової підтримки України на шляху відновлення та вступу до ЄС. У 2028–2034 роках з цього резерву може бути мобілізовано **до €100 млрд** на гранти, інвестиційні гарантії, технічну допомогу та інші форми фінансування. Резерв функціонує **поза межами основних бюджетних стель ЄС**, що забезпечує гнучкість у реагуванні на змінні потреби України, зокрема в контексті післявоєнної реконструкції, реформ та інституційного зближення з ЄС.

Європейський фонд миру (European Peace Facility, EPF) – це позабюджетний інструмент ЄС, створений для фінансування заходів у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики, зокрема військової підтримки партнерів. У межах МФР 2028–2034 років його бюджет становитиме **30,5 млрд євро**, і він продовжить відігравати ключову роль у підтримці України, зокрема через фінансування військової допомоги, постачання озброєння, навчання ЗСУ та зміцнення обороноздатності. Конкретні обсяги для України не деталізовані, але вона залишатиметься пріоритетним бенефіціаром цього інструменту, враховуючи масштаб війни та політичні зобов'язання ЄС.

SAFE (Security Action for Europe) – це новий фінансовий інструмент ЄС, створений у 2025 році для підтримки держав-членів у зміцненні обороноздатності та фінансуванні спільних проєктів у сфері безпеки і оборони. Його особливістю є можливість надання **додаткових кредитів**, фінансованих через спільні запозичення ЄС, для реалізації стратегічно важливих оборонних ініціатив. SAFE розглядається як частина зусиль зі створення **Європейського оборонного союзу**, особливо на тлі загроз з боку Росії, і може підтримувати країни, які найбільше піддаються військовим ризикам, зокрема через проєкти на кшталт *Eastern Border Shield*.

Flexibility Instrument та **Single Margin Instrument** — це спеціальні фінансові інструменти ЄС у складі багаторічного бюджету (МФР), які дозволяють оперативно реагувати на **непередбачувані виклики та нові пріоритети**, виходячи за межі заздалегідь визначених бюджетних стель.

- **Flexibility Instrument** надає можливість щороку мобілізувати **до €2 млрд** (у цінах 2025 року), а також додаткові кошти за рахунок **незатребуваних залишків з попередніх років** (зеконормлених коштів і штрафів). Ці ресурси можуть бути використані для фінансування нових кризових ситуацій чи потреб, які не були передбачені під час формування МФР.
- **Single Margin Instrument** дозволяє **переносити невикористані кошти з попередніх років** на фінансування додаткових потреб у майбутньому. Він складається з двох частин — *Global Margin for Commitments* (для зобов'язань) і *Global Margin for Payments* (для платежів), а також *Contingency Margin* — як механізму останньої інстанції для мобілізації коштів у разі надзвичайних ситуацій.

Ці інструменти відіграють критичну роль у забезпеченні **гнучкості, стабільності та стійкості бюджету ЄС**, дозволяючи фінансувати, зокрема, додаткову допомогу Україні або реагувати на зовнішні шоки.

Пріоритети використання фінансування з бюджету ЄС у 2028–2034 роках чітко окреслюють стратегічні напрями підтримки України. Насамперед йдеться про **відновлення та післявоєнну реконструкцію країни**, включаючи модернізацію критичної інфраструктури. Другим ключовим напрямом є **бюджетна підтримка та забезпечення макрофінансової стабільності**, що передбачає інструменти прямого фінансування дефіциту бюджету та платіжного балансу. Також вагоме місце посідають **інституційні та управлінські реформи**, спрямовані на зміцнення спроможності державних органів, правової системи та доброчесного врядування. Окремий фокус – це **поступова інтеграція України до Європейського Союзу**, зокрема через гармонізацію законодавства, модернізацію секторів та впровадження європейських політик. Нарешті, надзвичайно важливою є підтримка **безпекових проєктів**, включаючи постачання

озброєння, посилення обороноздатності, розвиток інфраструктури подвійного призначення та реагування на зовнішні загрози.

Таблиця 10. Обсяги та механізми фінансування (2026–2034)

Механізм / Інструмент	Обсяг (2028–2034)	Тип фінансування	Призначення
Global Europe – Ukraine Reserve	€100 млрд (приблизно по €14,3 млрд щороку)	гранти, кредити, гарантії	реконструкція, реформи, підтримка бюджету, євроінтеграція
Європейський фонд миру (EPF)	€30,5 млрд (загалом)	компенсації країнам-донорам, прямі закупівлі	постачання озброєння, військова допомога
SAFE	немає точної цифри	позики, гарантовані запозичення	інвестиції в безпекову інфраструктуру
MFA+	очікується	кредити	стабілізація платіжного балансу та бюджету
Flexibility Instrument та Single Margin Instrument	залежить від обсягів невикористаних ресурсів та бюджетних рішень	переважно гранти, гнучкий перерозподіл залишків коштів за іншими видатками	оперативне реагування на непередбачувані події, зміни політичних пріоритетів, кризові ситуації

Джерела: Proposal for a Council Regulation laying down the multiannual financial framework for the years 2028 to 2034⁴⁶, Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions⁴⁷

Політичне значення включення України до багаторічної фінансової рамки ЄС 2028–2034 є важливим як з точки зору символіки, так і з погляду практичних наслідків. Вперше в історії Євросоюз інтегрує Україну до своєї стратегічної бюджетної архітектури, що де-факто визнає її частиною європейського політичного простору. У нормативному полі також передбачено **можливість перегляду фінансової рамки у разі вступу України до ЄС**, що є свідченням готовності ЄС адаптувати свої фінансові зобов'язання до нового статусу України. Створення *Ukraine Reserve* виступає **інституційною гарантією стабільної та передбачуваної підтримки до 2034 року**, що закріплює довгострокову політичну прив'язаність ЄС до процесу українського відновлення, реформ та інтеграції.

Ключові вимоги до повноцінної участі в Європейських структурних та інвестиційних фондах

Після набуття членства Україна матиме право на доступ до ESIF з високою ймовірністю як **менш розвинена країна**, з можливістю отримання до 85% фінансування проєктів за рахунок ЄС. Однак, для цього потрібно здійснити масштабну інституційну та нормативну підготовку. Основні компоненти цієї підготовки:

1. Інституційна архітектура. Необхідно створити:

- **Національний координуючий орган** (наприклад, в структурі окремо створеного чи якогось існуючого міністерства або нового агентства) – з повноваженнями щодо стратегічного планування, розробки Угоди про партнерство та Операційних програм.
- **Управляючі органи** для кожної з програм – на центральному та регіональному рівнях.
- **Сертифікуючий та аудиторський органи**, незалежні та спроможні проводити фінансовий контроль відповідно до вимог ЄС.

2. Стратегічне планування. Україна має оновити чи розробити:

⁴⁶ Proposal for a [COUNCIL REGULATION](#) laying down the multiannual financial framework for the years 2028 to 2034. Brussels, 16.7.2025 COM(2025) 571 final 2025/571 (APP).

⁴⁷ [The Multiannual Financial Framework 2028-2034](#) [SWD(2025) 570 final] - [SWD(2025) 571 final]. Brussels, 16.7.2025 COM(2025) 570 final/2

- **Національну стратегію розвитку регіонів** (в Україні це Державна стратегія регіонального розвитку) на 2027-2035 роки⁴⁸ (адаповану до європейських політичних цілей);
- **Систему інтегрованого територіального планування** (на основі підходу ITI – Integrated Territorial Investments);
- **Профільні тематичні стратегії**: зайнятість, інновації, мобільність, клімат, цифровізація тощо.

3. Законодавче узгодження. Потрібно гармонізувати:

- бюджетне законодавство – з урахуванням багаторічного програмування та багаторівневого управління;
- закони про державні закупівлі, оцінку впливу на довкілля, антикорупційну політику – відповідно до *acquis communautaire*;
- механізми державної допомоги та регулювання конкуренції – у відповідності до правил ЄС.

4. Кадрова та технічна спроможність

- Підготовка фахівців у сфері **проектного менеджменту, публічних фінансів, моніторингу та аудиту**;
- Запуск **інформаційних систем управління фондами** (аналогів SFC – *System for Fund Management in the European Community*, іноді також SFC2021) – офіційної інформаційної системи Європейської Комісії, яка використовується для електронного обміну інформацією між країнами-членами ЄС та Єврокомісією у процесі планування, управління, моніторингу й звітування щодо реалізації Структурних та інвестиційних фондів ЄС (ESIF);
- Створення **платформ для навчання бенефіціарів** – органів місцевого самоврядування, бізнесу, НУО.

5. Комунікація, прозорість, партнерство

- Забезпечення **громадського контролю**, моніторингу впровадження програм;
- Впровадження принципу **партнерства** – залучення ОМС, соціальних партнерів, громадських організацій на всіх етапах;
- Запуск **порталів відкритих даних** щодо реалізації проектів, витрат, результатів.

Україна стикається з низкою структурних викликів, які можуть ускладнити доступ до ESIF: кадровий дефіцит на центральному та регіональному рівнях; фрагментованість інституційної відповідальності за політику регіонального розвитку; низький рівень проектної готовності (особливо на місцевому рівні); ризики політизації та непрозорості у відборі проектів; відсутність усталеної практики оцінки впливу політик.

Україна вже має шанс запустити **інституційне моделювання політики згуртованості**: наприклад, впроваджувати пілотні програми на рівні регіонів (у співпраці з донорами), створювати національну базу проектів, тестувати підходи до інтегрованих інвестицій. Досвід країн Центрально-східної Європи показує: **реальна підготовка до структурних фондів починається до членства** – шляхом створення внутрішньої логіки стратегічного управління розвитком, яка відповідає європейським принципам.

⁴⁸ В Україні діє: "[Державна стратегія регіонального розвитку на 2021- 2027 роки](#)".